

Risk- och skyddsrapport

**Från Göteborgs skolundersökning 2022
Ungas erfarenhet av alkohol, narkotika,
dopning, tobak och spel**

Reviderad: 2023-09-19

Göteborgs Stad

Gårdavägen 2
400 60 Göteborg

Titel: Risk- och skyddsrapport Från Göteborgs skolundersökning 2022
Ungas erfarenhet av alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel

Författare: Ulla Kungur och Karin Patriksson

Utgiven: 2023-05-23

Innehåll

1. Sammanfattning	5
2. Inledning	7
2.1 Rapportens innehåll	7
2.2 Undersökningens upplägg	7
2.3 Antal elever som besvarat enkäten	7
2.4 Bortfall	8
2.5 Svarens tillförlitlighet	8
2.6 Metod och etik	8
3. Vikten av främjande och förebyggande arbete	9
4. Vad säger forskningen om risk- och skyddsfaktorer	10
4.1 Riskfaktorer	11
4.1.1 Riskfaktorer på individnivå	11
4.1.2 Riskfaktorer på familjenivå	12
4.1.3 Riskfaktorer på kamrat-, fritids- och skolnivå	12
4.1.4 Riskfaktorer på samhällsnivå	12
4.2 Skyddsfaktorer	13
4.2.1 Skyddsfaktorer på individ- och familjenivå	13
4.2.2 Skyddsfaktorer på kamrat- och fritids-, skol- och samhällsnivå	13
5. Risk- och skyddsfaktorer på individnivå	14
5.1 Hälsa	14
5.1.1 Mående	14
5.1.2 Nöjd med sin hälsa	18
5.1.2 Nöjd med sig själv	18
5.2 Debutålder	20
5.3 Alkoholrelaterade problem	24
5.4 Elevernas riskuppfattning	25
6. Risk- och skyddsfaktorer på familjenivå	28
6.1 Föräldrarnas utbildningsnivå och ekonomi	28
6.2 Relationen är viktig	31
6.3 Föräldraskap och gränssättning	33
6.4 Föräldrarnas bjudvanor	36
6.5 Alkohol i uppväxtmiljön	38
6.6 Våld eller hot om våld i hemmiljön	41
7. Risk- och skyddsfaktorer på skolnivå	44
7.1 Trivsel i skolan	44
7.2 Ogiltig frånvaro/skolk	46
7.3 Mobbning	48

8. Risk- och skyddsfaktorer på fritids- och kamratnivå	52
8.1 Organiserad fritidsaktivitet.....	52
8.2 Skärmtid.....	54
8.2.1 Skärmtid på sociala medier.....	54
8.2.2 Skärmtid datorspel.....	55
8.3 Utsatt för våld.....	57
8.4 Om vännerna har riskbeteenden	58
9. Risk- och skyddsfaktorer på samhällsnivå	63
9.1 Bostadsområdet.....	63
9.2 Känner trygghet i sitt område.....	65
10. Risk- och skyddsfaktorervid annan könsidentitet	67
11. Referenser	71

1. Sammanfattning

Den här risk- och skyddsrapporten bygger på Göteborgs Stads skolundersökning 2022 om ungas erfarenhet av bland annat droger. Det är både individuella förutsättningar och omständigheter i omgivningen som påverkar barns och ungas utveckling. De här risk- och skyddsfaktorerna kan ses på olika nivåer och rapporten är indelad på individnivå, familjenivå, skolnivå, fritids- och kamratnivå och samhällsnivå.

Enstaka riskfaktorer har en begränsad betydelse. Men om flera riskfaktorer förekommer samtidigt har de en tendens att förstärka varandra och leda till ökad risk för olika problembeteenden så som användning av droger och kriminalitet. På motsvarande sätt kan skyddsfaktorer fungera som ett skydd mot konsekvenserna av att befinna sig i riskzonen. I det främjande arbetet är det viktigt att kunna identifiera olika risk- och skyddsfaktorer för att rätt insatser ska göras.

Individnivå

En majoritet av eleverna i både årskurs 9 och gymnasiet år 2 anger att de har olika symtom på dåligt mående en eller flera gånger i veckan under den senaste månaden. Det handlar om stress, nedstämdhet, huvudvärk, sömnproblem och ont i magen. Det är vanligare att flickorna anger symtomen än pojkarna. Pojkarna är också mer nöjda med sin hälsa och sig själva än flickorna.

Ungdomar är mer känsliga än vuxna för tidig användning av olika substanser. I tidigare drogvaneundersökningar har debutåldern successivt höjts. Den har nu avstannat och ligger på samma nivå som i förra undersökningen. Det finns ett tydligt samband mellan att debutera tidigt med till exempel rökning och alkohol och ett mer regelbundet bruk. Sambandet syns också när det gäller ogiltig frånvaro i skolan. Andelen elever som hamnar i problem där de skadat sig eller råkat ut för en olycka efter de druckit alkohol har ökat sedan förra undersökningen. Det är också fler elever som uppger att de kört motorfordon eller åkt med någon som är berusad då de själva druckit alkohol.

I Göteborgs Stads skolundersökning 2022 visas liksom på nationell nivå att elevernas riskbedömning, speciellt av cannabis, förskjutits de senaste åren. Allt fler elever betraktar cannabis som en ofarlig drog. En låg riskbedömning av droger och mer tillåtande attityd till droger är en riskfaktor för användning av olika substanser.

Familjenivå

Familjen nämns ofta som den bäst skyddande faktorn mot missbruk och andra normbrytande beteenden. I familjen ska kommunikationen och den känslomässiga kontakten vara god med tydliga gränser. Det visas genom att de elever som är nöjda med förhållandet till sin familj uppger färre riskfaktorer. Om föräldrarna har kunskap om var ungdomarna är på fritiden och vilka kompisar de har anger färre elever att de använder olika substanser och har ogiltig frånvaro.

De eleverna som blir bjudna på alkohol av sina föräldrar dricker mer och använder även andra preparat i större utsträckning. Det är också vanligare att eleverna som anger att föräldrarna dricker för mycket eller att det förekommer våld eller hot om våld i hemmiljön uppger fler riskbeteenden. Föräldrarnas utbildningsnivå påverkar inte nämnvärt ungdomarnas användning av alkohol och narkotika.

Skolnivå

Elevernas svar visar tydliga samband mellan risk- och skyddsfaktorer i skolan och olika riskbeteenden. Att trivas i skolan är en skyddsfaktor. Efter att i flera år minskat har ogiltig frånvaro ökat i den senaste undersökningen. Regelbundet skolk är ett riskbeteende som har tydligt samband med andra riskfaktorer så som användning av olika substanser. Mobbningen har ökat främst i grundskolan och bland flickorna. Sedan 2022 ombeds eleverna att räkna med nätmobbning, något som kan ha påverkat ökningen. Både att ha blivit mobbad och att själv ha varit med och mobbat någon annan visar på ett samband med andra riskfaktorer som användning av olika substanser och ogiltig frånvaro.

Fritids- och kamratnivå

Flera studier visar att en meningsfull fritid och goda kamratrelationer är skyddande faktorer. Hälften av eleverna i årskurs 9 och nästan 40 procent i gymnasiet år 2 deltar i organiserad fritidsaktivitet ledd av någon vuxen. Det finns inte någon skillnad när det gäller berusningsdrickande mellan dem som deltar och dem som inte deltar i aktiviteter. Däremot är narkotikaerfarenhet, ogiltig frånvaro och dålig skoltrivsel vanligare i gruppen som inte deltar i någon aktivitet. Att ha kamrater som använder olika preparat visar sig vara en allvarlig riskfaktor bland eleverna.

Ungefär tre fjärdedelar av eleverna i båda årskurserna använder dagligen sociala medier tre timmar eller mer. Det är en betydligt större andel av flickorna som använder sociala medier och betydligt vanligare att pojkarna spelar olika dator-, TV- och mobilspel. Intensivkonsumtion av alkohol och tobakskonsumtion är mindre i gruppen som spelar olika spel framför skärm många timmar.

Samhällsnivå

Faktorer på strukturell nivå i samhället påverkar barns och ungas livsmiljö. De vävs ihop med risk- och skyddsfaktorer både på det personliga planet och faktorer i den närmsta omgivningen som familj, skola och fritid. Det har till exempel stor betydelse när det gäller användning av olika substanser om man växer upp i ett område med stor tillgång och en positiv inställning till alkohol och droger. Brister i sociala nätverk och avsaknad av social kontroll ökar risken för normbrytande beteende. I ett område med hög omflyttning skapas dålig trivsel och det är färre vuxna som känner ungdomarna och ingriper om det behövs.

Undersökningen visar att bland de elever som vill flytta från sitt område är det en större andel som trivs dåligt i skolan och skolkar. Däremot är det tvärtom när det gäller berusningsdrickande, att dricka alkohol ofta är något vanligare bland dem som inte vill flytta från sitt bostadsområde. Det samma gäller svaren på frågan om eleven är trygg med att gå ut på kvällen i sitt område.

Annan könsidentitet

Att känna sig som och tillhöra gruppen annan könsidentitet skulle kunna beskrivas som en faktor på individnivå. Men det är oftast samhällets normer som gör det till en riskfaktor. Enligt forskningen har den här gruppen en ökad risk för ohälsa som depression, ångestproblematik, självmordstankar och självmordsbeteende. Elevernas svar i skolundersökningen stämmer överens med forskningen som visar att personer som identifierar sig med en annan könsidentitet är en riskutsatt grupp. Riskfaktorer inom alla områdena är mer vanliga i den gruppen jämfört med gruppen som anger flicka eller pojke. Däremot är användning av vissa substanser som e-cigarett, vitt snus och lustgas samt spel om pengar vanligare bland dem som anger flicka eller pojke.

2. Inledning

Rapporten har tagits fram av Kompetenscentrum främjande och förebyggande i Göteborgs Stad. En verksamhet som arbetar med utbildning och konsultativt stöd inom områdena droger och spel om pengar, sexualitet, samtycke och relationer och våld i nära relation.

Under våren 2022 genomförde Göteborgs Stad den sjunde undersökningen om ungas erfarenheter av droger och andra riskbeteenden. Resultaten av skolelevernas erfarenhet av alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel om pengar (ANDTS) presenterades i rapportform hösten 2022 (Göteborgs stad 2022). I undersökningen fick eleverna även svara på frågor om mående, familj, skola, fritid och trygghet. Den här rapporten fokuserar på risk- och skyddsfaktorer inom de områdena.

Undersökningen genomförs i samarbete med Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN). Den görs som en totalundersökning bland samtliga elever i årskurs 9 och gymnasiet år 2 i Göteborg. Sedan 2013 har drogvaneundersökningar bland skolelever genomförts i alla kommunerna i Västra Götalandsregionen.

CAN gör årliga riksundersökningar och för årskurs 9 finns en tidsserie sedan 1971. Sedan 2004 följer CAN även gymnasiet år 2. När det gäller Göteborgsundersökningarna står CAN för genomförandet i skolorna och framtagandet av rådata. I den här rapporten har rådatamaterialet bearbetats och sammanställts av Ulla Kungur och Karin Patriksson, Socialförvaltningen Centrum, Göteborgs Stad.

2.1 Rapportens innehåll

Rapportens inledande kapitel beskriver hur undersökningen genomförts, antal svarande elever och bortfall samt metod och etiska principer. Kapitel 3 beskriver kort vikten av främjande och förebyggande arbete och kapitel 4 beskriver risk- och skyddsfaktorer samt ger några exempel på vad forskningen kommit fram till. Kapitel 5–10 presenterar resultat på individnivå, familjenivå, skolnivå, fritids- och kamratnivå samt på samhällsnivå där forskning inom områdena vävts in.

2.2 Undersökningens upplägg

Undersökningen besvarades under mars till april 2022. Webbenkäten innehåller sammanlagt 72 frågor med delfrågor om alkohol, narkotika inklusive narkotikaklassade läkemedel, dopning, tobak, spel om pengar (ANDTS) och sniffning, samt om familj, skola och fritid. Den här rapporten innehåller främst resultat från den del av enkäten som rör frågeområdena om familj, skola och fritid.

Enkäterna besvarades i klassrummen via dator eller surfplatta under skrivningsliknande förhållanden. Skolpersonalen fick instruktioner om tillvägagångssätt för att skydda elevernas anonymitet. Sedan Göteborgsundersökningarna startade 2004 har frågeformuläret omarbetats vid några tillfällen för att stämma överens med det formulär som används i riksundersökningen.

2.3 Antal elever som besvarat enkäten

År 2022 besvarades enkäten i Göteborgsskolorna av totalt 3 570 elever i årskurs 9 och 3 361 elever i gymnasiet år 2 som bor i Göteborg. Även elever som går i skola i Göteborg men bor i en annan kommun har besvarat enkäten, de eleverna ingår inte i den här rapporten. På boendefrågan har de som bostadsort kunnat sätta kryss för någon av de tidigare tio stadsdelarna, någon av åtta grannkommuner eller om annan kommun ange vilken. De elever som inte svarat på boendefrågan är inte med i analyserna.

Eleverna har kunnat ange alternativet annan könsidentitet och de utgör 72 elever i årskurs 9 och 54 elever i gymnasiet år 2 boende i Göteborg. Gruppen är för liten för att kunna särredovisas per årskurs. Insamlade data för årskurs 9 och gymnasiet år 2 har därför slagits ihop vilket gör att gruppen blir tillräckligt stor för att kunna redovisas. Resultat där gruppen som på frågan om kön svarat annan könsidentitet jämfört med dem som svarat pojke eller flicka redovisas i kapitel 10.

2.4 Bortfall

I den här sortens skolundersökningar finns två typer av bortfall. Det ena utgörs av klassbortfallet och det andra utgörs av elevbortfall. Klassbortfallet i 2022 års undersökning i Göteborg är 9 procent i årskurs 9 jämfört med 21 procent i riksundersökningen samma år och 12 procent i gymnasiets år 2 jämfört med 18 procent i riksundersökningen. Elevbortfall utgörs av andelen elever i deltagande klasser som av olika anledningar var frånvarande vid undersökningstillfället. Det totala bortfallet på elevnivå i Göteborg är 21 procent i både årskurs 9 och i gymnasiets år 2 och ligger på ungefär samma nivå som i riksundersökningen.

2.5 Svarens tillförlitlighet

För att upptäcka oseriöst ifyllda enkäter har alla formulär granskats av CAN före databearbetningen. De svar som varit uppenbart skämtsamma, överdrivna eller otillräckligt ifyllda har sorterats bort. Den bedömningen görs utifrån fasta kriterier inlagda i ett datafilter som gör bortrensningen. Det kan inte uteslutas att elever rapporterar för låg konsumtion, det vill säga underrapporterar, eftersom vissa frågor till exempel på narkotikaområdet är av känslig natur. Även motsatsen kan förekomma, att man överrapporterar.

2.6 Metod och etik

De enkätundersökningar som rapporten bygger på innehåller delvis känsliga frågor och det är av vikt att de som svarat garanteras anonymitet. Av den anledningen redovisas inte resultat där underlaget är så litet att det finns risk för enskilda individer att identifieras. På CAN:s webbsida finns redogörelser för hur de nationella skolundersökningarna genomförs.

3. Vikten av främjande och förebyggande arbete

Alla barn och unga har rätt till utveckling, lärande och välmående. Ojämlika villkor gör att vissa grupper har sämre chans till det än andra. Ett exempel är att låga skolresultat och låg socioekonomisk standard ökar risken för narkotikabruk och andra riskbeteenden. Tvärtom så skyddar goda skolresultat mot ohälsosamt beteende och psykisk ohälsa, speciellt bland ungdomar som vuxit upp under ogynnsamma förhållanden (Forte 2018a). För att ge alla barn och ungdomar så goda chanser som möjligt att få ett välfungerande och välmående liv är det viktigt att bedriva ett främjande och förebyggande arbete.

Det hälsofrämjande arbetet inriktas på att stärka eller bibehålla människors fysiska, psykiska och sociala välbefinnande. Förebyggande arbete riktar in sig på att minska risken för ohälsa. Målet är där att minska riskfaktorers inflytande över individen och samtidigt stärka skyddsfaktorerna (Socialstyrelsen och Skolverket 2016).

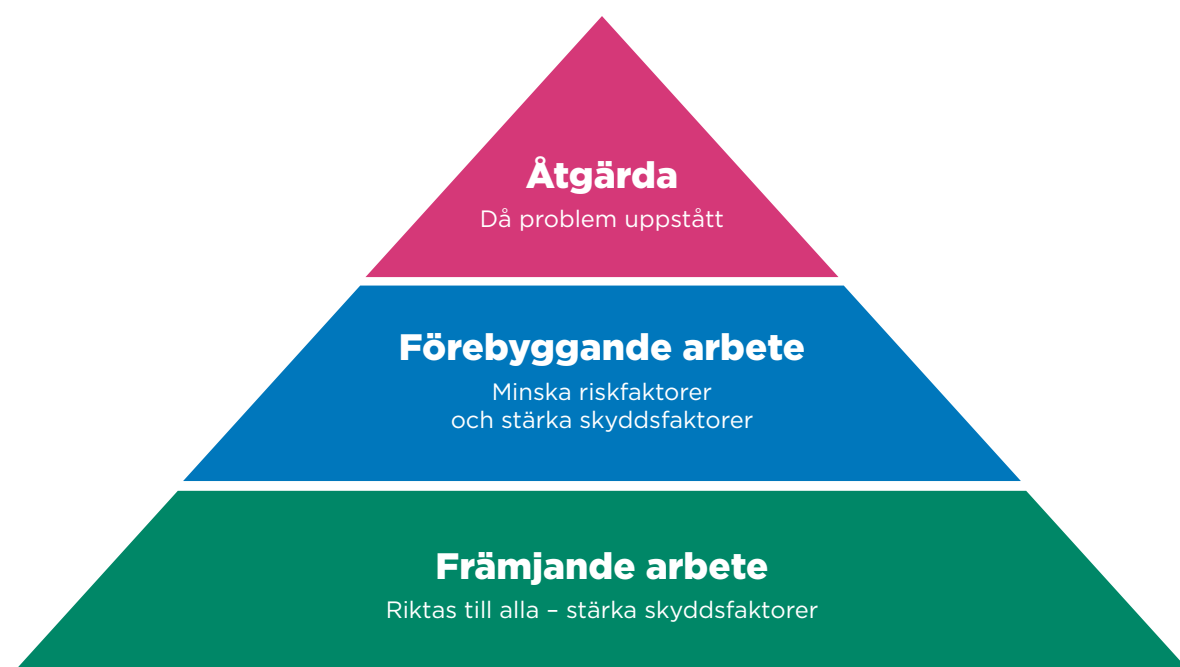

Bild 1. Illustration av nivåer för främjande, förebyggande och åtgärdande arbete.

Som bilden ovan visar ska det främjande arbetet riktas till alla, exempelvis alla elever på en skola. Det förebyggande arbetet används främst då tecken på problem har visat sig. Då problem har uppstått används åtgärdande insatser som exempel att ge särskilt stöd, skapa ett åtgärdsprogram eller göra en anmälan till socialtjänsten.

Olika faktorer påverkar individers sociala och hälsomässiga utveckling, de faktorerna benämns oftast som risk- och skyddsfaktorer. Kunskap om vilka risk- och skyddsfaktorer som är påverkbara blir ett underlag i det främjande och förebyggande arbetet (Johansson 2022). I nästa kapitel kan du läsa mer om vad forskningen kommit fram till inom risk- och skyddsområdet med anknytning till innehållet i rapporten.

4. Vad säger forskningen om risk- och skyddsfaktorer

Huvudfokus i den här rapporten är hur risk- och skyddsfaktorer påverkar skoleleverna i Göteborg. Innan resultaten presenteras kommer en förklaring till vad risk- och skyddsfaktorer är och hur de kan samvariera.

Risk- och skyddsfaktorer kan beskrivas som dels individuella faktorer och dels faktorer i omgivningen som påverkar personen. Individuella faktorer kan vara personliga egenskaper, förmågor och erfarenheter samt vilka omständigheter man har som människa. Det är faktorer som påverkar hur man ser på sig själv, vad och hur man tänker. Vilka värderingar och attityder man har, hur man kommunicerar med omgivningen och hur man ser på andra människor, saker och händelser i sin omgivning. De individuella risk- och skyddsfaktorerna samspelar med risk- och skyddsfaktorer i omgivningen. Faktorer utanför individen kan vara människor man på något sätt har relation till men också på en mer strukturell nivå i personens livsmiljö (Stockholms stad 2013).

Forskning inom preventionsområdet har under de senaste årtiondena haft fokus på vilka risk- och skyddsfaktorer som ökar respektive minskar olika former av psykisk ohälsa, normbrytande beteende, missbruk, kriminalitet, våld med mera. Risk- och skyddsfaktorer kan ibland vara varandras motsats, det vill säga att avsaknad av riskfaktor blir en skyddsfaktor och avsaknad av skyddsfaktor blir en riskfaktor. Så är det för en del risk- och skyddsfaktorer, men absolut inte för alla (Andershed & Andershed 2019). På området riskfaktorer finns en hel del forskning att hämta, däremot är skyddsfaktorer inte ett lika beforskat område.

Det finns inget kausalt samband mellan risk- och skyddsfaktorer, som att exempelvis riskfaktor X leder till problemutfall Y. Riskfaktorer kan förekomma utan att det finns problem, på samma sätt är skyddsfaktorer inte någon garanti mot problem (Sundell 2008). Finns flera riskfaktorer samtidigt är riskökningen för problem betydligt starkare (Bond et al. 2005, Gerard & Buehler 2004, El Khouri et al. 2005). Därför blir skyddsfaktorerna för personer som växer upp i en riskmiljö ännu viktigare (Bakermans-Kranenburg & van IJzendoorn 2011).

Risk- och skyddsfaktorer delas ofta in i olika nivåer. En vanlig indelning är individnivå, familjenivå, kamrat-, fritids- och skolnivå samt samhällsnivå. De olika nivåerna överlappar ibland varandra, exempelvis kan en riskfaktor på samhällsnivå påverka personen på individnivå.

Det mest förekommande inom forskningen är att studera olika risk-och skyddsfaktorer för ett problemutfall. Det är inte ovanligt att risk- och skyddsfaktorer ofta är samma för flera problemutfall som exempelvis drogbruk, kriminalitet, våld och bristande skolanpassning (Sundell 2008). Ett annat exempel är bilden av preventionsstjärnan som presenteras på nästa sida (bild 2).

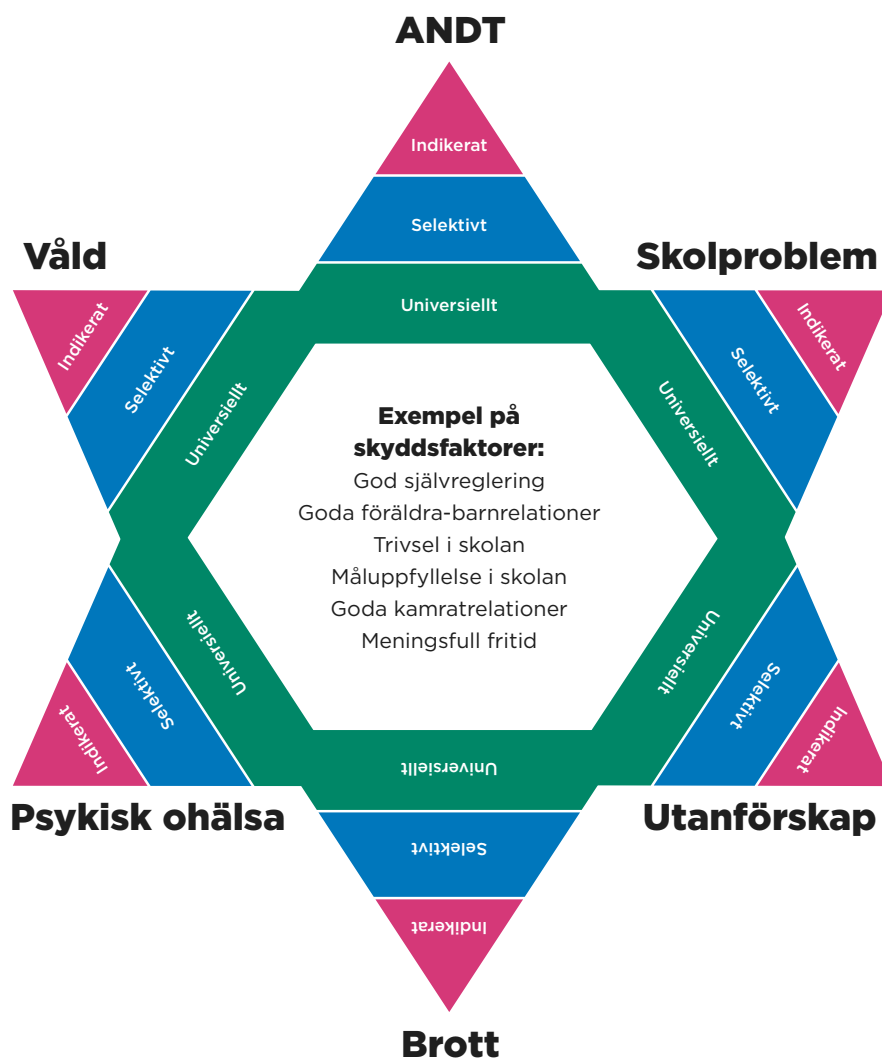

Bild 2. Preventionsstjärnan.

Nedan presenteras exempel på vad forskningen kring risk- och skyddsfaktorer kommit fram till på olika nivåer för problemutfallen missbruk av alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel (ANDTS) och vålds-utövande samt risk- och skyddsfaktorer för gruppen som identifierar sig tillhöra annan könsidentitet. I rapportens resultatdel, kapitel 5–10, finns mer exempel från forskningen kopplat till en del av resultaten.

4.1 Riskfaktorer

En riskfaktor brukar beskrivas som en egenskap, händelse, förhållande eller process som ökar risken för ett problemutfall. Riskfaktorerna delas i det här kapitlet in på individnivå, familjenivå, kamrat-, fritids- och skolnivå och på samhällsnivå.

4.1.1 Riskfaktorer på individnivå

På individnivå är riskfaktorer för missbruk av ANDTS trotsighet, impulsivitet, normbrytande beteende, inlärningssvårigheter, psykisk ohälsa och ANDTS- missbruk (Johansson 2022).

Riskfaktorer för unga att utöva våld i parrelation är psykisk ohälsa, antisociala problem- och riskbeteenden samt låga skolprestationer (Brå 2018).

Riskerna för att utöva våld är impulsivitet, inlärningssvårigheter, psykisk ohälsa, ANDTS- missbruk och egen utsatthet för våld (Johansson 2022).

Bland HBTQ-personer är risken för att bli utsatt för våld, inklusive partnervåld, vanligt förekommande (NCK 2018).

4.1.2 Riskfaktorer på familjenivå

Riskfaktorer på familjenivå för missbruk av ANDTS är föräldra-barnrelation, föräldrarnas svårigheter, uppfostringsstrategier, föräldrar förser med alkohol, föräldrars attityd till ANDTS, bristande föräldratillsyn och konfliktfylld hemmiljö (Johansson 2022).

Barn eller ungdomar som har bevittnat våld i familjen eller själva har blivit utsatta för våld i familjen är riskfaktorer för att senare utöva eller utsättas för våld i en nära relation (Costa B. M. et al. 2015, Brå 2018).

Personer som tillhör gruppen HBTQ löper större risk att utsättas för våld i nära relation (Langenderfer-Magruder 2014).

Riskfaktorer för att utöva våld är uppfostringsstrategier, konfliktfylld hemmiljö, bevittnat våld mot förälder (mamma), familj med låg inkomst, egen utsatthet för våld och psykologisk misshandel (Johansson 2022).

4.1.3 Riskfaktorer på kamrat-, fritids- och skolnivå

Riskfaktorer för missbruk av ANDTS inom kamrat- och fritidsområdet är när organiserad fritidssysselsättning saknas, mobbning, kamrater med låga skolprestationer, problematiska kamratrelationer samt tidig debut av användning av ANDTS (Johansson 2022).

Riskfaktorer på skolnivå för missbruk av ANDTS är låga skolprestationer, för höga krav på att vara självständig, kunna reflektera och ta ansvar för sitt eget lärande (Johansson 2022).

En riskfaktor för att utöva våld i ungas parrelation är att ha vänner som är aggressiva mot vänner och andra, vänner som har antisocialt beteende och utövar våld (Brå 2018).

Unga HBTQ-personer utsätts ofta för mobbning i skolan vilket ökar risken för skolk, sämre skolresultat och minskad möjlighet att studera vidare på högskola eller universitet (Forte 2018b).

4.1.4 Riskfaktorer på samhällsnivå

På samhällsnivå är riskfaktorer för missbruk av ANDTS den upplevda tillgången på droger och att identifiera sig tillhöra HBTQI-gruppen vilket skulle kunna beskrivas som en riskfaktor på individnivå men det är samhällets normer som gör att det blir en riskfaktor på samhällsnivå (Johansson 2022).

Riskfaktor för att utöva våld i ungas parrelation är på samhällsnivå att växa upp i ett samhälle med låg grad av jämställdhet mellan kvinnor och män vilket uppmuntrar killars våld mot tjejer (Brå 2018).

Riskfaktorer för barn och ungdomar att i vuxen ålder utöva våld är aggressivitet och låg socioekonomi i familjen under uppväxten (Dubow et al. 2016).

En riskfaktor på samhällsnivå för depression, ångest och självmordsbenägenhet är att identifiera sig tillhöra HBTQ-gruppen jämfört med heterosexuella genom befolkningens negativa attityder till HBTQ-gruppen. De har också svårare att få tillgång till vård och diskriminerande lagstiftning kan leda till isolering vilket i sin tur leder till depression, ångest och självmordsbenägenhet (Forte 2018b).

4.2 Skyddsfaktorer

En skyddsfaktor brukar beskrivas som en egenskap, händelse, förhållande eller process som minskar risken för att en person hamnar i problem. Finns många skyddsfaktorer kan de motverka riskfaktorerna genom att fungera som ett extra skydd. Även skyddsfaktorer förekommer på olika områden. Då skyddsfaktorer inte är lika beforskat som riskfaktorer är nivåindelningarna här inte lika många, individ och familj har slagits ihop och kamrat, fritid, skola och samhälle har slagits ihop.

4.2.1 Skyddsfaktorer på individ- och familjenivå

Skyddsfaktorer på familjenivå för missbruk av ANDTS är föräldra-barnrelation, sociala färdigheter, självkänsla, blyghet/tillbakadragenhet, föräldrarnas engagemang och stöd, trygg anknytning och förmågan att kunna reglera sina tankar, känslor och beteenden (Johansson 2022).

En skyddsfaktor mot att utöva våld i nära relation kan vara att individen studerar, arbetar eller har andra sociala relationer där våld inte accepteras och därigenom får hen att avhålla sig från det (Forte 2022).

Skyddsfaktorer mot våld (våldsutövande) är föräldrarnas engagemang och stöd, trygg anknytning, hög intelligens och självreglering (Johansson 2022).

För personer som identifierar sig tillhöra annan könsidentitet är det en skyddande faktor att känna samhörighet i sin familj (Forte 2018b).

4.2.2 Skyddsfaktorer på kamrat- och fritids-, skol- och samhällsnivå

Skyddsfaktorer mot missbruk av alkohol, cannabis och tobak på kamrat-, fritids-, skol- och samhällsnivå är möjligheten att engagera sig i och hjälpa andra samt att bli bekräftad för det och att ha vänner med social och moralisk kompetens (NIDA 2018).

Undervisning som ger ökad kunskap om sexualitet, samlevnad och relationer kan vara en skyddsfaktor både mot att bli den som utövar och den som kan bli utsatt för våld i nära relation (Jämställdhetsmyndigheten 2021). Det är också en skyddsfaktor att leva i ett område med jämställda värderingar där kvinnor respekteras och där maskulin aggressivitet fördöms (Jämställdhetsmyndigheten 2019).

Skyddsfaktorer mot våldsutövande är positiva kamratrelationer och stöd från skolan (Johansson 2022).

Skyddande faktorer för personer som identifierar sig tillhöra annan könsidentitet är att känna samhörighet i skolan och att känna sig trygg i skolan (Forte 2018b).

I följande kapitel redovisas resultaten på risk- och skyddsområdet från Göteborgs skolundersökning 2022 – Ungas erfarenhet av alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel.

5. Risk- och skyddsfaktorer på individnivå

Många risk- och skyddsfaktorer berör sociala förhållanden runt ett barn eller en ungdom och samspelar i stor utsträckning med egenskaper hos individen. Det är svårt att dra gränsen för vad som kan betraktas som en riskfaktor hos den unge själv och vad som beror på sociala förhållanden. I forskningen nämns ofta att barn med extra sårbarhet som, växer upp i en negativ miljö, har en ökad risk för att utveckla problem (Forte 2018a). Riskfaktorer, som trots det brukar knytas till själva individen och som har visat på ett samband med bland annat droganvändning, är till exempel aggressivitet, impulsivitet och depression. Dessutom beskrivs ofta en grupp som "sensationssökare", speciellt bland pojkar, vilka löper större risk för att ta droger (Gunnarsson 2012, Romer et al. 2017).

5.1 Hälsa

Studier om ungas hälsa visar på att flickor återkommande har rapporterat större bekymmer med sin hälsa jämfört med pojkar (Hiltunen 2017). Psykisk ohälsa visar ökad risk för kriminalitet, missbruk/ANDTS, utanförskap och våld (Johansson 2022). I skolundersökningen finns flera frågor som kan kopplas till hur eleverna mår, till exempel om de känt sig stressade, nedstämda eller haft svårt att sova den senaste månaden. Det finns också frågor om hur eleverna uppfattar sig själv och sin hälsa. Svaren på de här frågorna utgör inte underlag för att kunna fastställa psykisk ohälsa men berör ändå området.

5.1.1 Mående

Diagrammet visar elevernas svar om sitt mående. Här anges andelar av alla elever som vid en eller flera gånger i veckan känt av symtom som påverkar deras mående negativt. Eleverna har kunnat fylla i flera symtom.

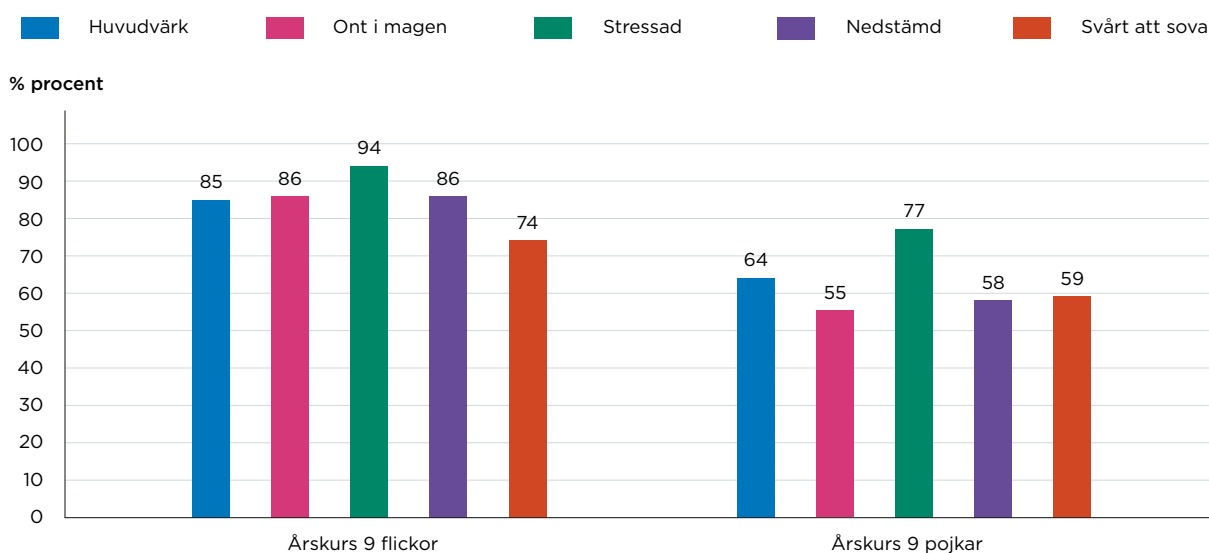

Diagram 1. Andelen elever som uppger att de haft ont i huvudet, ont i magen, känt sig stressade, känt sig nedstämda och haft svårt att sova en gång i veckan eller oftare under den senaste månaden. Årskurs 9. 2022.

En majoritet av eleverna i årskurs 9 anger att de har olika symtom på dåligt mående en eller flera gånger i veckan. Det är en markant skillnad mellan flickornas och pojkarnas mående, flickorna anger i större utsträckning att de till exempel känner sig nedstämda, stressade och har svårt att sova. Det är 86 procent av alla flickorna som anger att de haft ont i magen en eller flera gånger i veckan den senaste månaden medan samma andel för pojkarna är 55 procent. Här redovisas gymnasieeleverna.

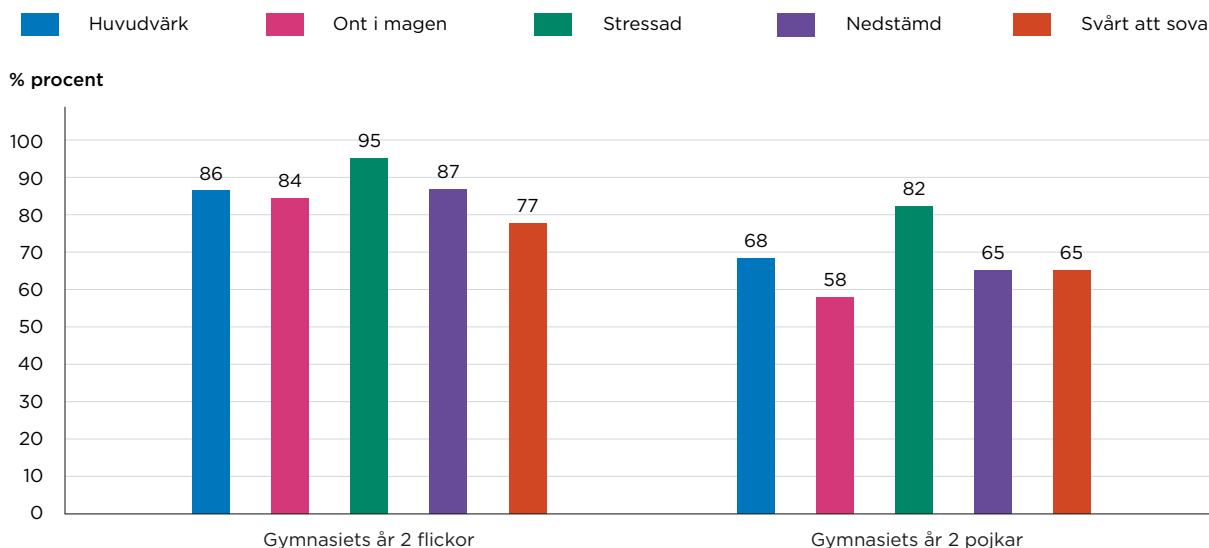

Diagram 2. Andelen elever som uppger att de haft ont i huvudet, ont i magen, känt sig stressade, känt sig nedstämda och haft svårt att sova en gång i veckan eller oftare under den senaste månaden. Gymnasiets år 2. 2022.

I gymnasiets år 2 är det också en större andel av flickorna än pojkarna som anger att de har de olika symtomen ofta. Skillnaden blir större mellan kön än mellan årskurs. Men även bland pojkarna är siffrorna höga och mestadels ligger andelarna på två tredjedelar eller mer. Det vanligaste är att eleverna känt sig stressade, vilket 95 procent av flickorna och 82 procent av pojkarna uppger.

Nedan redovisas sambandet mellan att ha svårt att sova och olika riskfaktorer. Bilden ska tolkas på så sätt att andelen som har svårt att sova jämförs med gruppen som inte har det när det gäller olika riskbeteenden eller riskfaktorer. Intensivkonsumtion av alkohol innebär att eleven vid ett och samma tillfälle, minst en gång i månaden under det senaste året, dricker en viss mängd alkohol, som motsvarar 25 centiliter sprit, 1 flaska vin, 4 stora starköl eller starkcider eller 6 stora öl med 3,5 procent alkohol. Frågan om narkotika är ställd om eleven någon gång använt narkotika. På frågan om eleven upplevt våld eller hot om våld i hemmiljön har svarskategorierna en eller flera gånger räknats samman.

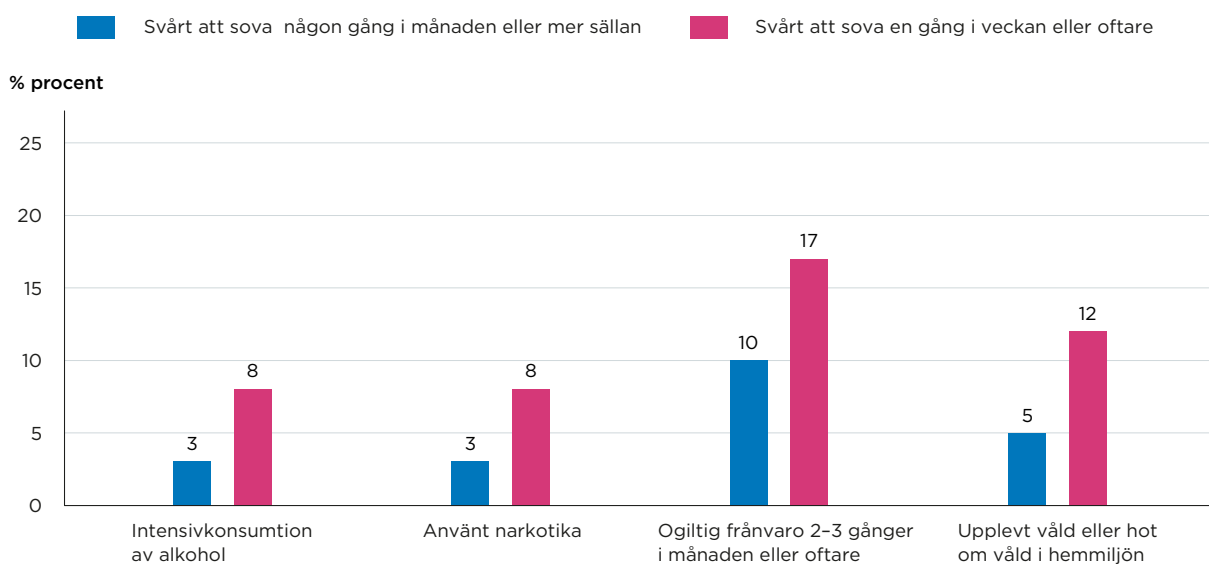

Diagram 3. Andelen elever som uppger olika riskfaktorer bland dem som har svårt att sova jämfört med dem som inte har det. Årskurs 9. 2022.

I gruppen som ofta har svårt att sova finns en större andel, 8 procent, som intensivkonsumerar alkohol jämfört med dem som inte anger att de har svårt att sova, 3 procent. Andelarna som har narkotikaerfarenhet, ogiltig frånvaro eller har upplevt våld i hemmet är alla större i gruppen som anger att de har svårt att sova en gång i veckan eller oftare. Nedan redovisas förhållandena bland gymnasieeleverna under andra året.

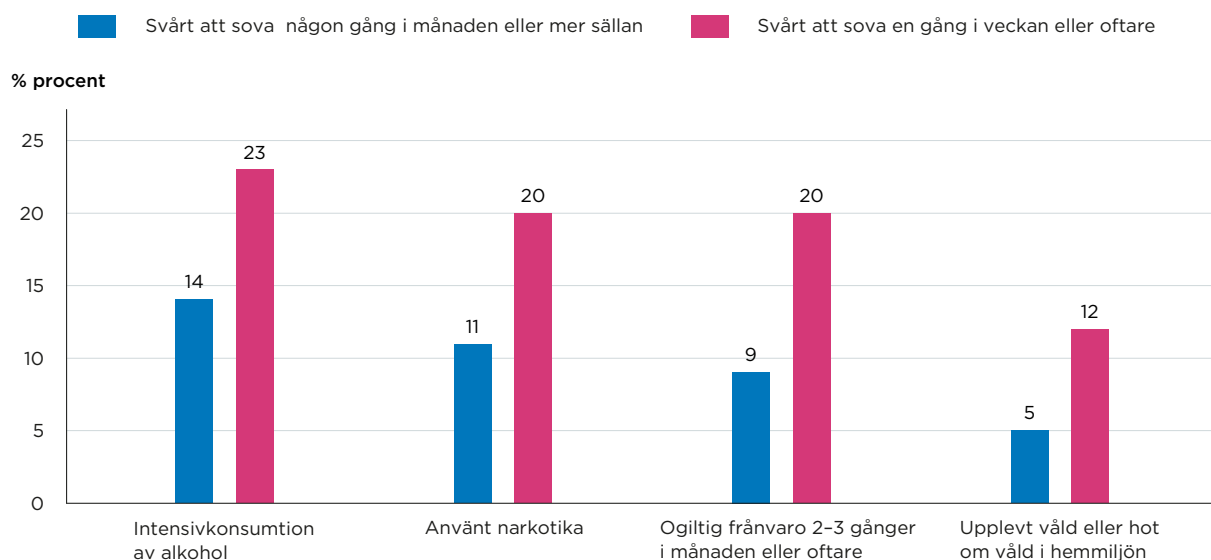

Diagram 4. Andelen elever som uppger olika riskfaktorer bland dem som har svårt att sova jämfört med dem som inte har det. Gymnasiets år 2. 2022.

Samma mönster framträder är det gäller gymnasieeleverna, genomgående större andelar anger olika riskbeteenden i gruppen som har svårt att sova. Fler ungdomar i 17-årsåldern intensivkonsumerar alkohol och har narkotikaerfarenhet därför blir staplarna över lag högre. Men förhållandena när det gäller ogiltig frånvaro eller att ha upplevt våld eller hot om våld i hemmiljön är liknande dem i årskurs 9, cirka en fördubbling i gruppen som anger att de har svårt att sova. Nedan visas sambanden med olika riskfaktorer med utgångspunkt från om eleven ofta känt sig nedstämd, deppig eller nere.

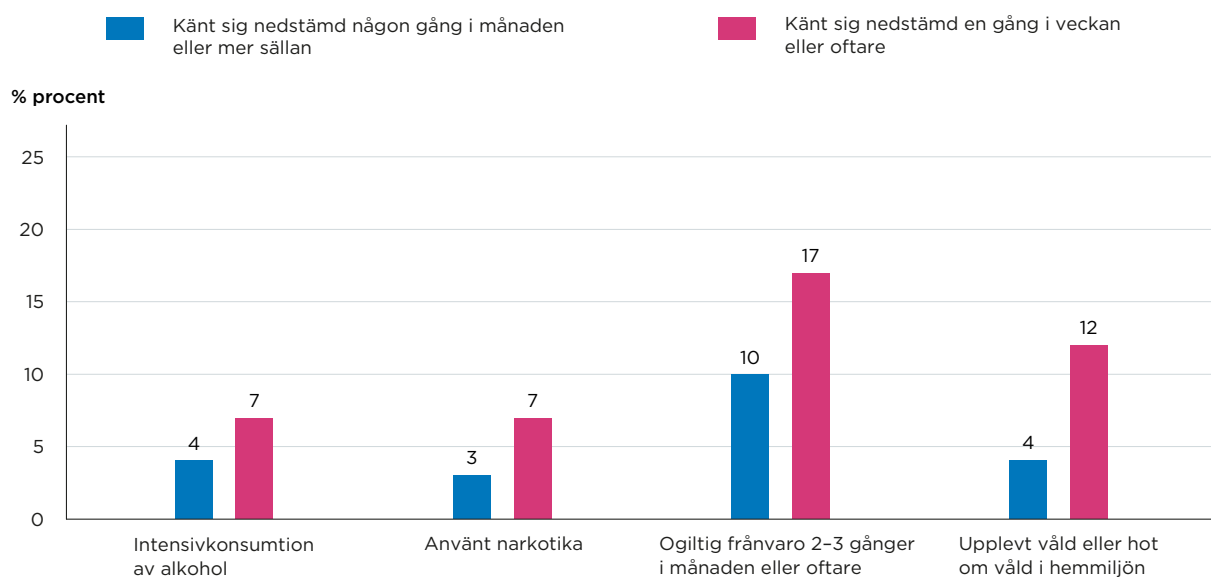

Diagram 5. Andelen elever som uppger olika riskfaktorer bland dem som har känt sig nedstämda jämfört med dem som inte har det. Årskurs 9. 2022.

Gränsen har dragits vid att eleverna känt sig nedstämda någon gång i månaden eller mer sällan och de som angett symptomen en gång i veckan eller oftare. Om de grupperna jämförs är det nästan fördubblade andelar bland dem som är nedstämda ofta som intensivkonsumerar alkohol, har narkotikaerfarenhet eller ogiltig frånvaro. När det gäller att ha upplevt våld eller hot om våld i hemmet är det tre gånger vanligare bland dem som känt sig nedstämda ofta. Svaren från gymnasieeleverna redovisas nedan.

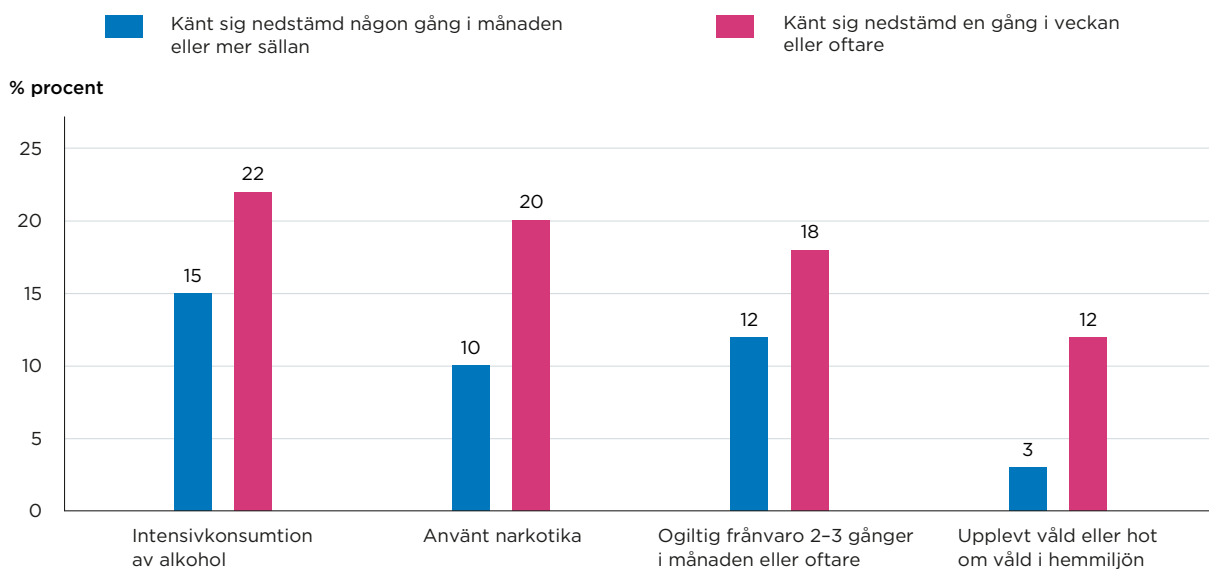

Diagram 6. Andelen elever som uppger olika riskfaktorer bland dem som har känt sig nedstämda jämfört med dem som inte har det. Gymnasiets år 2. 2022.

Olika riskbeteenden som intensivkonsumtion av alkohol, narkotikaerfarenhet och ogiltig frånvaro visas mer i gruppen som känt sig nedstämd jämfört med dem som anger dessa symptom mer sällan. När det gäller att ha upplevt våld eller hot om våld är andelen fyra gånger större i gruppen som känner sig nedstämd ofta.

Om liknande jämförelse görs avseende huvudvärk, magont eller stress så framträder i princip samma förhållanden med olika riskfaktorer. I den grupp som anger hög frekvens på de nämnda symptomen anger även en större andel riskbeteenden och att de upplevt våld eller hot om våld i sin hemmiljö jämfört med gruppen som inte har symptomen lika ofta.

5.1.2 Nöjd med sin hälsa

I skolundersökningen ställs med fem svarsalternativ frågan: **Hur nöjd är du vanligtvis med din hälsa?** I diagrammet läggs nöjd och mycket nöjd ihop och missnöjd och mycket missnöjd, medan det mittersta alternativet varken nöjd eller missnöjd redovisas för sig.

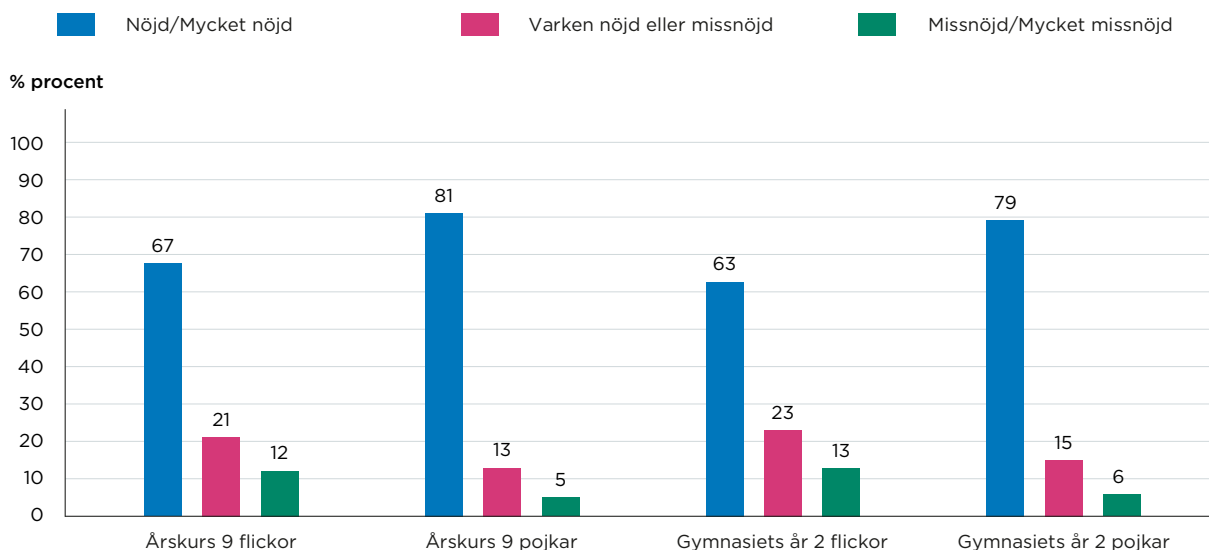

Diagram 7. Andelen elever som är nöjda respektive missnöjda med sin hälsa, efter kön. Årskurs 9 och gymnasiet år 2. 2022.

Merparten av eleverna både i årskurs 9 och i gymnasiets år 2 anger att de är nöjda med sin hälsa, över 60 procent bland flickorna och runt 80 procent bland pojkarna. Även här är det mest anmärkningsvärda differensen mellan könen, då pojkarna är betydligt mer nöjda med sin hälsa än flickorna. Däremot är det ingen större skillnad mellan årskurserna. Totalt är det under 20 procent i båda årskurserna som är varken nöjda eller missnöjda. Bland alla eleverna i undersökningen är det cirka 12–13 procent bland flickorna som är missnöjda med sin hälsa, samma siffra bland alla pojkarna är 5–6 procent.

5.1.2 Nöjd med sig själv

I flera studier framkommer att flickor har sämre självkänsla än pojkar. Då 15-åringar fått svara på påståendena ”jag tycker om mig själv” och ”jag är tillräckligt bra om jag är” är det cirka 60 procent av flickorna som svarat att de instämmer medan det är cirka 82 procent av pojkarna som svarat det samma (Folkhälsomyndigheten 2018).

I undersökningen ställs frågan: **Hur nöjd är du vanligtvis med dig själv?** I diagrammet nedan har svarsalternativen nöjd eller mycket nöjd räknats samman liksom missnöjd och mycket missnöjd. Varken nöjd eller missnöjd redovisas för sig.

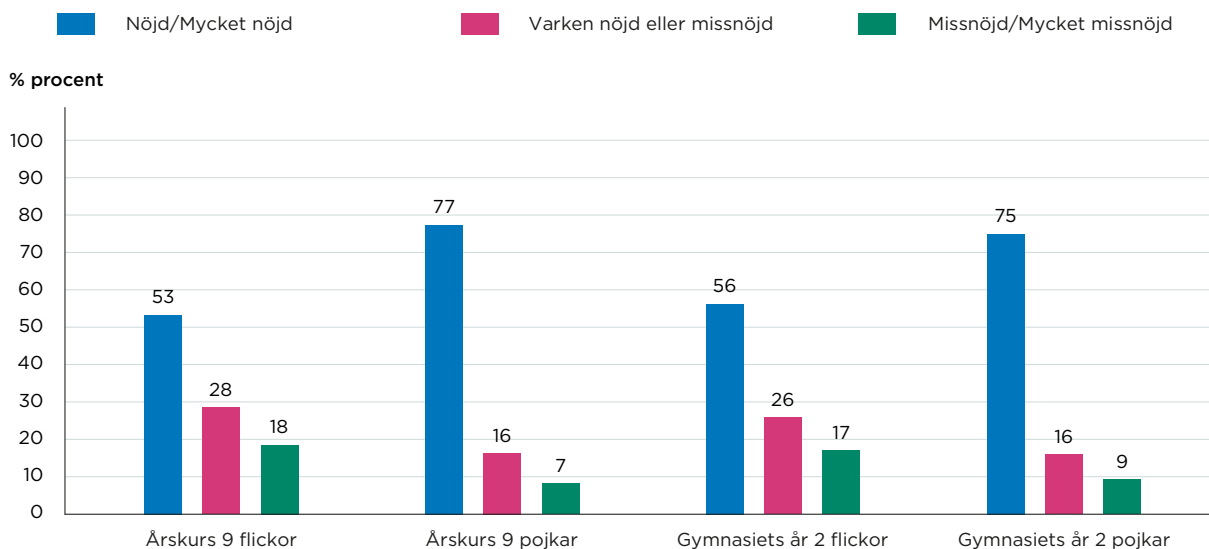

Diagram 8. Andelen elever som är nöjda respektive missnöjda med sig själv, efter kön. Årskurs 9 och gymnasiets år 2. 2022.

På samma sätt som att flickornas upplevda hälsa är lägre än pojkarnas är det stor skillnad på hur flickor och pojkar upplever att de är nöjda med sig själv. Pojkarna anger i större utsträckning att de är nöjda med sig själv, ungefär tre fjärdedelar i båda årskurserna. Bland flickorna är motsvarande andel drygt hälften. Andelen flickor som är missnöjda eller mycket missnöjda med sig själva är ungefär dubbelt så stor som andelen pojkar. Nedan visas sambanden mellan om eleven är nöjd eller missnöjd med sig själv och olika riskfaktorer.

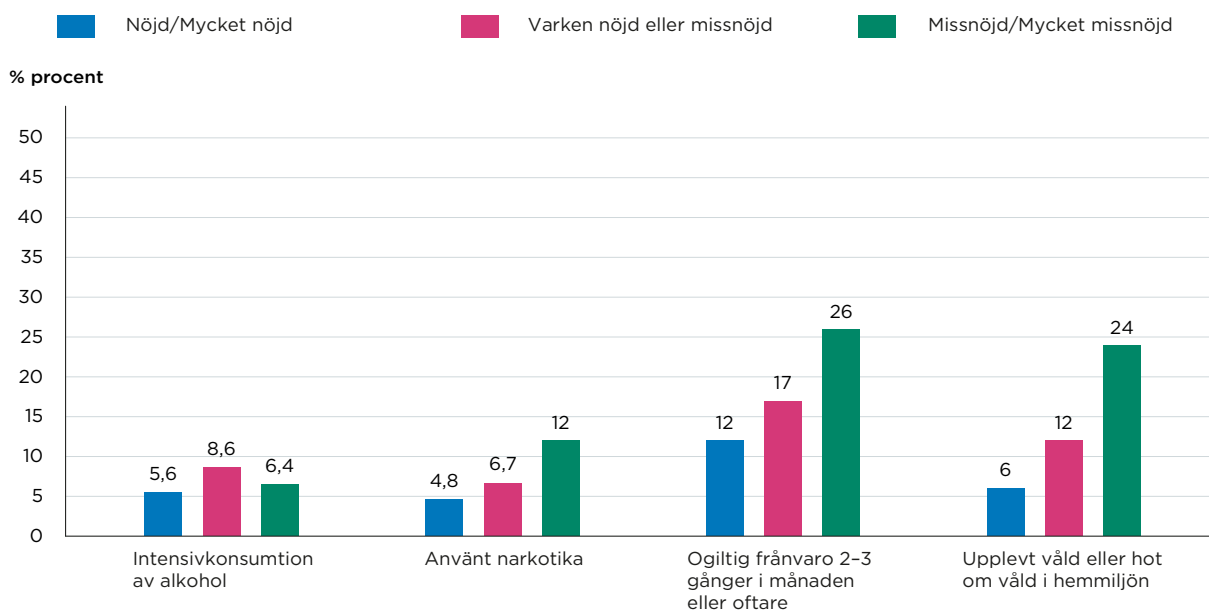

Diagram 9. Andelen elever som uppger olika riskfaktorer bland dem som är nöjda respektive missnöjda med sig själv. Årskurs 9. 2022.

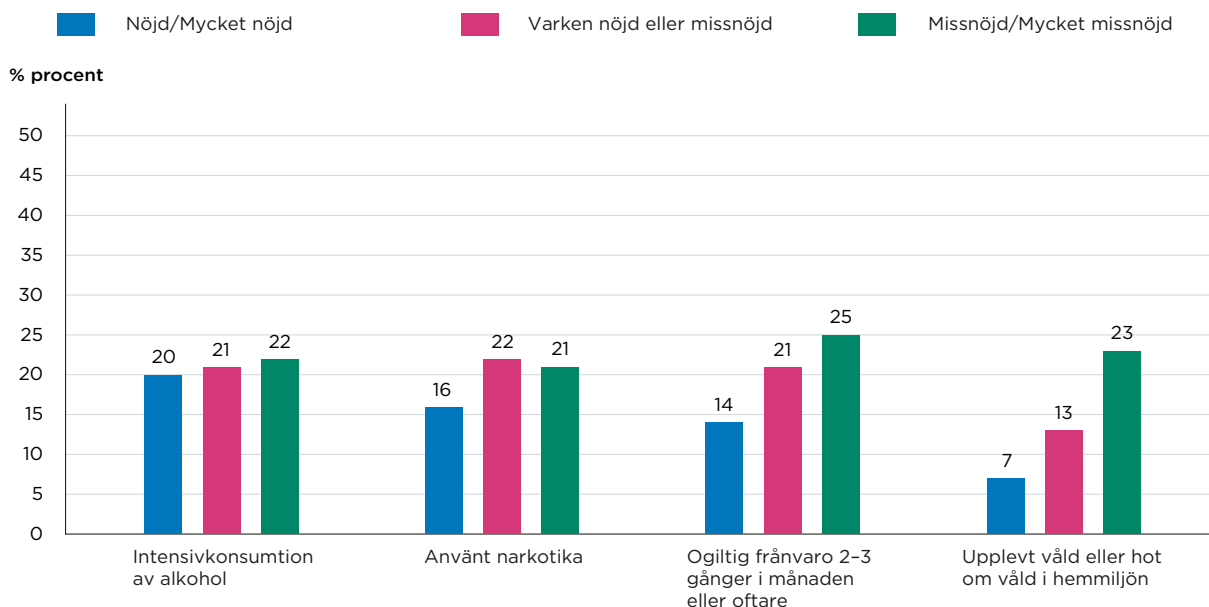

Diagram 10. Andelen elever som uppger olika riskfaktorer bland dem som är nöjda respektive missnöjda med sig själv. Gymnasiets år 2. 2022.

Både i årskurs 9 och i gymnasiets andra år visas att olika riskbeteenden ökar när eleven inte är nöjd med sig själv. När det gäller att dricka sig berusad på alkohol är skillnaden liten men större när det gäller narkotikaerfarenhet. Ogiltig frånvaro ökar successivt ju mer missnöjd man är med sig själv. Den är ungefär dubbelt så stor i gruppen som är missnöjd eller mycket missnöjd med sig själv jämfört med den första gruppen. Det är tre–fyra gånger vanligare att ha upplevt våld eller hot om våld i gruppen som är missnöjd jämfört med gruppen som är nöjd med sig själv.

5.2 Debutålder

Våra hjärnor utvecklas successivt och är fullt utvecklade först vid 23–25-års ålder. Den del i hjärnan som utvecklas sist är frontalloben, där vi gör bedömningar och fattar beslut. När tonåringar hamnar i situationer där de egentligen vet att man inte borde göra något är risken stor för att fatta fel beslut eftersom den delen av hjärnan ännu inte är fullt utvecklad (Pålshammar 2010).

Ungdomar är socialt och medicinskt mer känsliga för droganvändning än vad vuxna är (Gruber et al. 2012, Silveri 2012). En tidig första användning av substanserna som tobak, alkohol och cannabis är starkt förknippad med framtida missbruk. Att exempelvis dricka alkohol före 15 års ålder ökar risken ungefär 1,4 gånger för att utveckla alkoholberoende (Richmond-Rakerd et al. 2016). Även genom CAN:s rapporter har det visats att ungdomar som debuterar tidigt med olika substanser i större utsträckning har ett mer regelbundet bruk av alkohol, cigaretter och snus (Guttormsson & Zetterqvist, 2019).

Debutålder för berusning är en av de indikatorer som följs på nationell nivå. Under 20 års tid har det varit en positiv utveckling genom att debutåldern har gått upp men trenden verkar ha avstannat de senaste åren (Guttormsson & Zetterqvist, 2019). Måttet som använts för tidig berusning är andelen ungdomar som berusar sig före 14 års ålder. I diagrammet nedan visas också andelen elever som rökt en cigarett eller använt cannabis före 14 år.

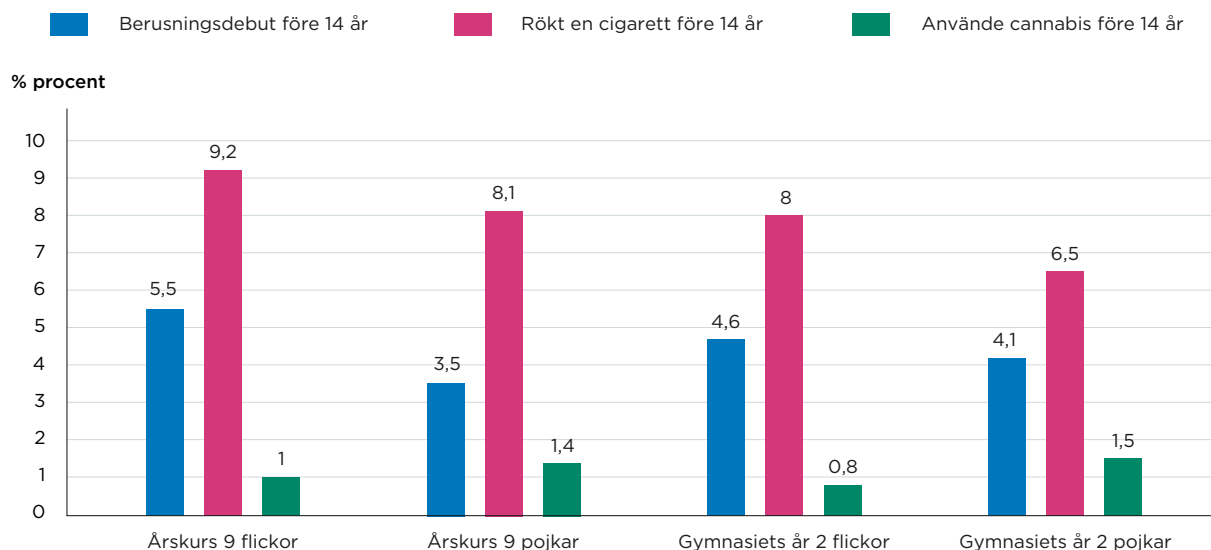

Diagram 11. Andelen elever som första gången berusat sig, rökt en cigarett eller använt cannabis före 14 års ålder, efter kön. Årskurs 9 och gymnasiets år 2. 2022.

Debutåldern för berusning ligger på ungefär samma nivå som vid förra undersökningen 2019. Det är både i årskurs 9 och i gymnasiets år 2 drygt 4 procent om man räknar samman flickor och pojkar som uppger att de berusat sig innan de fyllt 14 år. Andelarna är högre när det gäller att ha rökt en cigarett, nästan 9 procent i årskurs 9 och drygt 7 procent i gymnasiets år 2. Det är drygt 1 procent i båda årskurserna som har erfarenhet av cannabis före 14 års ålder.

Det som är vanligast att prova i tidig ålder är cigarettrökning och nedan visas sambanden mellan tidig debut av rökning (att ha rökt en cigarett) och andra riskbeteenden som att intensivkonsumera alkohol, ha narkotikaerfarenhet och fortsatt tobakskonsumtion (även snusning) samt att ha ogiltig frånvaro.

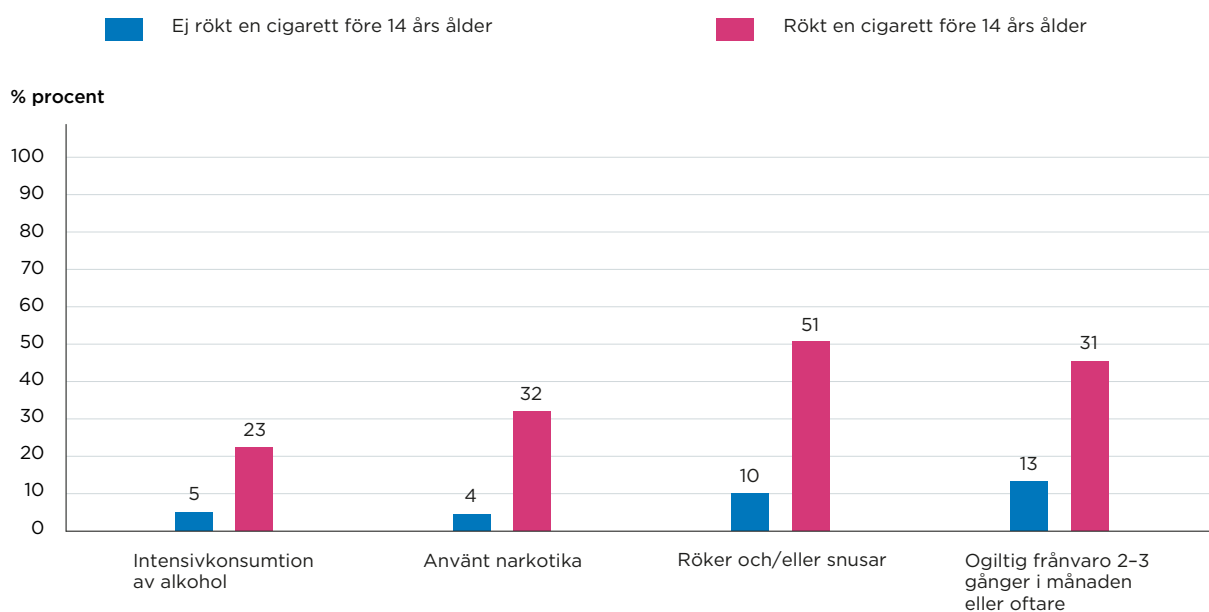

Diagram 12. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som har rökt en cigarett före 14 års ålder jämfört med dem som inte har det. Årskurs 9. 2022.

Det är stora skillnader mellan gruppen som har en tidig debut med rökning och gruppen som inte debuterat tidigt med rökning när det gäller de olika riskbeteendena. I årskurs 9 blir erfarenheten av narkotika åtta gånger större i gruppen som rökt tidigt. Intensivkonsumtion av alkohol och att använda tobak är cirka fem gånger större och att skolka tre gånger större.

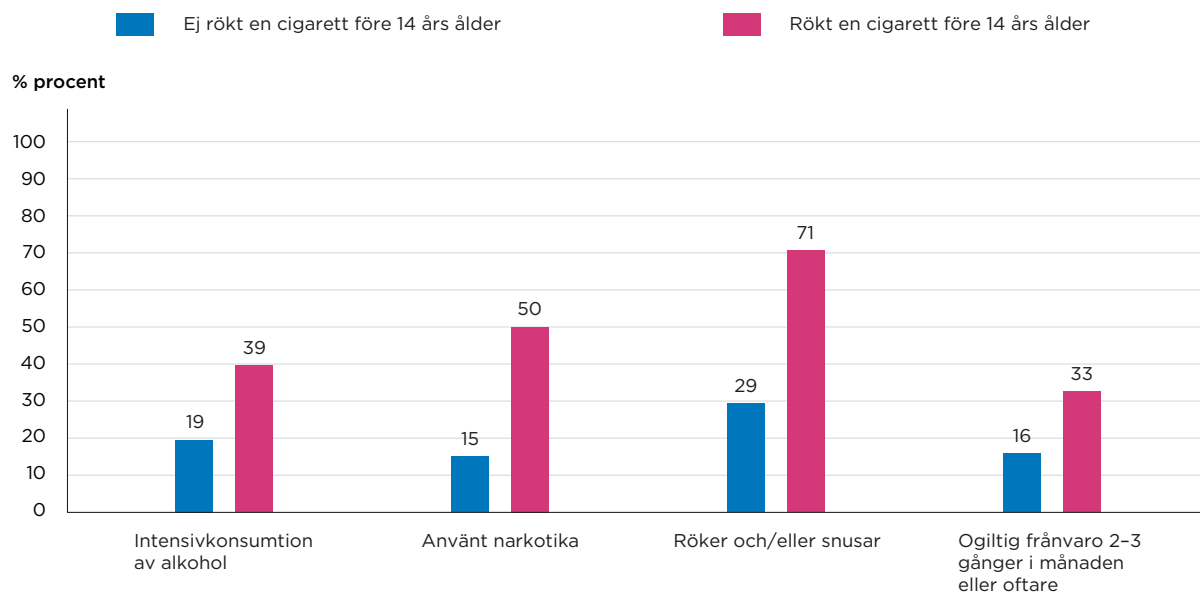

Diagram 13. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som har rökt en cigarett före 14 års ålder jämfört med dem som inte har det. Gymnasiets år 2. 2022.

Gymnasieeleverna är två år äldre och fler av dem har debuterat med olika droger. Skillnaden mellan grupperna blir därför något mindre men mer än fördubblade. När det gäller erfarenhet av narkotika är den mer än tre gånger vanligare i gruppen som rökt tidigt. Nedan visas vilken betydelse tidig berusningsdebut har.

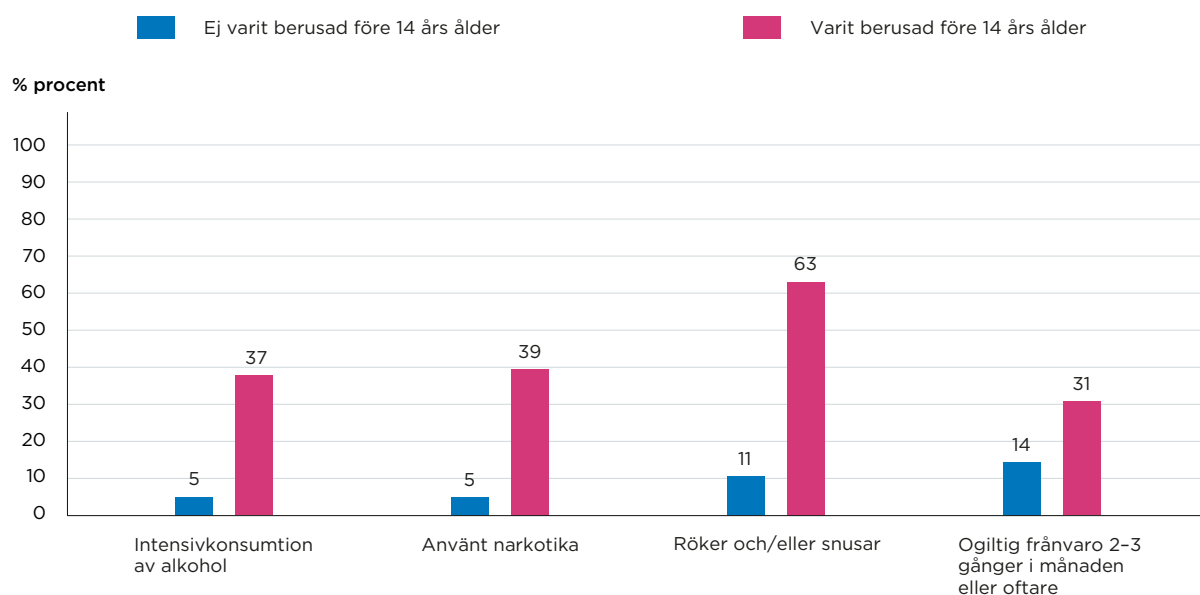

Diagram 14. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som har berusat sig före 14 års ålder jämfört med dem som inte har det. Årskurs 9. 2022.

Även när det gäller tidig berusningsdebut blir det stora skillnader mellan grupperna. I gruppen som har berusat sig före 14 års ålder finns väsentligt större andelar med de olika riskbeteendena. Störst skillnad blir det i årskurs 9 där nästan åtta gånger fler intensivkonsumerar och har narkotikaerfarenhet i gruppen med tidig berusningsdebut. Andelen som använder tobak är nästan sex gånger större och andelen som har ogiltig frånvaro är fördubblad i gruppen som debuterat tidigt med alkohol jämfört med dem som inte har varit berusade före 14 års ålder.

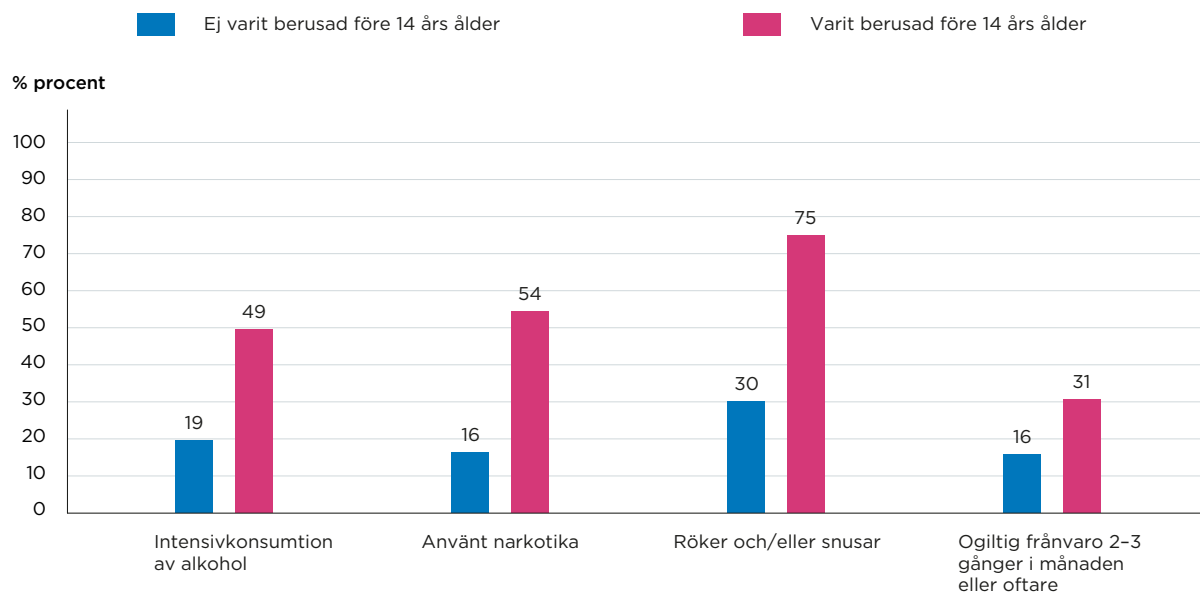

Diagram 15. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som har berusat sig före 14 års ålder jämfört med dem som inte har det. Gymnasiets år 2. 2022.

Även i gymnasiet blir skillnaderna stora men inte lika markanta som i grundskolan. Ungefär två-tre gånger större andelar återfinns i gruppen med tidig debut.

5.3 Alkoholrelaterade problem

Ett stort alkoholintag vid ett och samma tillfälle kan resultera i akuta alkoholskador som till exempel alkoholförgiftning och olika former av olyckor. Eleverna har fått ange olika kortsiktiga konsekvenser av sitt drickande. Frågorna har ställts till dem som druckit alkohol det senaste året och beräknas i procent av den gruppen.

Anges i procent av alkoholkonsumenterna	Årskurs 9		Gymnasiets år 2	
	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar
Råkat i gräl	18	15	25	23
Råkat i slagsmål	4	10	4	11
Råkat ut för olycka eller skadats	16	9	18	16
Medvetet skadat sig själv	9	4	6	3
Medvetet skadat någon annan	2	6	3	5
Blivit utsatt för våld	5	7	8	9
Tappat pengar eller andra värdesaker	16	11	20	16
Förstört saker eller kläder	23	15	31	24
Fått problem med förhållandet till föräldrar	14	6	11	6
Fått problem med förhållandet till vänner	15	9	15	8
Haft sex du ångrat dagen efter	9	5	17	13
Blivit bestulen eller rånad	4	4	3	3
Råkat i bråk med polisen	2	5	2	6
Behövt uppsöka sjukhus eller akutmottagning	3	4	3	4
Kört moped, bil eller annat motorfordon	15	21	9	15
Åkt moped, bil eller annat motorfordon med berusad förare	13	13	14	11
Badat på djupt vatten	10	12	15	17
Blivit fotad/filmad i en pinsam eller kränkande situation	23	12	23	18

Tabell 1. Andelen elever som upplevt olika typer av problem i samband med alkoholkonsumtion de senaste 12 månaderna, efter kön. Årskurs 9 och gymnasiet år 2. 2022.

En större andel av eleverna i gymnasiet anger upplevda problem i samband med alkoholdrickande än högstadiesleverna. En förklaring kan vara att gymnasieeleverna dricker större mängder alkohol än niorna när de dricker. Alkoholrelaterade problem måste tas på allvar, speciellt när det gäller konsekvenser som handlar om att ha skadat sig, råkat ut för en olycka, kört motorfordon eller åkt med någon som är berusad. Det är i 2022 års undersökning också en större andel än tidigare som anger att de råkat ut för en olycka eller skadats, 16 procent bland flickorna och 9 procent bland pojkarna i årskurs 9. I gymnasiet är det 18 procent bland flickorna och 16 procent bland pojkarna. Likaså är det fler jämfört med tidigare som anger att de både kört ett motorfordon eller åkt med någon annan som varit berusad.

Andelen som uppger att de badat på djupt vatten när de druckit alkohol har också ökat. De elever som anger att de haft sex som de ångrat dagen efter är på ungefär samma nivå som tidigare, en liten ökning bland flickorna medan det är en liten minskning bland pojkarna.

5.4 Elevernas riskuppfattning

I skolundersökningen 2022 tillfrågas eleverna om vilken risk, både fysiskt och på annat sätt, de tror är förknippad med användningen av olika droger. I tidigare drogvaneundersökningar i staden har det visat sig att de elever som har en mer tillåtande attityd till exempelvis cannabis i större utsträckning själva har använt narkotika. Samtidigt som att prova cannabis uppfattas som allt mindre riskfullt, har användningen av drogen varit relativt stabil vid de senaste mätningarna, vilket även visar sig i de nationella undersökningarna (Heldmark 2020). I 2022 års undersökning har användningen till och med sjunkit något i Göteborgsundersökningen, speciellt i gymnasiet.

Svarsalternativen på frågan om risken vid användning av olika preparat är **ingen risk, liten risk, måttlig risk och stor risk**. I diagrammet nedan redovisas de som svarat liten eller ingen risk att använda substanserna sammanslagna. Ungefär 10 procent har svarat att de inte vet.

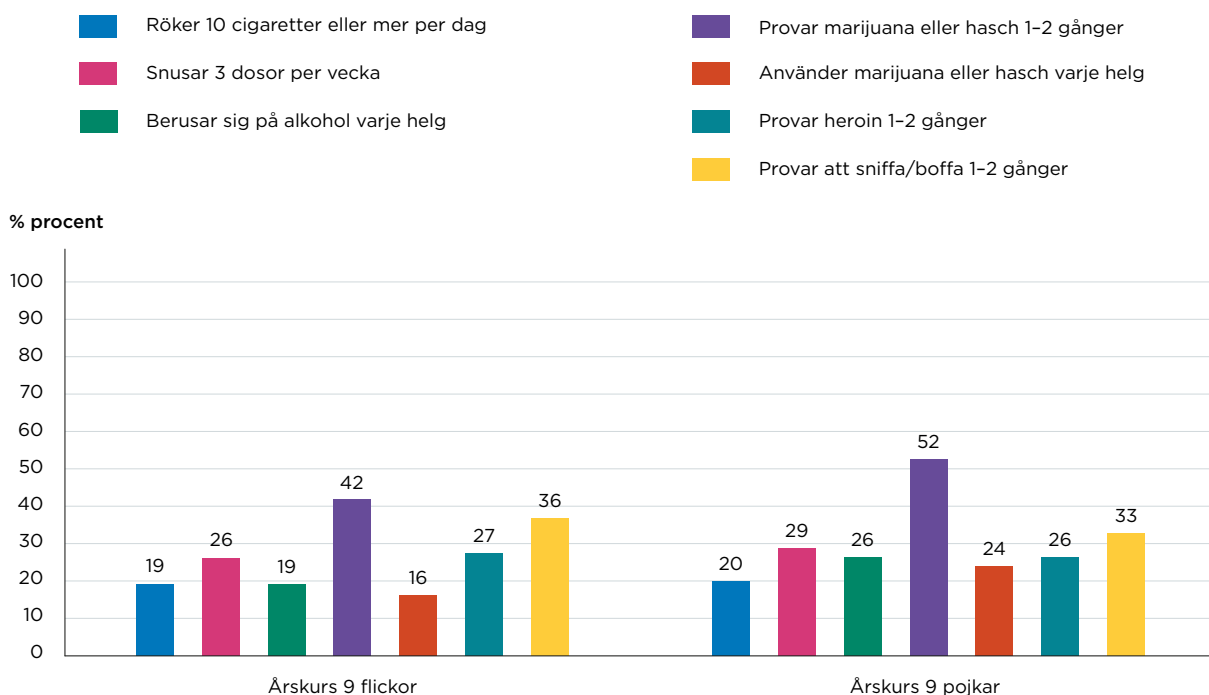

Diagram 16. Andelen elever som tror att det är liten eller ingen risk att människor skadar sig själva, fysiskt eller på annat sätt, om de använder olika preparat. Årskurs 9. 2022.

De flesta eleverna har svarat alternativet måttlig eller stor risk på frågorna om skadligheten av de olika substanserna. Om elevernas riskbedömning rangordnas anses cannabisanvändning ett par gånger utgöra minst risk, 42 procent bland flickorna och över hälften bland pojkarna. Om flickor och pojkar räknas samman är det en femtedel som anser att det är liten eller ingen risk att använda cannabis varje helg. Det är ungefär en tredjedel som anser att det är liten eller ingen risk med att sniffa ett par gånger medan cirka en fjärdedel tror att det är liten eller ingen risk att använda heroin ett par gånger. Nedan redovisas svaren på samma frågeställningar i gymnasiets år 2.

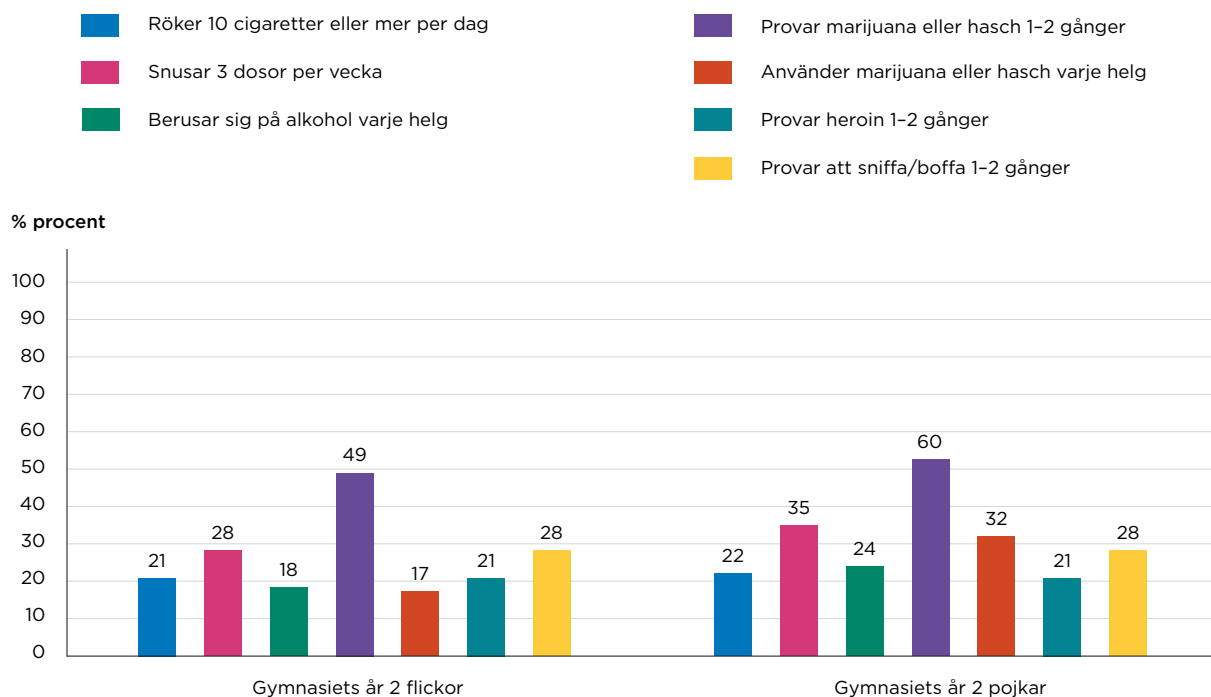

Diagram 17. Andelen elever som tror att det är liten eller ingen risk att människor skadar sig själva, fysiskt eller på annat sätt, om de använder olika preparat. Gymnasiets år 2. 2022.

I gymnasiet år 2 är elevernas riskbedömning av olika substanser på ungefär samma nivå som i grundskolan. Det är dock ännu större andel som bedömer att risken är liten med att röka cannabis ett par gånger. I båda årskurserna är det en skillnad mellan könen på så sätt att pojkarna i något större utsträckning bedömer att det är liten eller ingen risk med vissa av preparaten jämfört med flickorna. I nedanstående diagram visas hur elevernas inställning till risken med att använda cannabis ett par gånger har förändrats i Göteborgsundersökningarna sedan 2007.

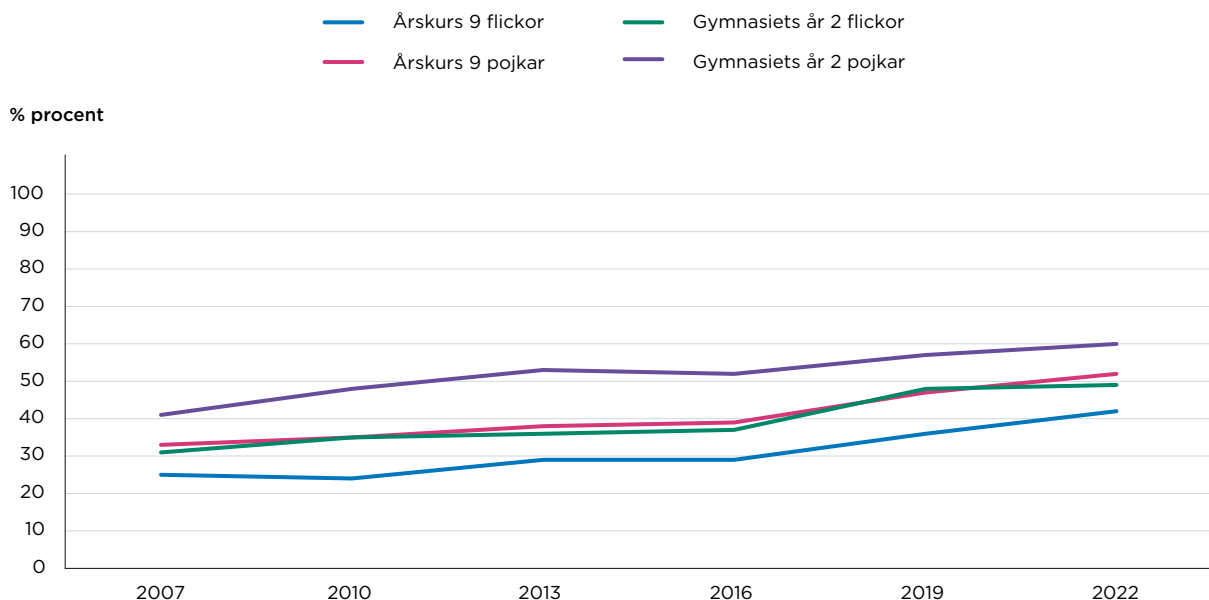

Diagram 18. Andelen elever som tror att det är liten eller ingen risk att människor skadar sig själva, fysiskt eller på annat sätt, om de använder marijuana eller hasch en-två gånger. Årskurs 9 och gymnasiet år 2. 2007-2022.

Uppfattningen om vilken risk det är att prova cannabis har förändrats över tid, speciellt bland pojkar och i gymnasiet. Det är numera över hälften i gymnasiet andra år som svarat att de tror att det är liten eller ingen risk att testa cannabis. År 2007 var det drygt en tredjedel. Samma minskande respekt för cannabisanvändning hos eleverna har skett successivt genom åren både i grundskolan och i gymnasiet.

Nedan jämförs gruppen som tror att det är måttlig eller stor risk att testa cannabis med gruppen som tror att det är ingen eller liten risk när det gäller andra riskbeteenden.

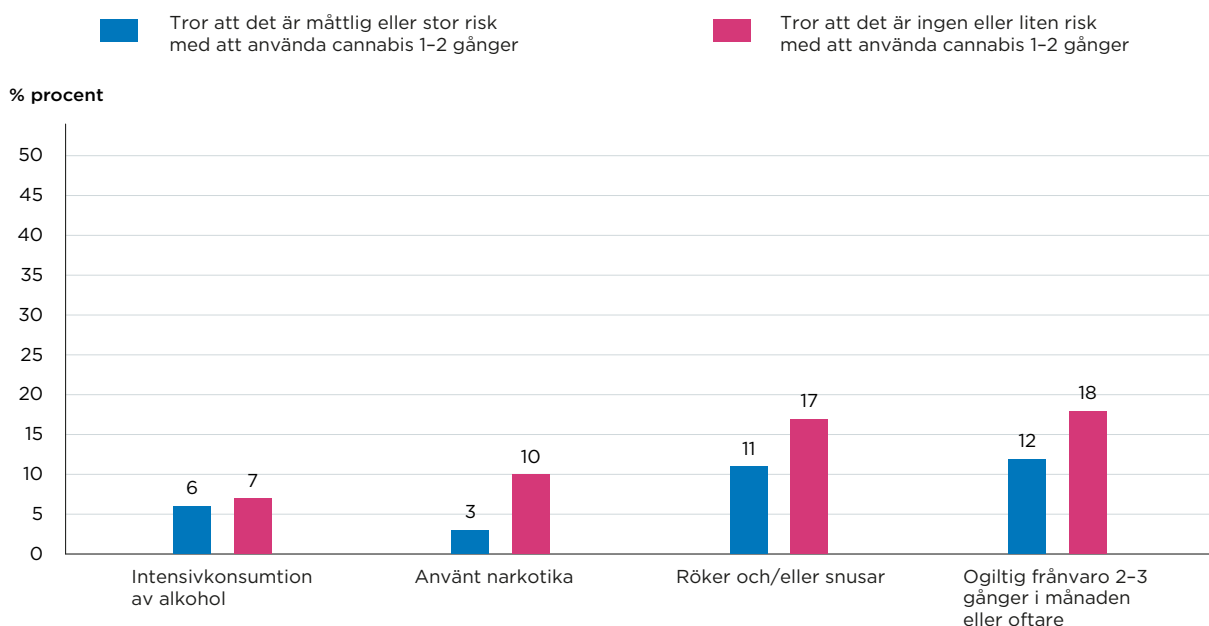

Diagram 19. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som tror att det är måttlig eller stor risk att människor skadar sig när de använder cannabis en-två gånger, jämfört med dem som tror att det är ingen eller liten risk. Årskurs 9. 2022.

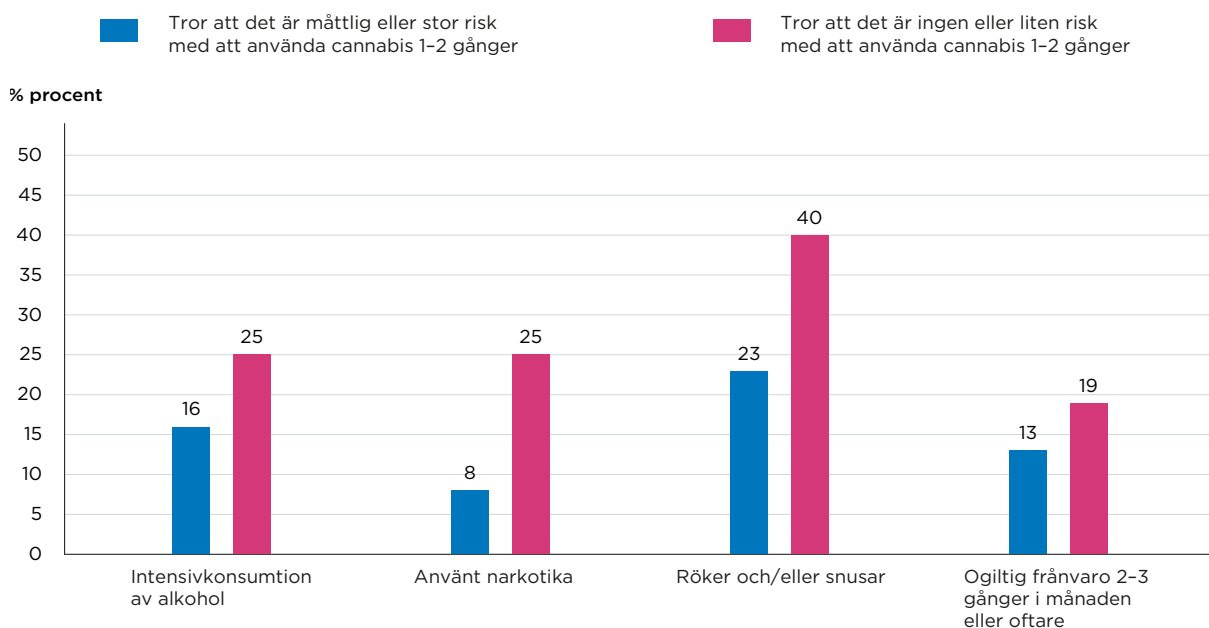

Diagram 20. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som tror att det är måttlig eller stor risk att människor skadar sig när de använder cannabis en-två gånger, jämfört med dem som tror att det är ingen eller liten risk. Gymnasiets år 2. 2022.

I elevgrupperna som tror att det är ingen eller liten risk med att använda cannabis ett par gånger är det mer än tre gånger så stor andel som själv använt narkotika jämfört med dem som tror att det är måttlig eller stor risk. Likaså är det över lag en större andel elever som använt andra preparat eller har ogiltig frånvaro från skolan i gruppen som inte tror att det är så skadligt.

I tidigare drogvanundersökningar har eleverna också fått svara på olika påståenden om narkotika och narkotikapolitik och även då visas att om eleverna har en mer positiv attityd till droger är det en riskfaktor för att använda droger och andra riskbeteenden. Sammanfattningsvis kan sägas att elever med en mer tillåtande attityd i större utsträckning även använder olika preparat än de elever som har en mer restriktiv hållning.

6. Risk- och skyddsfaktorer på familjenivå

Föräldrars sätt att vara har en stor inverkan på tonåringar. God känslomässig kontakt och tydliga gränser i familjen är starka skyddsfaktorer mot normbrytande beteende och negativ utveckling. En god relation och omtanke i familjen är det som hjälper ett barn att utvecklas till en vuxen som klarar att skapa goda relationer med andra människor. Barn och ungdomar behöver få positiv bekräftelse och uppmuntran av föräldrarna för att stärka självförtroendet. Samtidigt behöver föräldrar ge sitt barn trygg struktur och tydliga ramar. Förväntningarna på tonåringen ska vara tydliga och uttalade. Om relationen präglas av tillit och samhörighet får också föräldrarna mer insyn i vad tonåringarna gör utanför hemmet (Bremberg 2004). Trygg anknytning mellan förälder och barn är en skyddsfaktor för både missbruk/ANDTS, kriminalitet, psykisk ohälsa och våld (Johansson 2022, Andershed & Andershed 2019).

6.1 Föräldrarnas utbildningsnivå och ekonomi

Stora skillnader i inkomst och livsvillkor påverkar både hälsan och den sociala sammanhållningen. Barn och unga växer upp under olika socioekonomiska förhållanden. Familjer kan ha svåra ekonomiska problem vilket skapar stress och negativ inverkan på barnen. Att ha samma möjlighet som sina kamrater att kunna följa med på olika aktiviteter och råd att köpa det andra har i samma ålder har stor betydelse för barn och ungdomar (Göteborgs Stad 2017).

En översiktsstudie visar att föräldrars utbildningsnivå påverkar deras barns skolresultat. Ju högre utbildningsnivå föräldrarna har desto högre skolresultat presterar deras barn. Samma översiktsstudie visar att barn som växer upp under låga ekonomiska förhållanden och som har dåliga skolresultat löper en ökad risk för att hamna i narkotikamissbruk i tonåren och som ung vuxen (Forte 2018a). Två frågor i skolundersökningen berör föräldrarnas situation när det gäller utbildning och ekonomi. Eleverna svarar på om mamma och/eller pappa har studerat på universitet eller högskola samt hur nöjda eleverna är med familjens ekonomiska situation.

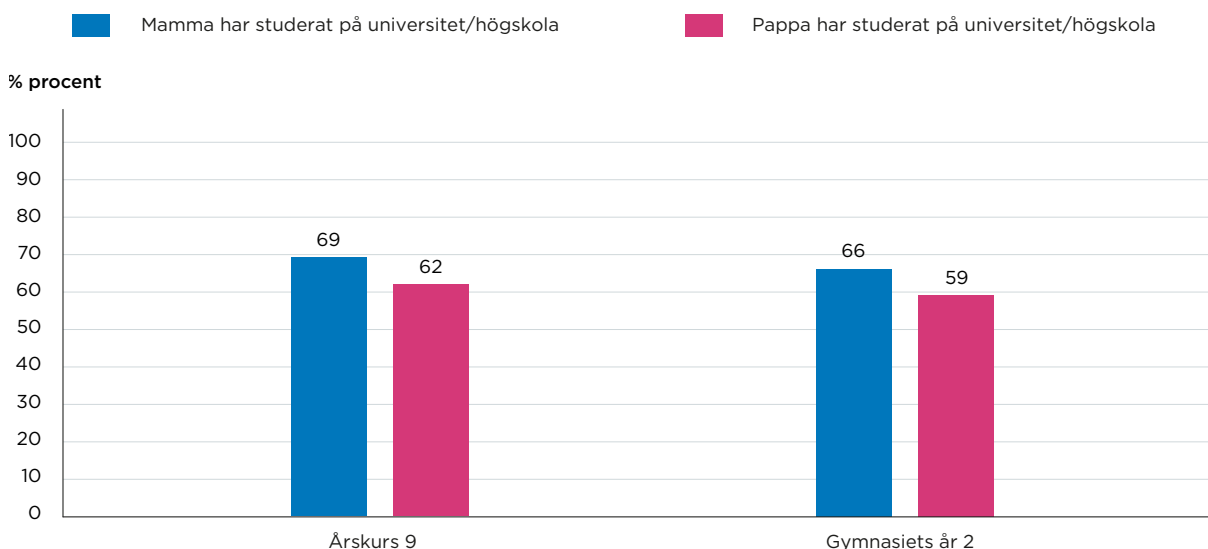

Diagram 21. Andelen elever med föräldrar som studerat på universitet eller högskola. Årskurs 9 och gymnasiets år 2. 2022.

Över 60 procent av eleverna i båda årskurserna uppger att någon av föräldrarna har studerat på universitet eller högskola. Det är ungefär 20 procent i årskurs 9 och 15 procent i gymnasiets år 2 som uppger att de inte vet.

I diagrammen nedan sätts föräldrarnas studier i samband med olika riskfaktorer, bland annat om eleven tycker att någon förälder dricker för mycket alkohol. Det mäts med Cast6, som är ett mätinstrument som tagits fram för att bedöma om barn lever med föräldrar med alkoholproblem. Läs mer om Cast6 i avsnittet om Alkohol i uppväxtmiljön.

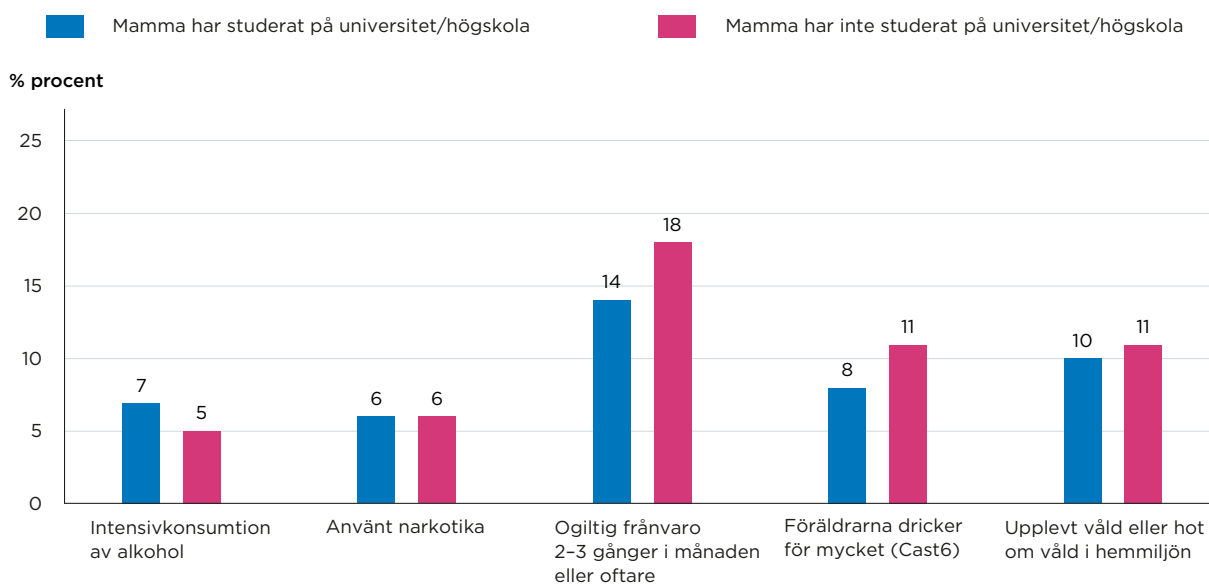

Diagram 22. Andelen elever som uppger olika riskfaktorer bland dem som har en mamma som studerat på högskola eller universitet jämfört med dem som inte har det. Årskurs 9, 2022

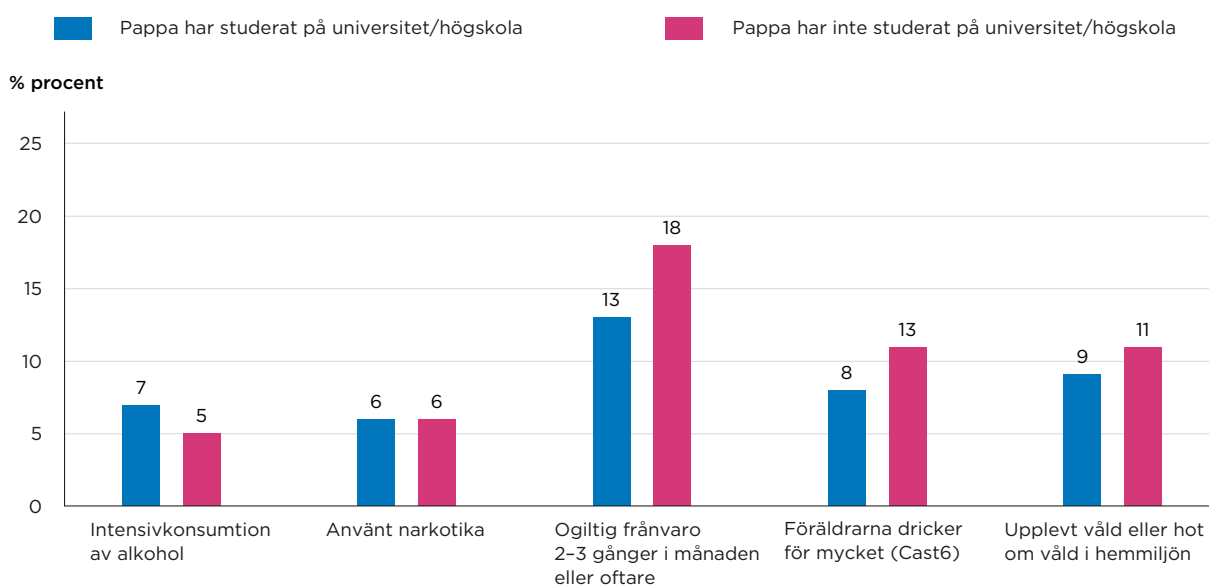

Diagram 23. Andelen elever som uppger olika riskfaktorer bland dem som har en pappa som studerat på högskola eller universitet jämfört med dem som inte har det. Årskurs 9, 2022

Diagrammen ovan redovisas för eleverna i årskurs 9. Det är liknande förhållanden bland 17-åringarna. Det är en liten övervikt för alkoholanvändning i gruppen med föräldrarna som studerat. När det gäller narkotika-erfarenhet är det ingen skillnad mellan grupperna kopplad till föräldrarnas utbildningsnivå. Något större andelar bland eleverna anger ogiltig frånvaro då föräldrarna inte studerat på universitet eller högskola. Det är vanligare bland eleverna då föräldrarna inte studerat att uppleva problem med föräldrarnas drickande. När det handlar om våld eller hot om våld i hemmiljön är skillnaden mellan grupperna liten.

I diagrammet nedan visas elevernas svar om hur nöjda de är med familjens ekonomi.

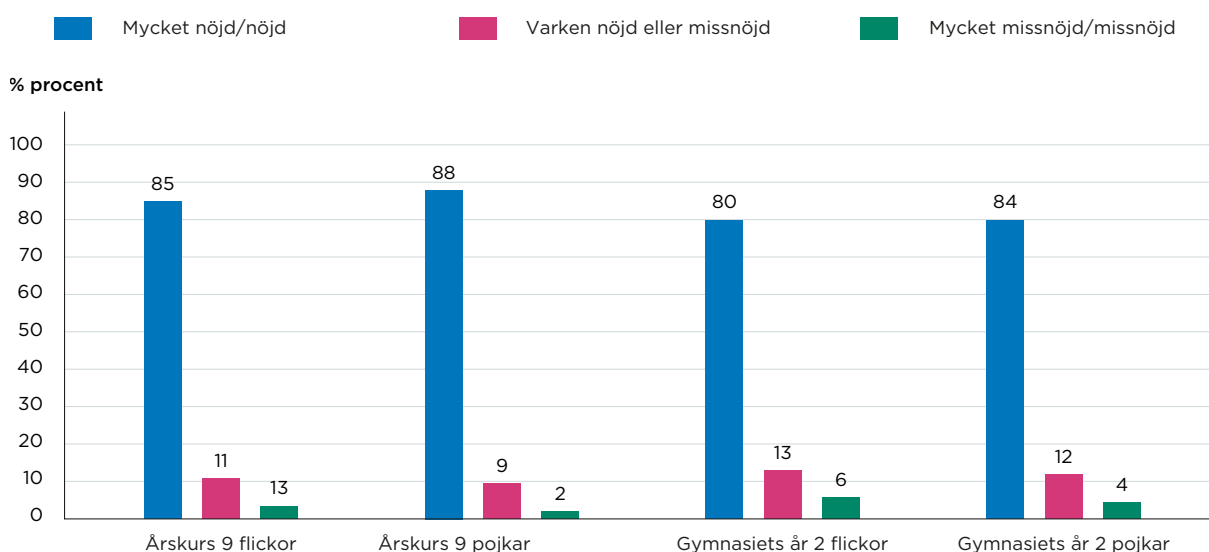

Diagram 24. Andelen elever som är nöjda respektive missnöjda med familjens ekonomiska situation, efter kön. Årskurs 9 och gymnasiets år 2. 2022.

I båda årskurserna är eleverna i allmänhet nöjda med familjens ekonomi, totalt är det över 80 procent som är nöjda eller mycket nöjda. En grupp på drygt 10 procent svarar varken eller. Totalt är det 2,6 procent i årskurs 9 och 5 procent i gymnasiets år 2 som anger att de är missnöjda eller mycket missnöjda med familjens ekonomiska situation. Nedan visas sambanden med olika riskbeteenden.

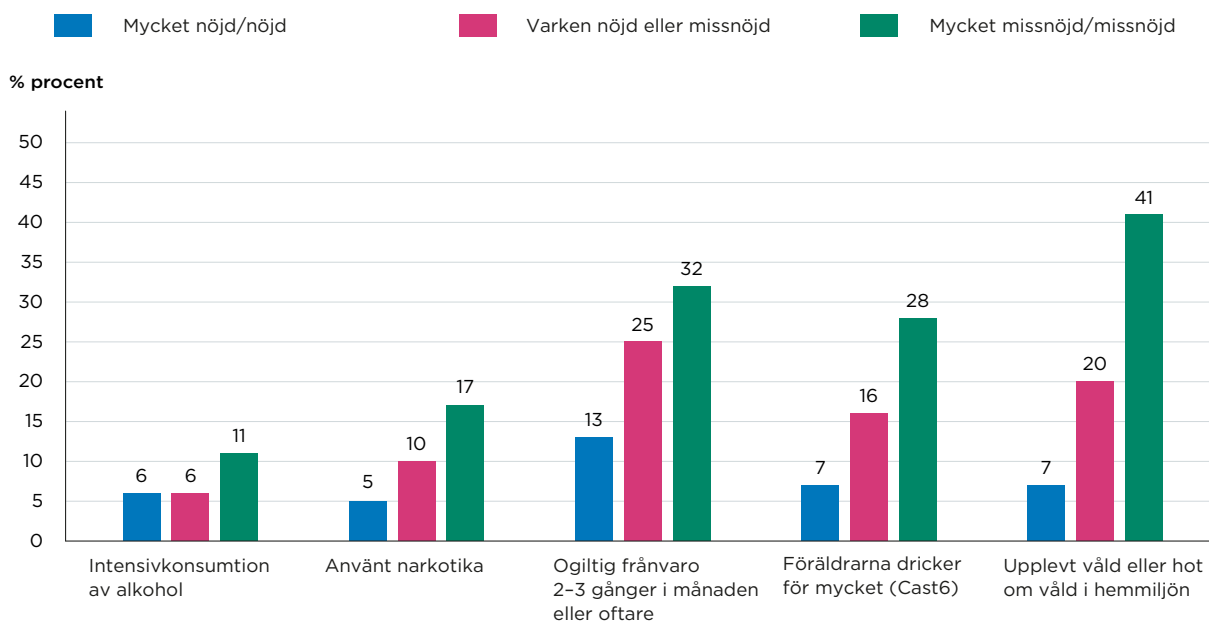

Diagram 25. Andelen elever som uppger olika riskfaktorer bland dem som svarar att de är nöjda med familjens ekonomi, varken nöjda eller missnöjda och de som är missnöjda. Årskurs 9. 2022.

Diagrammet gäller eleverna i årskurs 9, men svaren stämmer väl överens även med 17-åringarnas. I gruppen som är missnöjda eller mycket missnöjda med familjens ekonomi anges i betydligt större utsträckning olika riskfaktorer. Speciellt stor blir skillnaden när det gäller missförhållanden i familjen med alkohol och våld samt ogiltig frånvaro.

6.2 Relationen är viktig

En god relation i familjen är en viktig skyddsfaktor. Det förutsätter att det finns tid för samvaro i familjen och att det är ett bra samspel mellan barn och föräldrar (Bremberg 2004). Anknnytning brukar definieras som barnets band till föräldrarna och känsla av säkerhet i relationen. Har barnen en otrygg anknnytning till sina föräldrar ökar risken för normbrytande beteende (Andershed & Andershed 2019). I skolundersökningen finns en fråga som berör relationen och den handlar om hur nöjd eleven vanligtvis är med förhållandet till familjen. Eleverna har haft fem svarsalternativ men i diagrammet har mycket nöjd och nöjd kodats samman, likaså mycket missnöjd och missnöjd.

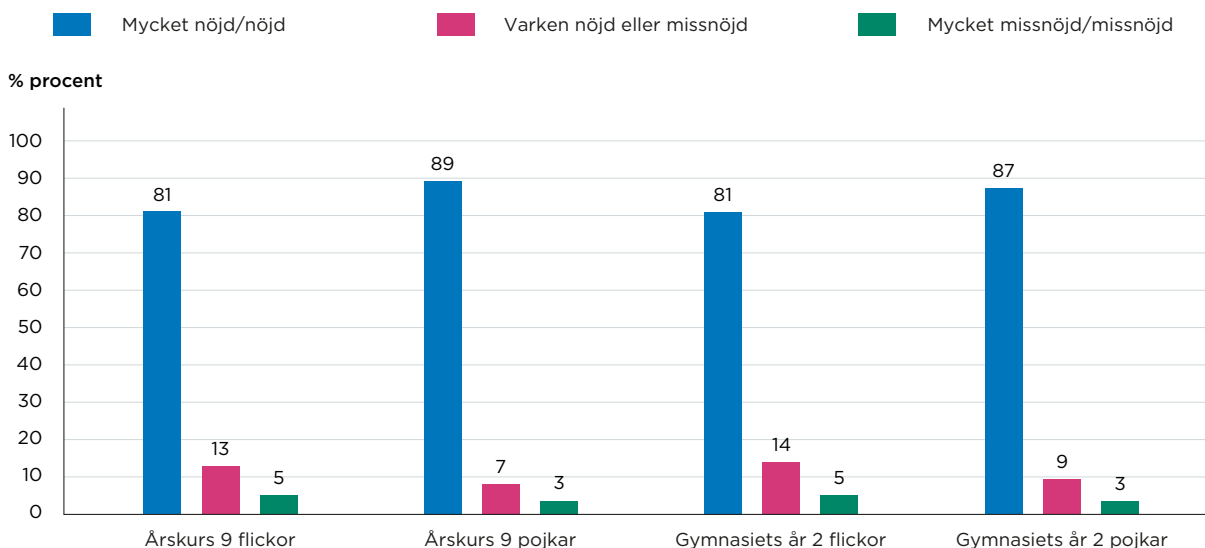

Diagram 26. Andelen elever som är nöjda respektive missnöjda med förhållandet till familjen. Årskurs 9 och gymnasiets år 2. 2022.

Majoriteten av eleverna både i årskurs 9 och på gymnasiets år 2 är nöjda med förhållandet till föräldrarna. Det är över 80 procent i båda åldersgrupperna, men pojkarna uppger i något större utsträckning än flickorna att de är nöjda med förhållandet till föräldrarna. Andelarna som anger att de är missnöjda eller mycket missnöjda med sin familj är samma oavsett ålder, 5 procent bland flickorna och 3 procent bland pojkarna.

I nedanstående diagram har graden av nöjdhet satts i relation till olika riskbeteenden.

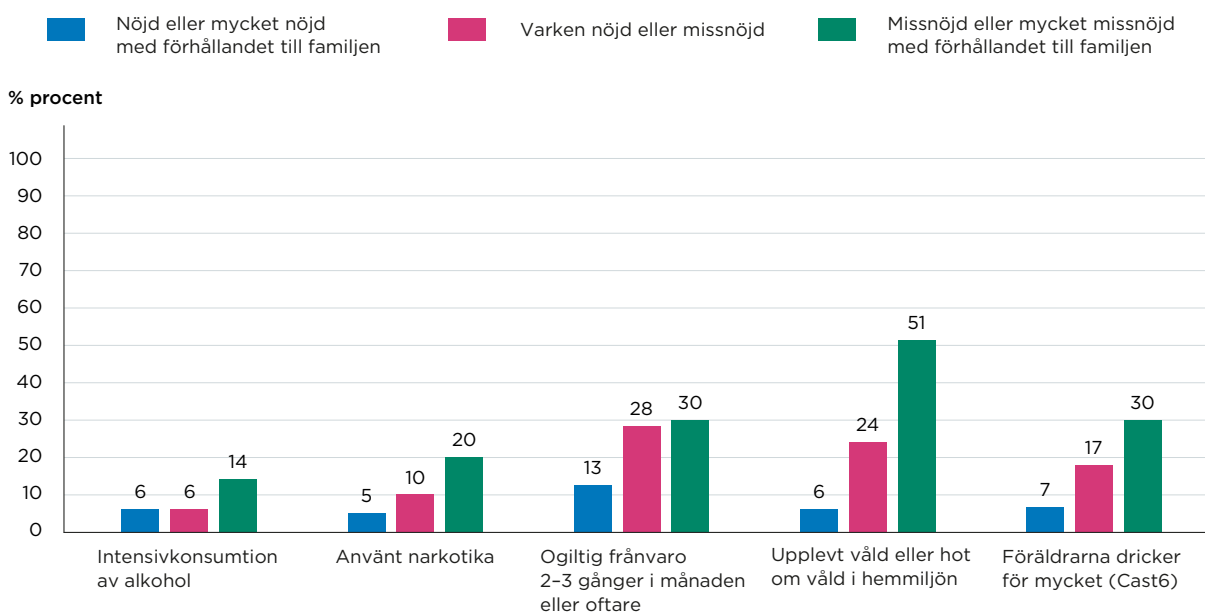

Diagram 27. Andelen elever som uppger olika riskfaktorer bland dem som är nöjda respektive missnöjda med förhållandet till familjen. Årskurs 9. 2022.

I gruppen som är missnöjd med förhållandet till familjen är andelen som intensivkonsumerar alkohol och skolkar mer än dubbelt så stor än bland eleverna som är nöjda med relationen till sin familj. Andelen elever som tycker att föräldrarna dricker för mycket är fyra gånger så stor i gruppen som är missnöjd med relationen. Speciellt stor är skillnaden när det handlar om att ha upplevt våld eller hot om våld i hemmiljön, 51 procent i gruppen som är missnöjd jämfört med 6 procent i gruppen som inte upplevt våld. I nedanstående diagram redovisas på samma sätt gymnasieeleverna.

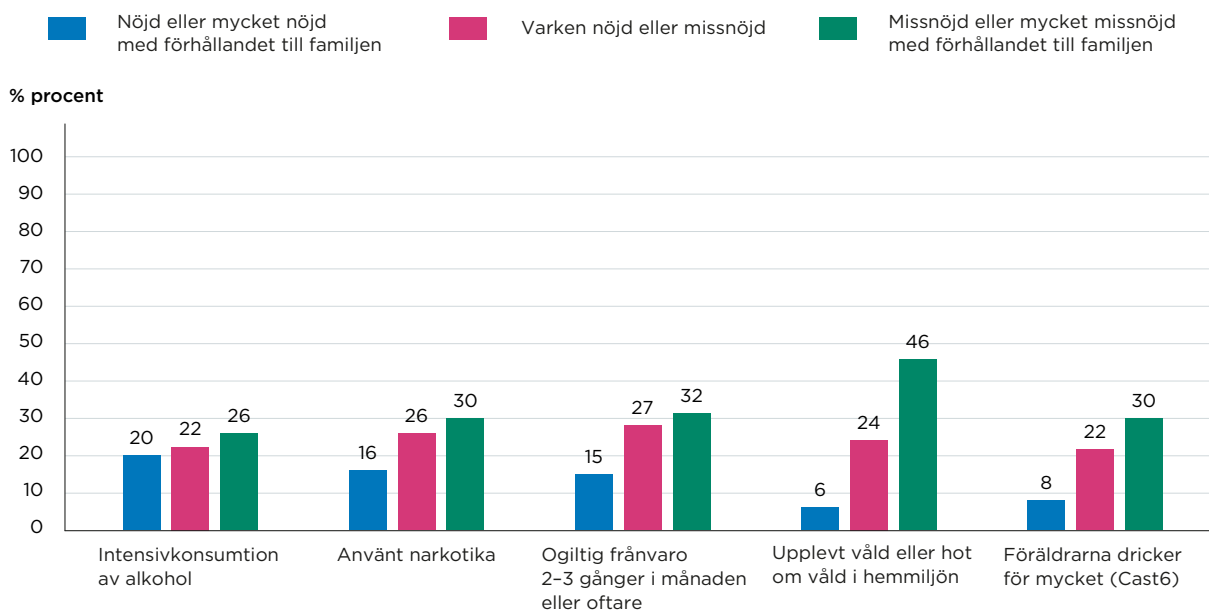

Diagram 28. Andelen elever som uppger olika riskfaktorer bland dem som är nöjda respektive missnöjda med förhållandet till familjen. Gymnasiets år 2, 2022.

I gymnasiets år 2 är det på samma sätt som i årskurs 9, det vill säga en successiv ökning av alkohol, narkotika och andra riskfaktorer när de tre svarsgrupperna nöjda, varken eller och missnöjda med relationen till familjen jämförs. Det blir speciellt stor skillnad när det gäller upplevt våld eller hot om våld i hemmiljön, nästan åtta gånger större andel bland dem som är missnöjda med relationen. I gruppen som är missnöjd med förhållandet till föräldrarna är det nästan fyra gånger så stor andel som anger att föräldrarna dricker för mycket alkohol jämfört med gruppen som inte har föräldrar som definieras enligt Cast6.

6.3 Föräldraskap och gränssättning

En viktig del i fostran är föräldrarnas förmåga att sätta gränser. Föräldrarna vinner på att förmedla en restriktiv inställning till alkohol och droger. En god kommunikation i familjen hjälper föräldrarna att få kunskap om vad ungdomarna gör på fritiden och vilka de är tillsammans med. Enbart kontroll och utfrågning är inte det bästa sättet att få kunskap om till exempel barnets fritid och kamrater. En god relation ger de bästa förutsättningarna för att barnet själv ska vilja berätta om sitt liv (Kadesjö 2008).

Forskning visar också att föräldrarnas tillsyn och kommunikation förhindrar att droganvändning påbörjas, senarelägger alkoholanvändning och sexuell debut samt minskar brottsbeteende och risktagande hos högriskungdomar (Ryan et al. 2015).

I skolundersökningen ställs frågor som berör föräldrarnas gränssättning. Ett mått som används är om de vet var ungdomarna befinner sig på helgkvällarna. I tabellen nedan görs en jämförelse i årskurs 9 mellan drogyaneundersökningarna sedan 2007. Det som redovisas är svarskategorierna **föräldrarna vet alltid** och **föräldrarna vet för det mesta** sammanräknade.

Årskurs 9. Anges i procent		
	Flickor	Pojkar
2007	84	79
2010	85	82
2013	91	90
2016	93	91
2019	92	91
2022	94	92

Tabell 2. Andelen elever som uppger att föräldrarna alltid eller för det mesta vet var ungdomen är på fredags- och lördagskvällar. Årskurs 9. 2007-2022.

En successiv ökning av föräldrarnas kunskap om var ungdomarna är på helgkvällar syns genom åren för eleverna i årskurs 9. Från att det för flickornas del år 2007 var 84 procent som svarade att påståendena stämmer är det i 2022 års undersökning 94 procent. Bland pojkarna har ökningen gått från 79 procent 2007 till 92 procent i senaste undersökningen. Det kan ses som ett tecken på att föräldrarna idag har mer kontroll över vad ungdomarna gör och därmed kan förhindra eventuella riskbeteenden.

Nedan redovisas betydelsen av kunskapen om var ungdomarna befinner sig på fredags- och lördagskvällarna, när det gäller intensivkonsumtion av alkohol, narkotikaerfarenhet, användning av tobak och ogiltig frånvaro. Diagrammet redovisas för årskurs 9.

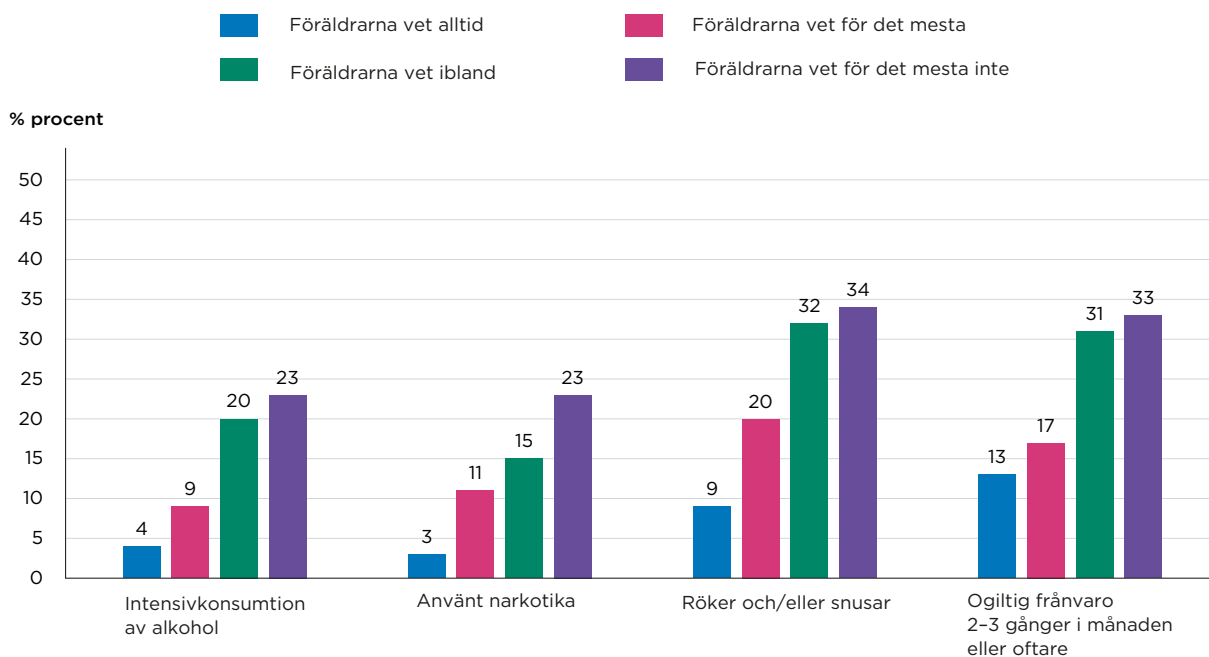

Diagram 29. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som har föräldrar som vet respektive inte vet var ungdomen befinner sig på fredags- och lördagskvällar. Årskurs 9. 2022.

Alla de nämnda riskbeteendena ökar successivt ju mindre föräldrarna vet om var deras barn befinner sig på helgkvällarna. Sett ur ett skyddsperspektiv blir det tydligt att ju mer föräldrarna känner till om vad ungdomarna gör på fredags- och lördagskvällar, ju mindre riskbeteenden anger ungdomarna. Till exempel är det mer än sex gånger större andel som dricker sig berusade minst en gång i månaden och har narkotikaerfarenhet bland dem som anger att föräldrarna för det mesta inte vet var ungdomen är jämfört med gruppen där föräldrarna alltid vet var de är. På samma sätt är det en större andel som använder tobak och som skolkar.

Det är också viktigt att föräldrarna känner till vilka kompisar deras barn umgås med. Enligt diagrammet nedan har majoriteten av föräldrarna kunskap om vilka kompisarna är.

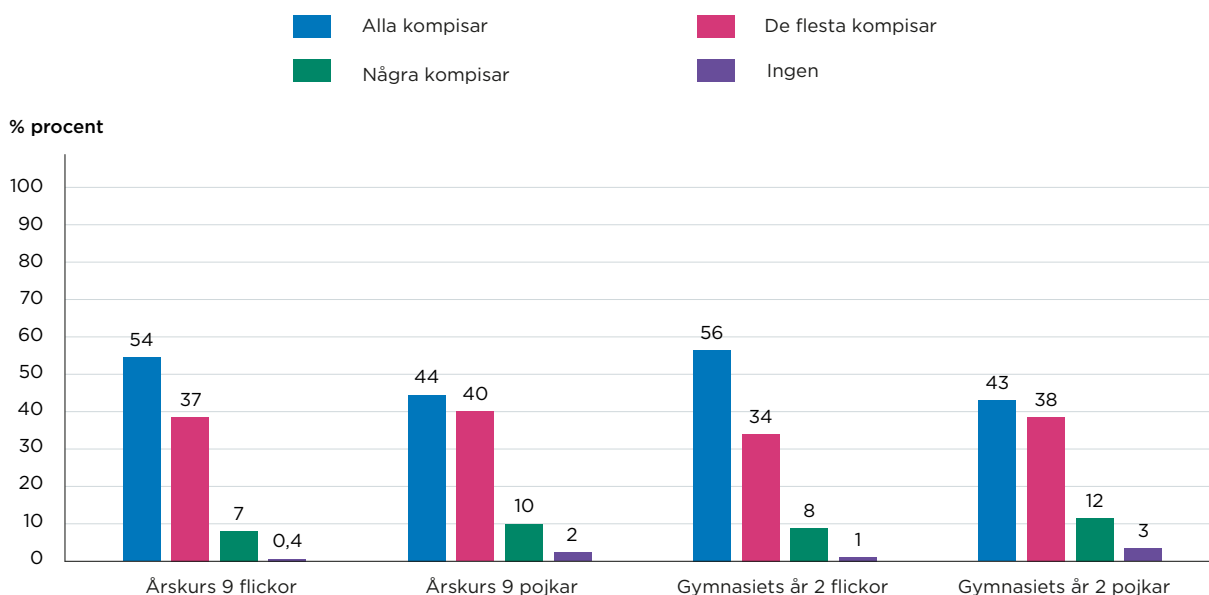

Diagram 30. Andelen elever som uppger att föräldrarna vet respektive inte vet vilka kompisar som ungdomen umgås med. Årskurs 9 och gymnasiets år 2. 2022.

Här redovisas gymnasieleverna och skillnaden framträder inte mellan 15- och 17-åringar utan i stället mellan flickor och pojkar. Flickornas föräldrar vet i större utsträckning vilka kompisarna är, över hälften uppger alla kompisarna, medan det bland pojkarna är drygt 40 procent. Det är vanligare bland pojkarna att föräldrarna inte känner till någon av kompisarna.

På samma sätt som tidigare sätts i diagrammet nedan föräldrarnas kunskap om kompisarna i relation till olika riskbeteenden hos eleverna. Nedan redovisas årskurs 9.

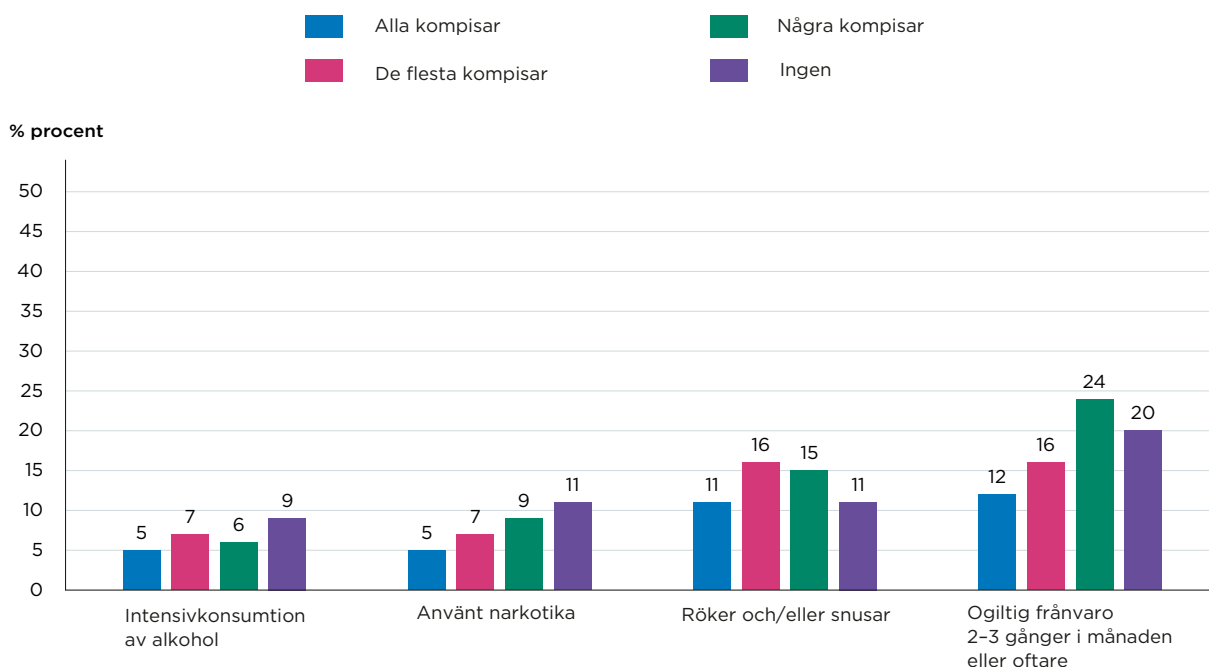

Diagram 31. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som har föräldrar som vet respektive inte vet vilka kompisarna är. Årskurs 9. 2022

I allmänhet blir det större andelar med olika riskbeteenden bland dem som anger att föräldrarna känner till några eller ingen av kompisarna. Skillnaderna blir inte lika tydliga som vid kunskapen om var ungdomarna befinner sig på helgkvällarna. Men när det gäller narkotikaerfarenhet och ogiltig frånvaro blir andelarna i princip fördubblade då föräldrarna har liten kunskap om kompisarna jämfört med när föräldrarna känner till vilka kompisarna är.

6.4 Föräldrarnas bjudvanor

Tidigare drogvaneundersökningarna både nationellt och i Göteborg visar att ungdomar som bjuds på alkohol av sina föräldrar dricker mer än dem vars föräldrar inte bjuder på alkohol. Även forskning visar att om föräldrar har en restriktiv hållning till att ungdomar dricker alkohol minskar drickandet bland ungdomar (Özdemir & Koutakis 2015). Om föräldrar förser sina ungdomar med alkohol ökar risken för missbruk/ANDTS (Johansson 2022).

Eleverna får fyra svarsalternativ på frågan om de blivit bjudna på alkohol av föräldrarna det senaste året: Nej, Ja, fått smaka ur deras glas, Ja, enstaka glas och Ja, mer än enstaka glas. I diagrammet nedan har de två sista alternativen räknats samman.

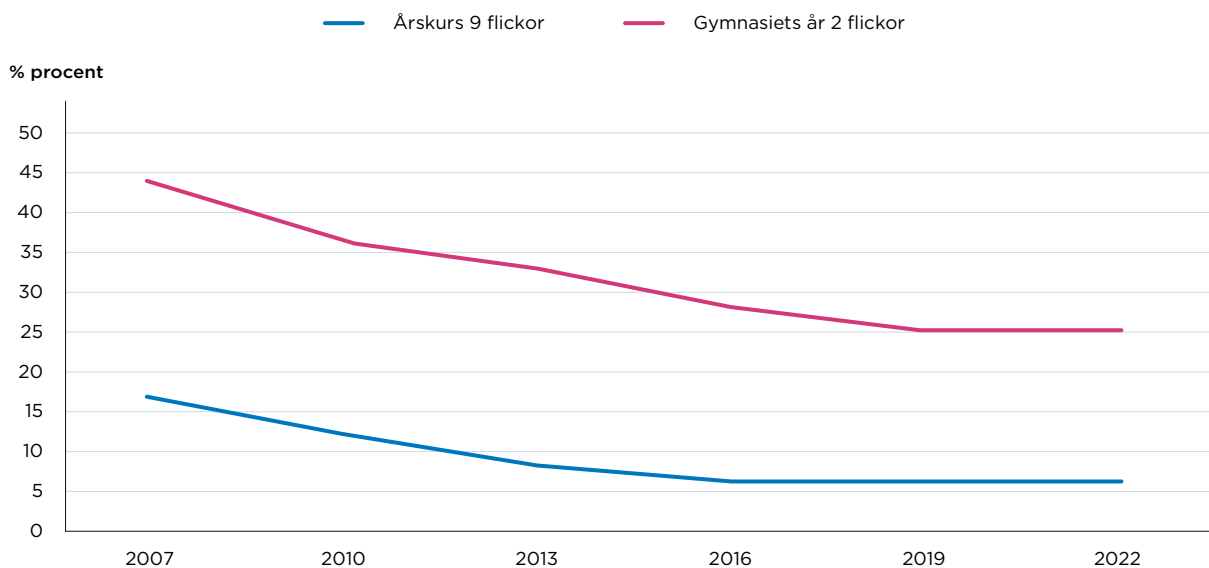

Diagram 32. Andelen elever som blivit bjudna på alkohol av sina föräldrar i enstaka glas eller fler. Årskurs 9 och gymnasiets år 2. 2007-2022.

I den senaste undersökningen är det 5,6 procent i årskurs 9 som svarar att de blir bjudna på alkohol av föräldrarna i enstaka glas eller fler. Från 2007 till 2016 sjönk andelen från 17 procent till 6 procent och har vid de två mätningarna efter det legat still. Sett i det längre perspektivet har det sjunkit även bland 17-åringarna men också avstannat i de senaste undersökningarna. En fjärdedel av eleverna uppger att de blivit bjudna av föräldrarna i enstaka glas eller fler.

Föräldrarnas bjudvanor kan ses i relation till olika riskbeteenden. I diagrammen nedan jämförs eleverna som blivit bjudna på alkohol av föräldrarna med dem som inte blivit bjudna när det gäller intensivkonsumtion av alkohol, narkotikaerfarenhet, rökning/snusning och ogiltig frånvaro.

Svarsalternativet att inte ha blivit bjuden har räknats ihop med svaret fått smaka ur föräldrarnas glas. Alternativet fått enstaka glas har lagts ihop med svaret mer än enstaka glas.

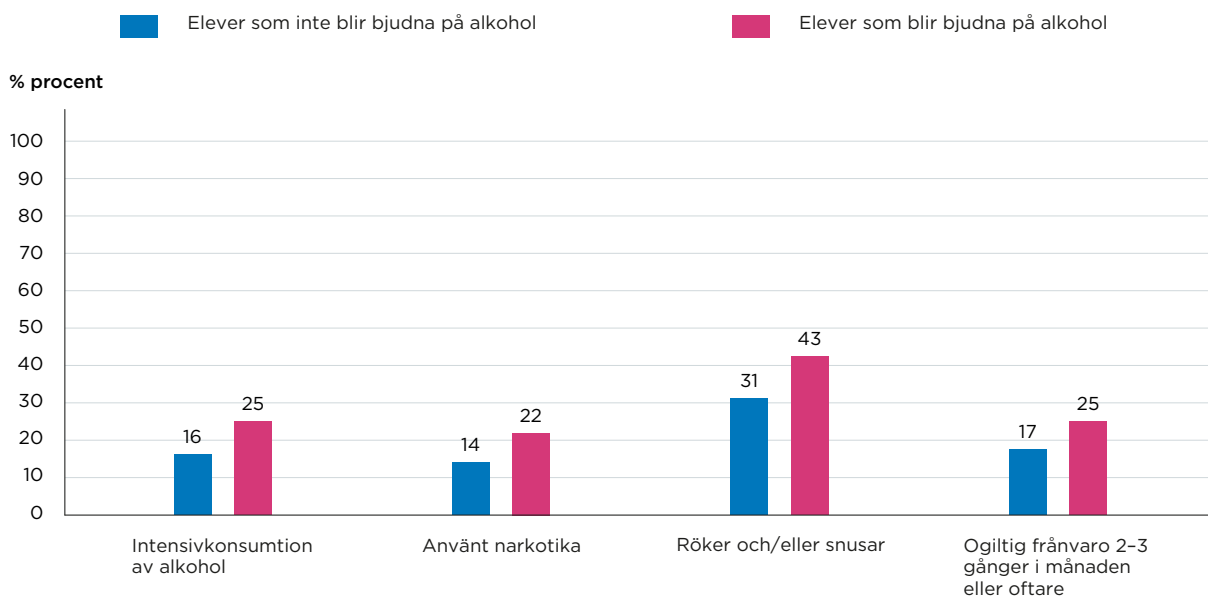

Diagram 33. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som har föräldrar som bjudit på alkohol i enstaka glas eller mer jämfört med dem som inte blivit bjudna eller bara fått smaka. Årskurs 9, 2022.

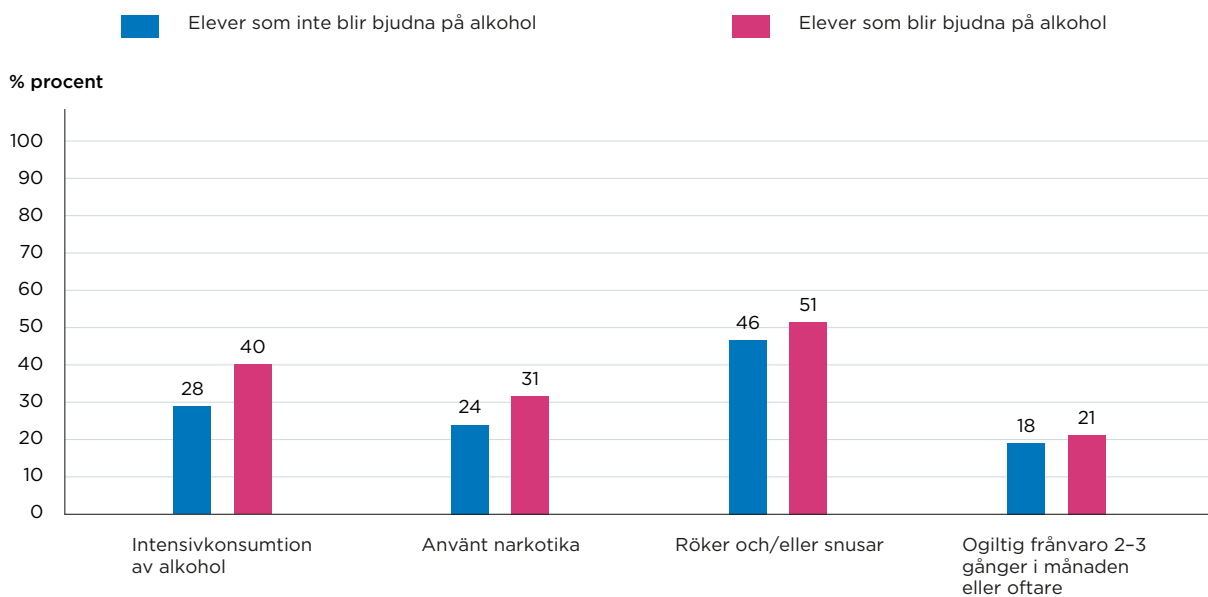

Diagram 34. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som har föräldrar som bjudit på alkohol i enstaka glas eller mer jämfört med dem som inte blivit bjudna eller bara fått smaka. Gymnasiets år 2, 2022.

I båda årskurserna är det större andelar som intensivkonsumerar alkohol när de blivit bjudna på alkohol av föräldrarna jämfört med dem som inte blivit bjudna. Även narkotikaerfarenhet, tobaksanvändning och ogiltig frånvaro är vanligare i gruppen som blivit bjuden på alkohol. Skillnaden är över lag något större för de yngre eleverna.

6.5 Alkohol i uppväxtmiljön

I familjen överförs en mängd kulturella mönster och attityder, förväntningar och normer bland annat kring alkohol och droger. Föräldrarna är en viktig förebild för sina barn (Kadesjö 2008). Senare forskning har visat att om barn upplever föräldrarnas drickande som problematiskt har de större risk för sämre hälsa, problem i skolan och problem i sociala relationer jämfört med andra barn (Ramstedt et al. 2023).

Studier visar att barn som växer upp i missbruksmiljö själva får en ökad alkoholkonsumtion och substansanvändning jämfört med dem som inte har den problematiken i hemmiljön (Olsson et al. 2018, Rossow et al. 2016, Jokinen et al. 2020). Utöver ökad risk att själv hamna i missbruk ökar också risken för självmord, depression, ångest, beteendeproblem, tonårsgraviditet och självskadebeteende (Jokinen et al. 2020).

Ett mätinstrument som kallas CAST (Children of Alcoholics Screening Test) har tagits fram för att identifiera barn som upplever sina föräldrars alkoholkonsumtion som problematisk. Det finns även en förkortad version som består av sex frågor och kallas CAST6.

De sex frågorna är:

- » Har det hänt att du tyckt att någon av dina föräldrar dricker för mycket alkohol?
- » Har du någonsin bett någon av dina föräldrar att sluta dricka alkohol?
- » Har du någonsin grälat eller bråkat med någon av dina föräldrar när någon av dem har druckit alkohol?
- » Har du någonsin hört dina föräldrar bråka med varandra när någon av dem varit berusade?
- » Har du någonsin velat gömma eller hålla ut en flaska med alkohol som tillhört någon av dina föräldrar?
- » Har du någonsin önskat att någon av dina föräldrar ska sluta dricka alkohol?

Om eleverna upplever tre eller fler negativa konsekvenser enligt CAST6, definieras det som att barnet växer upp i missbruksmiljö (Larm 2017). I tabellen nedan redovisas elevernas svar på alla frågorna om föräldrarnas alkoholbruk.

Anges i procent av samtliga elever	Årskurs 9		Gymnasiets år 2	
	2019	2022	2019	2022
Tyckt att förälder dricker för mycket	16	14	19	16
Bett förälder sluta dricka	11	9	12	11
Grälat/bråkat med förälder som druckit	9	8	12	10
Hört förälder gräla när någon av dem varit berusad	10	8	12	11
Velat gömma/hålla ut förälders alkohol	6	5	8	7
Önskat förälder slutat dricka	11	10	13	12

Tabell 3. Andelen elever som anger olika konsekvenser av föräldrarnas alkoholbruk. Årskurs 9 och gymnasiets år 2. 2019–2022.

Det är något större andelar i gymnasiet jämfört med grundskolan som svarar att påståendena stämmer. Det är i 2022 års undersökning till exempel 14 procent i årskurs 9 och 16 procent i gymnasiets år 2 som tycker att föräldrarna dricker för mycket alkohol. I senaste undersökningen anger en något lägre andel av eleverna konsekvenser av föräldrarnas alkoholbruk jämfört 2019. Nedan redovisas det index som används i CAST6.

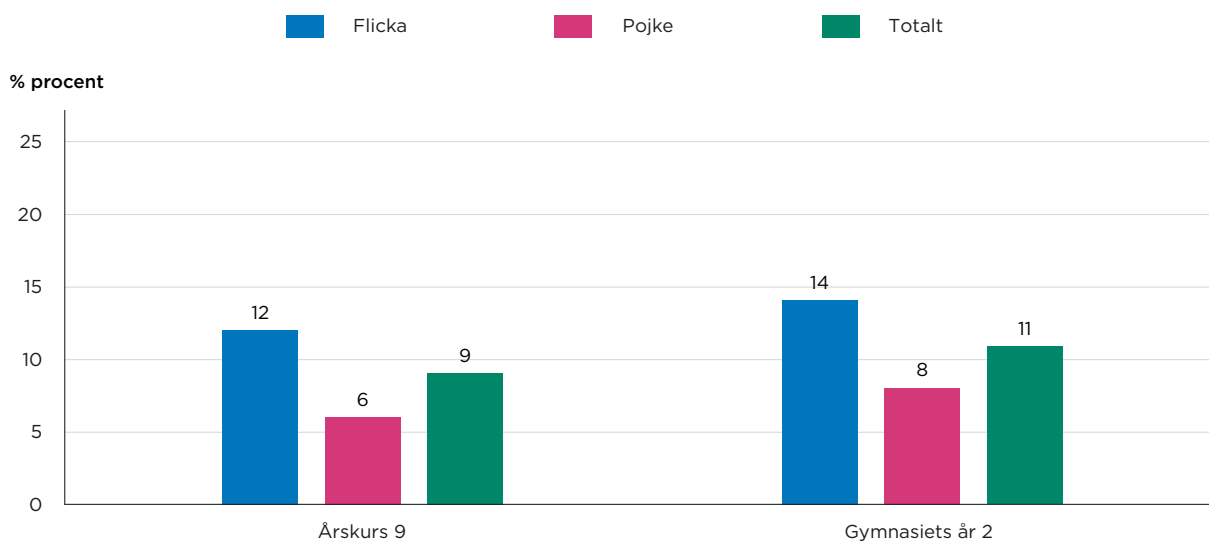

Diagram 35. Andelen elever som anger tre eller fler konsekvenser av föräldrarnas alkoholbruk enligt CAST6, efter kön. Årskurs 9 och gymnasiets år 2. 2022.

En större andel flickor än pojkar anger konsekvenser av föräldrarnas alkoholbruk i båda årskurserna, i årskurs 9 är andelen dubbelt så stor och i gymnasiets år 2 nästan dubbelt så stor bland flickorna jämfört med pojkarna. Totalt är det 9 procent i årskurs 9 och 11 procent i gymnasiets år 2 som svarar ja på tre eller fler frågor om föräldrarnas alkoholbruk.

Elevernas svar i årskurs 9 om hur de upplever föräldrarnas alkoholbruk har nedan satts i relation till egna riskbeteenden.

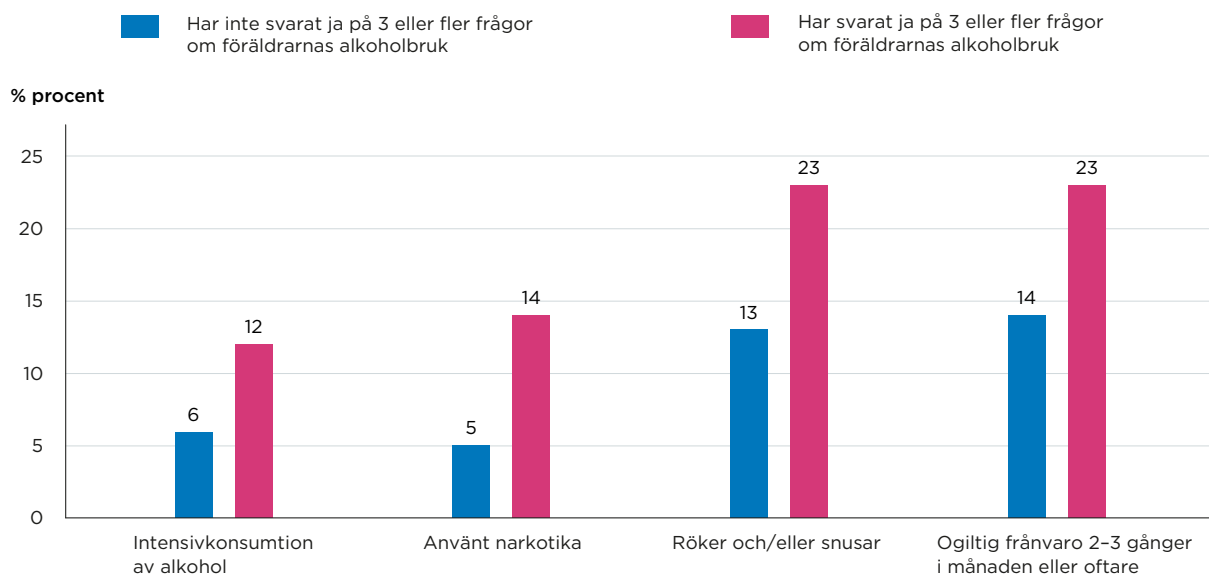

Diagram 36. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som svarat ja på tre eller fler av frågorna om föräldrarnas alkoholbruk (CAST6) jämfört med dem som inte gjort det. Årskurs 9. 2022.

Elever i årskurs 9 som definieras växa upp i missbruksmiljö enligt CAST6 svarar i nästan dubbelt så stor utsträckning att de intensivkonsumerar alkohol, använder tobak och har ogiltig frånvaro. Det är nästan tre gånger vanligare att ha narkotikaerfarenhet i den gruppen jämfört med dem som inte anger att föräldrarna dricker för mycket alkohol. Nedan redovisas förhållandena i gymnasiet.

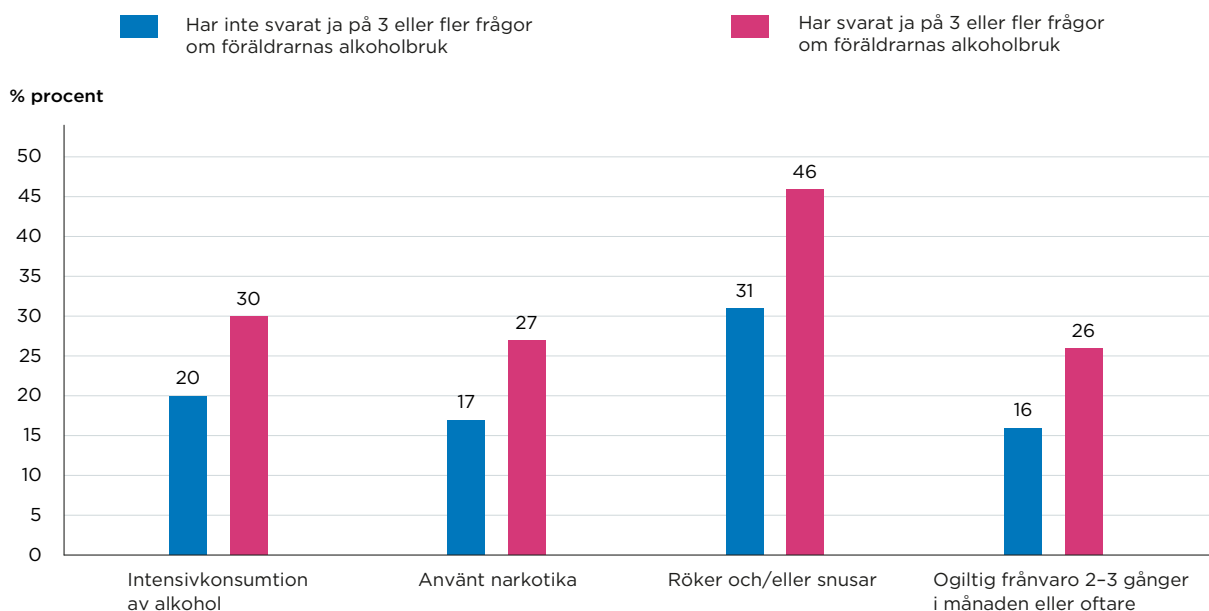

Diagram 37. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som svarat ja på tre eller fler av frågorna om föräldrarnas alkoholbruk (CAST6) jämfört med dem som inte gjort det. Gymnasiets år 2. 2022.

Även i gymnasiets år 2 syns större andelar med egna riskbeteenden i gruppen som enligt CAST6 visar att föräldrarna dricker för mycket jämfört med dem som inte gör det. Flera som begår våldsbrott är påverkade av alkohol, men sambandet mellan alkohol och våld är komplext. Alkohol är inte enda förklaringen till våld men kan vara en utlösande faktor (Brå 2015).

I diagrammet nedan visas sambandet mellan alkohol i uppväxtmiljön och att ha upplevt våld eller hot om våld i hemmet ur elevernas perspektiv.

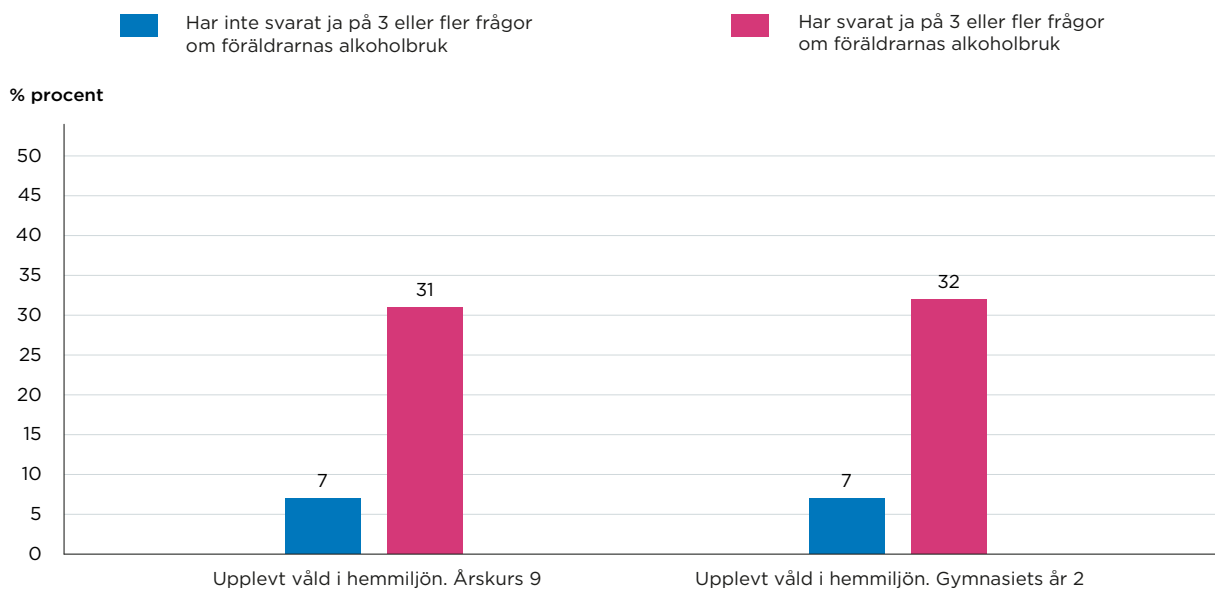

Diagram 38. Andelen elever som upplevt våld eller hot om våld i hemmiljön bland dem som svarat ja på tre eller fler av frågorna om föräldrarnas alkoholbruk (CAST6) jämfört med dem som inte gjort det. Årskurs 9 och gymnasiets år 2, 2022.

Det är nästan fem gånger vanligare att elever i både högstadiet och gymnasiet har upplevt våld eller hot om våld i hemmiljön bland dem som anger att föräldrarna dricker för mycket alkohol jämfört med dem som anger att föräldrarna inte dricker för mycket.

6.6 Våld eller hot om våld i hemmiljön

Familjeförhållanden som innebär belastningar på föräldrarna och påverkar deras ork och möjlighet i föräldraskapet har betydelse för barns utveckling. Barn som är uppfostrade i familjer med mycket konflikter har visat sig ha större risk att utveckla normbrytande beteenden (Andershed & Andershed 2019). I annan forskning framkommer att barn och ungdom som har bevittnat våld i familjen eller själv har blivit utsatta för våld i familjen är riskfaktorer för att senare utöva eller utsättas för våld i en nära relation (Costa B. M. et al. 2015, Brå 2018).

Nedan redovisas elevernas svar om de upplevt våld eller hot om våld i hemmiljön.

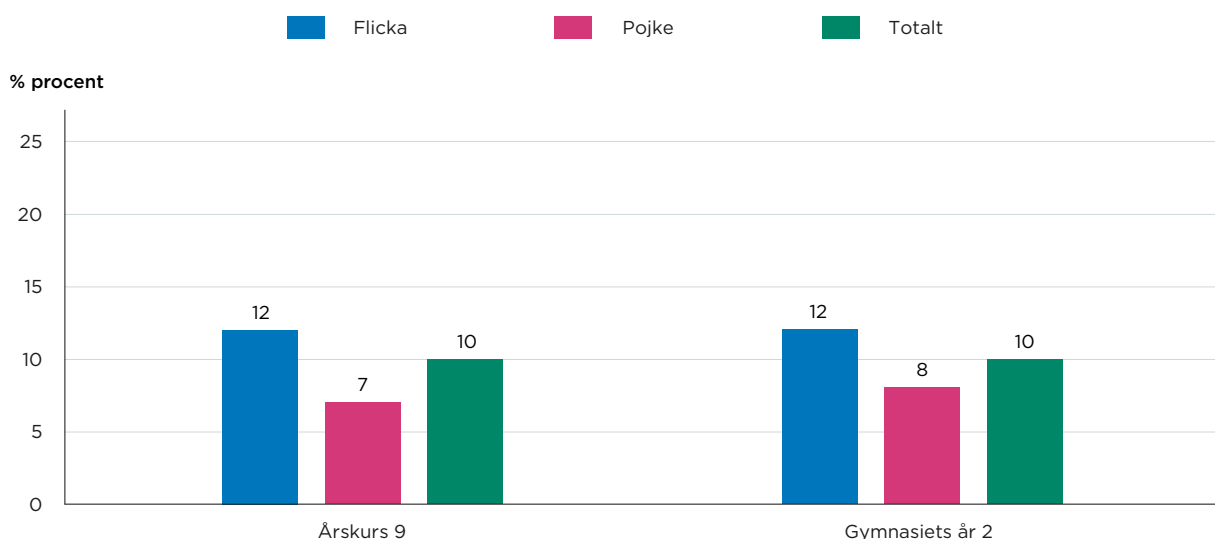

Diagram 39. Andelen elever som har upplevt våld eller hot om våld i hemmiljön en eller flera gånger, efter kön. Årskurs 9 och gymnasiets år 2, 2022.

Flickorna i både grundskolan och gymnasiet anger i större utsträckning än pojkarna att de upplevt våld eller hot om våld i hemmiljön, 1 två procent jämfört med 7–8 procent. Totalt blir det ungefär liknande andelar i årskurserna, runt 10 procent, som anger att de upplevt våld eller hot om våld i hemmiljön.

Nedan görs en jämförelse mellan de senaste undersökningarna av elevernas upplevelser av våld i hemmiljön.

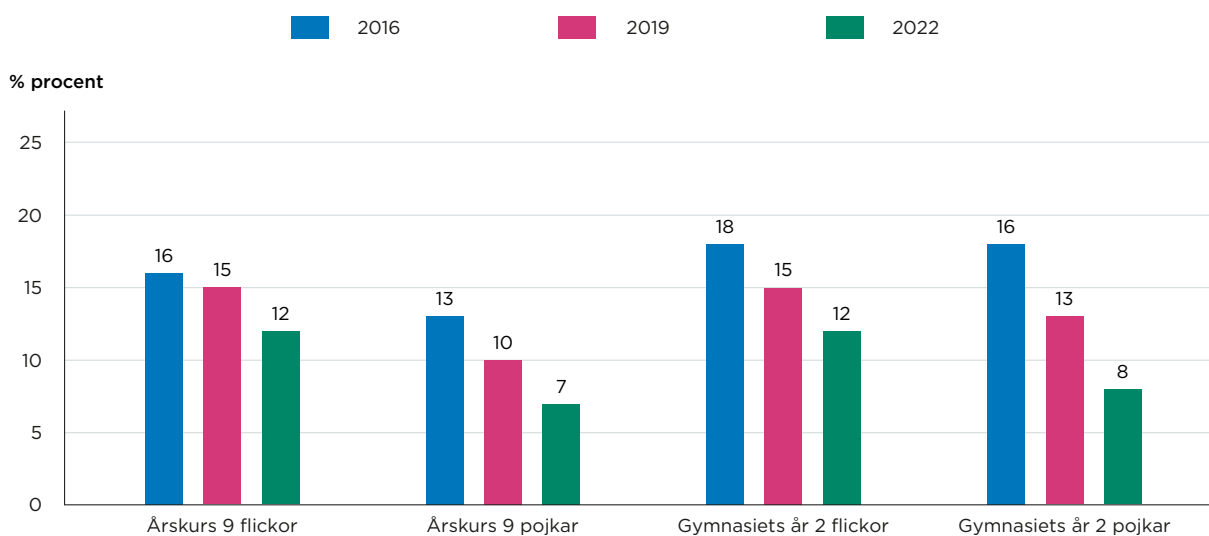

Diagram 40. Andelen elever som upplevt våld eller hot om våld i hemmiljön en eller flera gånger, efter kön. Årskurs 9 och gymnasiets år 2. 2016–2022.

Sedan 2016 när frågan ställdes första gången har andelarna som anger att de upplevt våld eller hot om våld i hemmiljön sjunkit något i båda årskurserna. Det gäller både flickor och pojkar.

I diagrammen nedan visas sambanden mellan att ha upplevt våld eller hot om våld i hemmiljön med olika riskfaktorer.

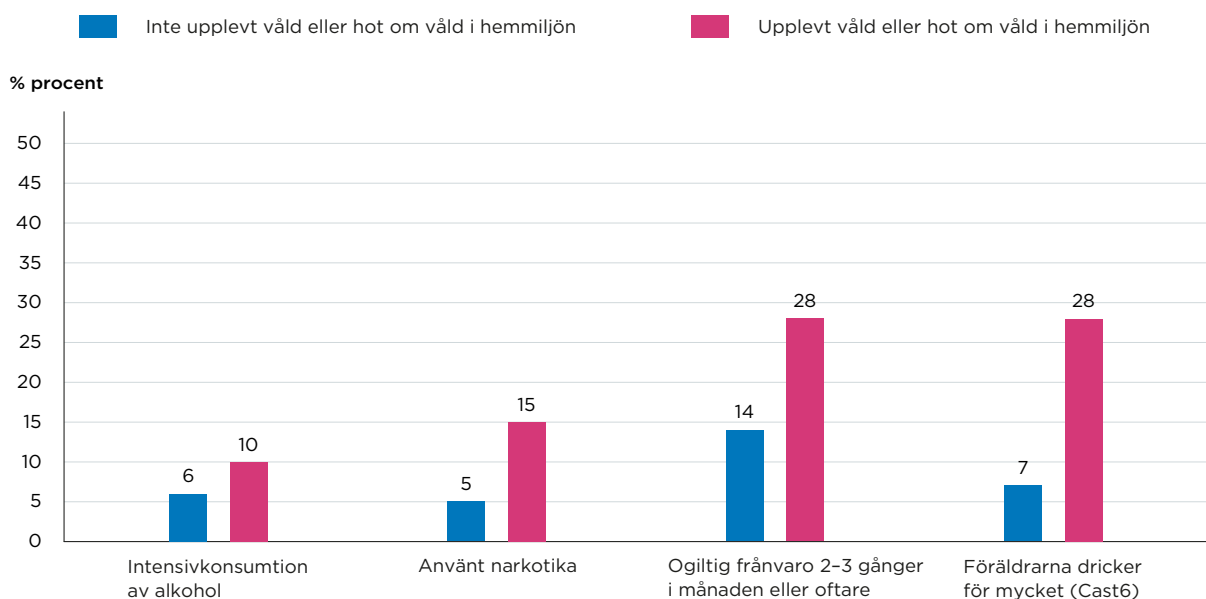

Diagram 41. Andelen elever som uppger olika riskfaktorer bland dem som upplevt våld eller hot om våld i hemmiljön jämfört med dem som inte gjort det. Årskurs 9. 2022.

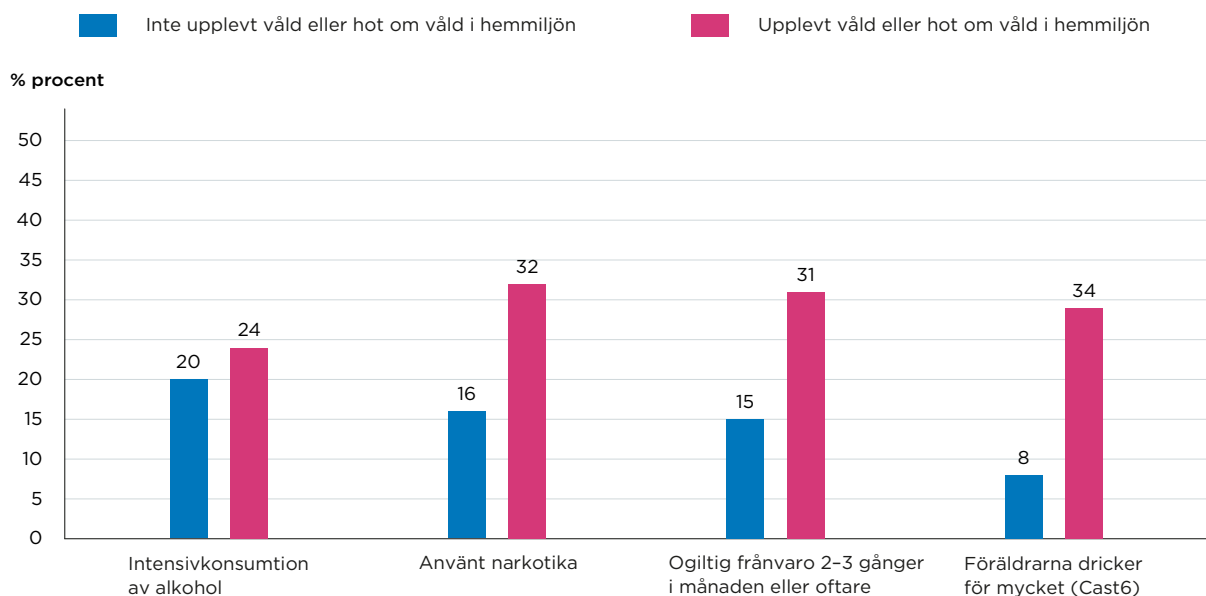

Diagram 42. Andelen elever som uppger olika riskfaktorer bland dem som upplevt våld eller hot om våld i hemmiljön jämfört med dem som inte gjort det. Gymnasiets år 2. 2022.

Det är genomgående en större andel i gruppen som upplevt våld eller hot om våld i hemmiljön som har egna riskbeteenden. I årskurs 9 är det ungefär dubbelt så vanligt att berusningsdricka alkohol och skolka ofta. Det är tre gånger större andel som har narkotikaerfarenhet i den gruppen. Det är ungefär fyra gånger vanligare i båda årskurserna att eleverna tycker att föräldrarna dricker för mycket bland dem som upplevt våld eller hot om våld i hemmiljön. I gymnasiet är skillnaden inte lika stor när det gäller intensivkonsumtion av alkohol men fördubblad när det gäller narkotikaerfarenhet och ogiltig frånvaro.

7. Risk- och skyddsfaktorer på skolnivå

Skolan utgör en stark skyddsfaktor för barns och ungdomars psykiska och sociala utveckling. Det lärande kärnuppdraget och det förebyggande arbetet samspelar och förstärker varandra. Skolans främsta möjlighet att påverka ungdomar när det gäller tobak, alkohol och droger är genom att skapa ett gott skolklimat och en god lärandemiljö. De som inte trivs och misslyckas i skolan löper större risk att hamna utanför och börja använda droger. Regelbundet skolk är också starkt kopplat till skolmisslyckanden. God struktur, trygg inläringsmiljö fri från mobbning, engagerade lärare som uppmärksammar eleverna för positiva handlingar och föräldrar som involveras i skolarbetet är alla exempel på skyddande faktorer (Bremberg 2008). Forskning visar att låga skolprestationer och vantrivsel i skolan är riskfaktorer för missbruk/ANDTS och för utanförskap (Johansson 2022).

7.1 Trivsel i skolan

Frågan i skolundersökningen är ställd **Hur trivs du i skolan?** Svartalternativen är fem men trivs mycket och ganska bra har räknats ihop, trivs varken bra eller dåligt står för sig själv och trivs mycket eller ganska dåligt är sammanslaget. I diagrammet nedan visas de tre svartalternativen på frågan om trivsel i skolan.

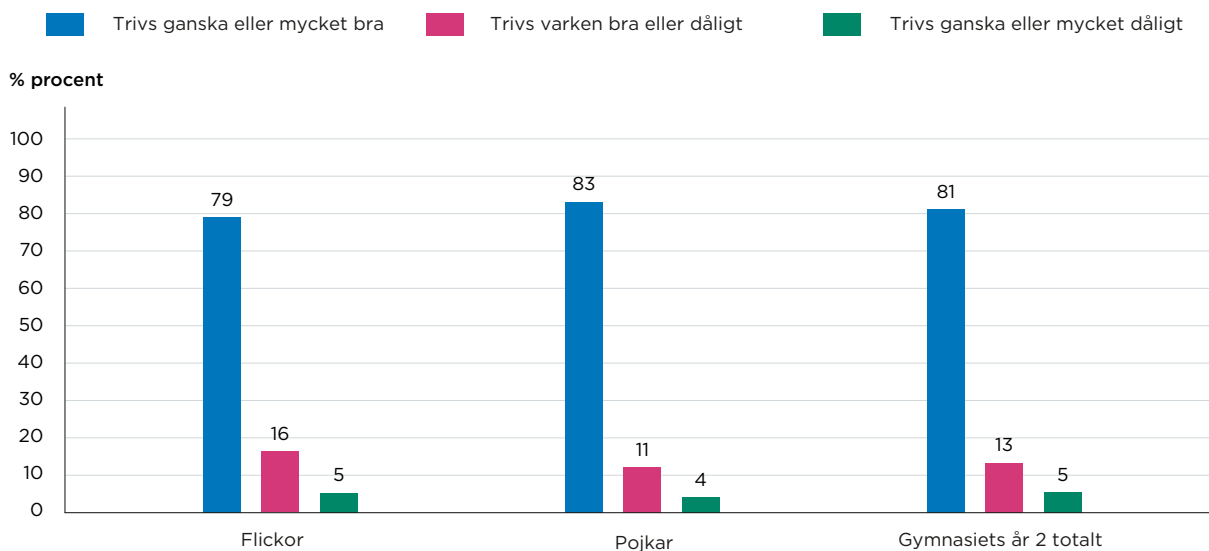
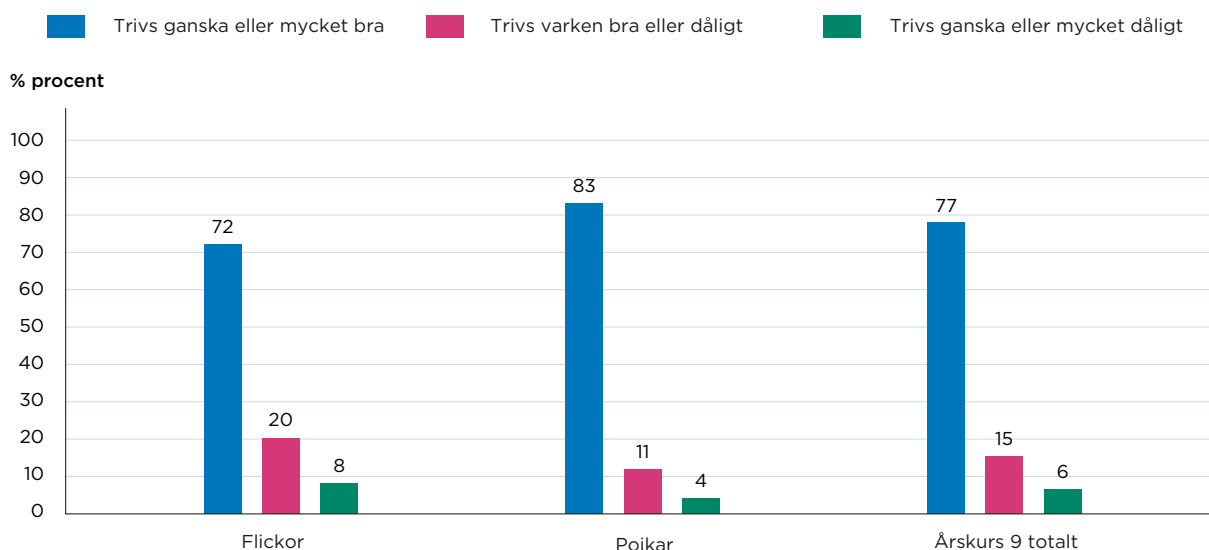

Diagram 43 och 44. Andelen elever som trivs bra respektive dåligt i skolan, efter kön. Årskurs 9 och gymnasiets år 2. 2022.

En majoritet av eleverna trivs bra i skolan. I årskurs 9 är det 77 procent av eleverna som trivs bra eller mycket bra, medan 6 procent trivs ganska eller mycket dåligt. I gymnasiet är det en något större andel som trivs i skolan, 81 procent medan 5 procent inte trivs. I båda årskurserna anger pojkar i större utsträckning än flickor att de trivs bra.

Forskning inom skolan visar att ett gott skolklimat ger bättre förutsättningar och främjar elevernas lärande. Elever som trivs och har framgång i skolan löper mindre risk att utveckla olika typer av problem (Bremberg 2008). Nedan har skoltrivsel satts i relation till olika riskbeteenden.

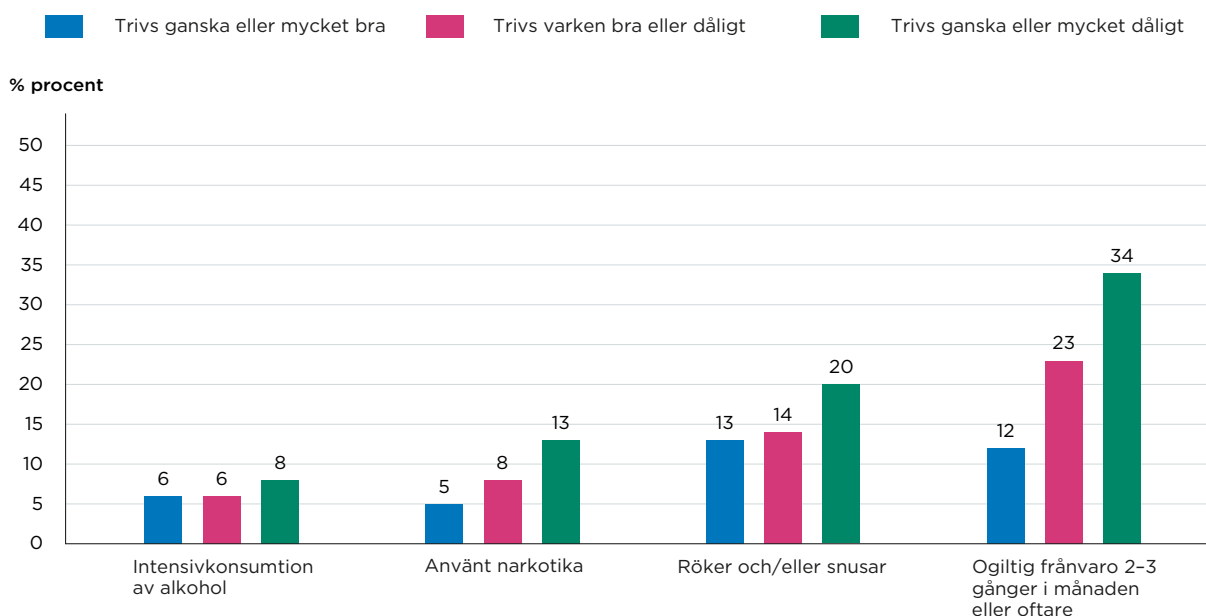

Diagram 45. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som trivs bra respektive dåligt i skolan. Årskurs 9. 2022.

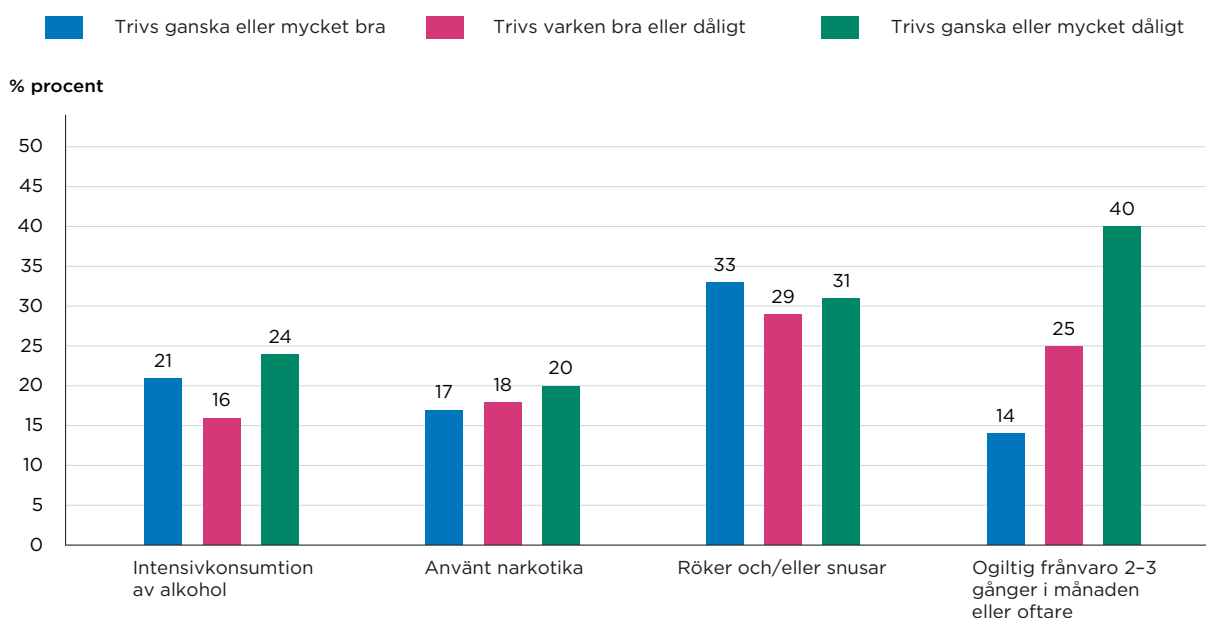

Diagram 46. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som trivs bra respektive dåligt i skolan. Gymnasiets år 2. 2022.

I båda årskurserna finns ett samband mellan att inte trivas i skolan och olika riskbeteenden. I årskurs 9 blir det nästan tre gånger så vanligt att ha narkotikaerfarenhet i gruppen som inte trivs i skolan jämfört med dem som trivs. I båda årskurserna blir skillnaden mellan grupperna tydlig när det gäller ogiltig frånvaro, nästan tre gånger större bland dem som inte trivs i skolan. När det gäller intensivkonsumtion alkohol är det inte lika tydligt samband.

7.2 Ogiltig frånvaro/skolck

Regelbundet skolck eller ogiltig frånvaro är en riskfaktor som i olika undersökningar visar ett starkt samband med andra riskbeteenden och skolmisslyckande. Upprepad ogiltig frånvaro ska ses som en larmsignal och insatser för att motverka skolck är viktiga förebyggande åtgärder (Bremberg 2008). Vid de tidigare drogvaneundersökningarna i Göteborg har det visat sig finnas starka kopplingar mellan skolck och andra riskbeteenden. Många skolor har på senare år goda erfarenheter av att göra insatser för att öka skolnärvaron och tidigt fånga upp elever som skolkar.

Eleverna har sex svarsalternativ på frågan: **Brskar du skolka/ha ogiltig frånvaro?**

- » Nej
- » Någon gång per termin
- » Ja, en gång i månaden
- » Ja, två–tre gånger i månaden
- » Ja, ungefär en gång i veckan
- » Ja, flera gånger i veckan.

Gränsen för regelbundet skolck dras här vid två–tre gånger i månaden eller oftare.

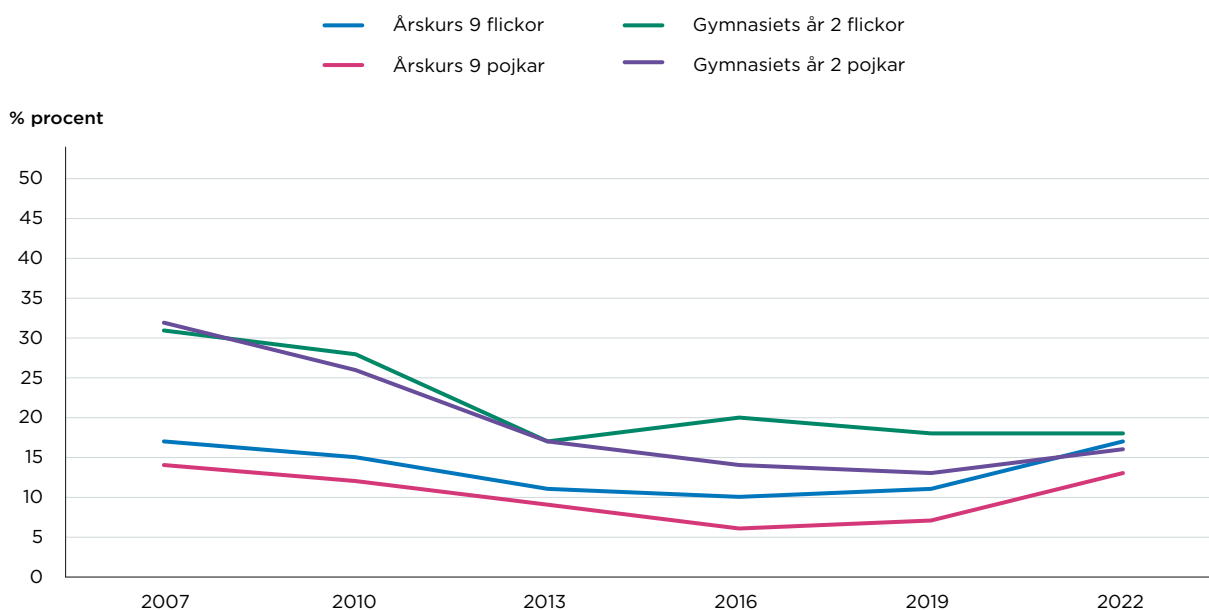

Diagram 47. Andelen elever som uppger ogiltig frånvaro två-tre gånger i månaden eller oftare, efter kön. Årskurs 9 och gymnasiets år 2. 2007–2022.

I diagrammet ges en bild av hur ogiltig frånvaro har förändrats sedan 2007. Andelen elever som uppger att de skolkar har successivt minskat mellan 2007 och 2019. I 2022 års undersökning visas en ökning till totalt 15 procent i årskurs 9. I gymnasiets år 2 är det totalt 17 procent, vilket innebär en liten ökning bland pojkarna sedan förra undersökningen, men en kraftig nedgång sedan 2007.

Framför allt i grundskolan är det fler flickor än pojkar som skolkar, 17 procent av flickorna och 13 procent av pojkarna. Antalet elever i årskurs 9 som skolkar regelbundet är 281 flickor och 236 pojkar. I gymnasiets år 2 utgörs antalet av 290 flickor och 271 pojkar.

Nedan redovisas olika riskfaktorer där gruppen som svarat att de inte skolkar jämförs med de elever som svarat att de skolkar två–tre gånger i månaden eller oftare.

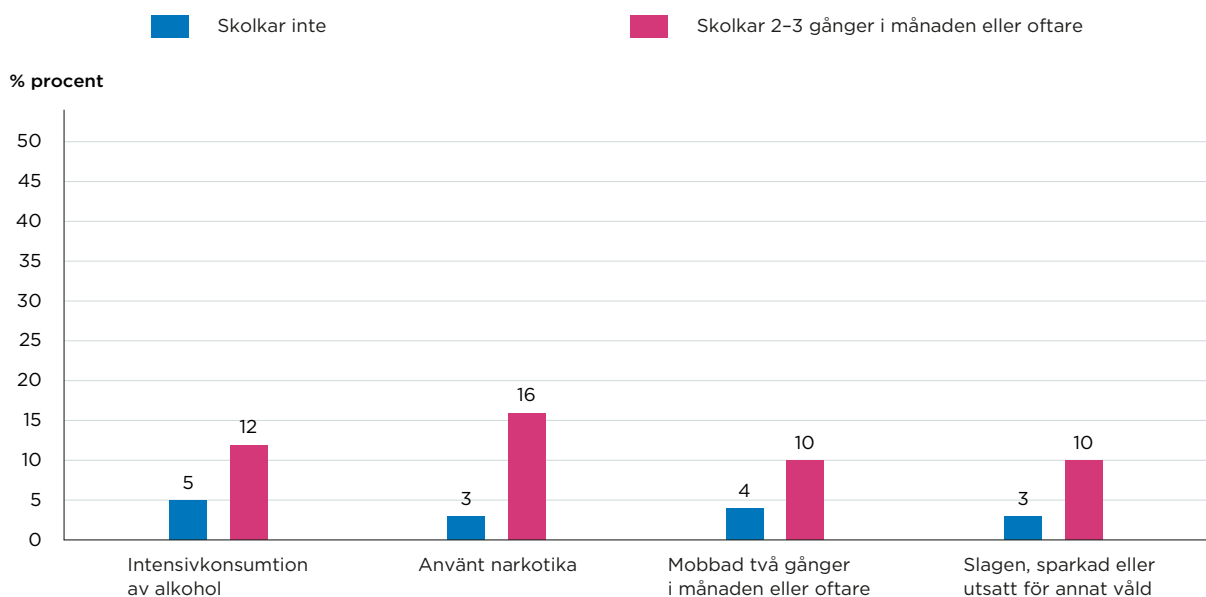

Diagram 48. Andelen elever som uppger olika riskfaktorer bland dem som skolkar ett par gånger i månaden jämfört med dem som inte skolkar. Årskurs 9. 2022.

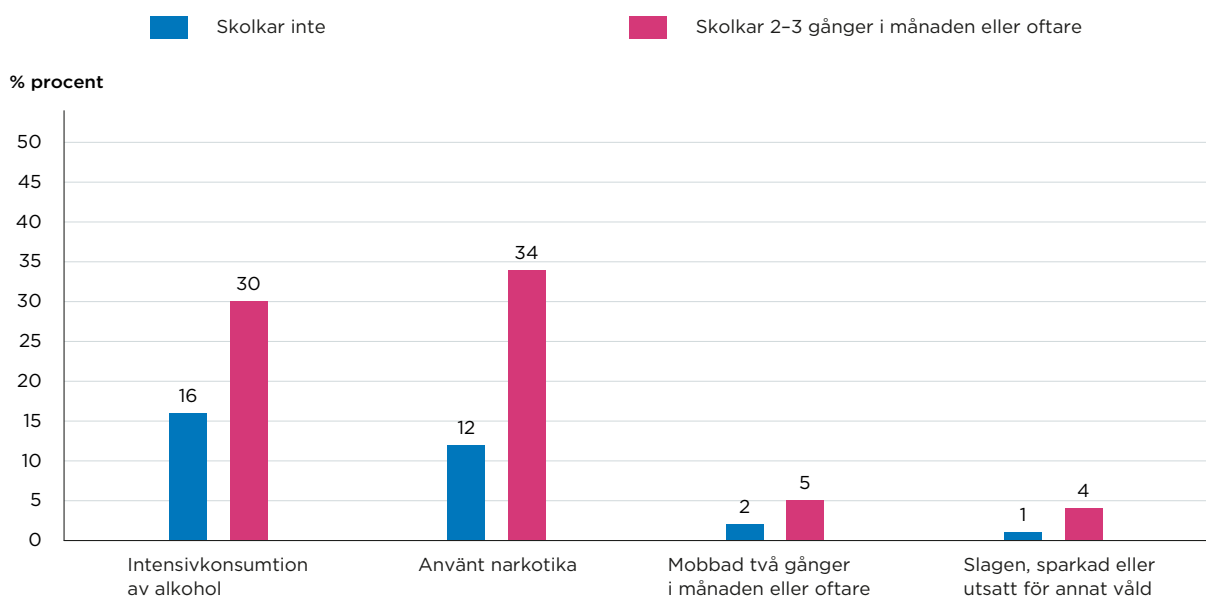

Diagram 49. Andelen elever som uppger olika riskfaktorer bland dem som skolkar ett par gånger i månaden jämfört med dem som inte skolkar. Gymnasiets år 2. 2022.

Både i årskurs 9 och gymnasiets år 2 blir det högre andelar som uppger olika riskfaktorer i gruppen som har regelbunden ogiltig frånvaro. Det är ungefär dubbla andelen som berusningsdricker alkohol och flera gånger vanligare att ha narkotikaerfarenhet i gruppen som skolkar ofta.

Det är ett mindre antal elever som uppger att de blir mobbade ofta men det är mer än dubbelt så vanligt i gruppen som skolkar regelbundet både i årskurs 9 och i gymnasiets år 2.

Eleverna svarar på frågan om de blivit avsiktligt slagna, sparkade eller utsatta för annat våld en eller flera gånger, så att de skadats och fått fick besöka sjuksyster, läkare eller tandläkare under de senaste 12 månaderna. Det är tre–fyra gånger vanligare att skolka i gruppen som anger att de blivit det.

7.3 Mobbning

Flera studier visar att mobbning är en riskfaktor för kriminalitet, missbruk/ANDTS, psykisk ohälsa och våld (Johansson 2022). Mobbning är handlingar som avsiktligt eller oavsiktligt skadar eller skapar obehag. Det kan också handla om trakasserier, sexuella trakasserier eller kränkande behandling. I alla de här fallen handlar det om beteenden som är oönskade av den som är utsatt och den utsatta hamnar ofta i underläge (Skolverket 2022).

1 januari 2017 infördes ändringar i diskrimineringslagen (SFS 2008:567). Nu har utbildningssamordnaren skyldighet att jobba med aktiva åtgärder. Det innebär ett förebyggande arbete med plan för åtgärder mot kränkande behandling och rutiner för att åtgärda kränkningar som ändå sker (JP Infonet 2016).

På frågorna om att ha blivit utsatt för mobbning och att själv ha varit med och mobbat någon annan under det senaste året finns i enkäten fem svarsalternativ:

- » Nej,
- » Ja, någon enstaka gång
- » Ja, två–tre gånger i månaden
- » Ja, ungefär en gång i veckan
- » Ja, flera gånger i veckan.

I nedanstående diagram har eleverna som svarat att mobbningen skett två gånger i månaden eller oftare räknats samman. Eleverna uppmanas att även räkna med nätmobbning vilket är nytt i 2022 års undersökning. Ändringar av frågor påverkar hur eleverna svarar, vilket i sin tur kan ha påverkat ökningen. Observera att diagrammets axel är 10 procent.

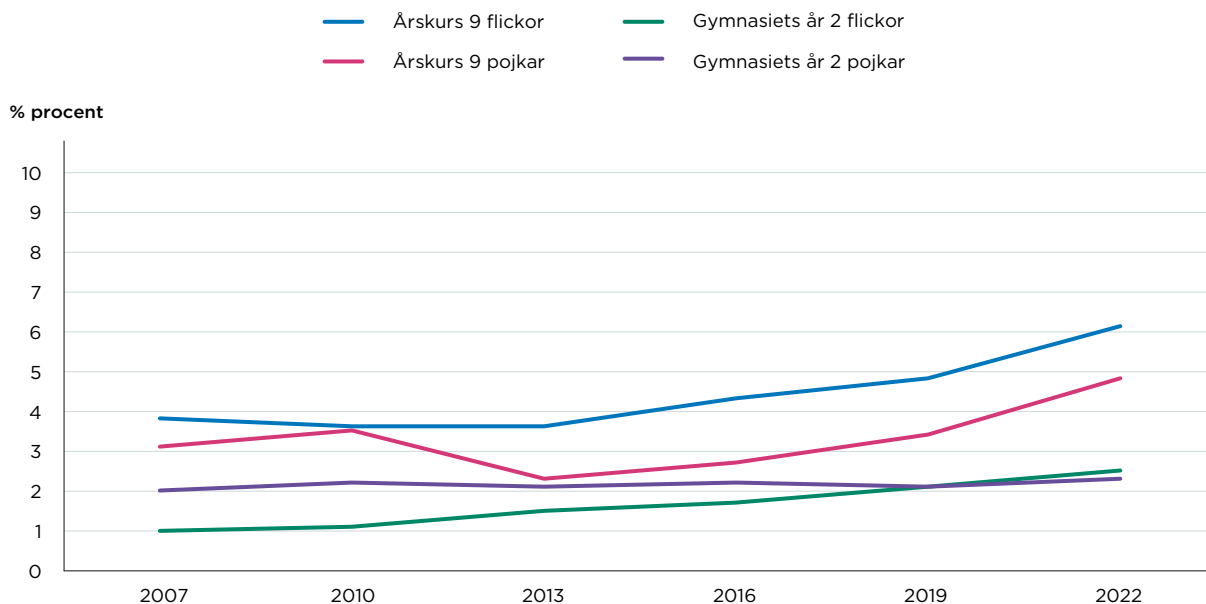

Diagram 50. Andelen elever som blivit mobbade två gånger i månaden eller oftare det senaste året, efter kön. Årskurs 9 och gymnasiets år 2. 2007–2022.

Totalt är det nästan 6 procent i årskurs 9 och drygt 2 procent i gymnasiets år 2 som anger att de blivit mobbade två gånger i månaden eller oftare. Det är en ökning sedan förra undersökningen 2019. I årskurs 9 är det fler flickor än pojkar som blivit utsatta för mobbning. Till antalet är det 102 flickor och 88 pojkar. I gymnasiets år 2 är det 39 flickor och 41 pojkar.

I diagrammen nedan har eleverna som blivit mobbade två gånger i månaden eller oftare jämförts med de som inte blivit mobbade då det gäller olika riskbeteenden.

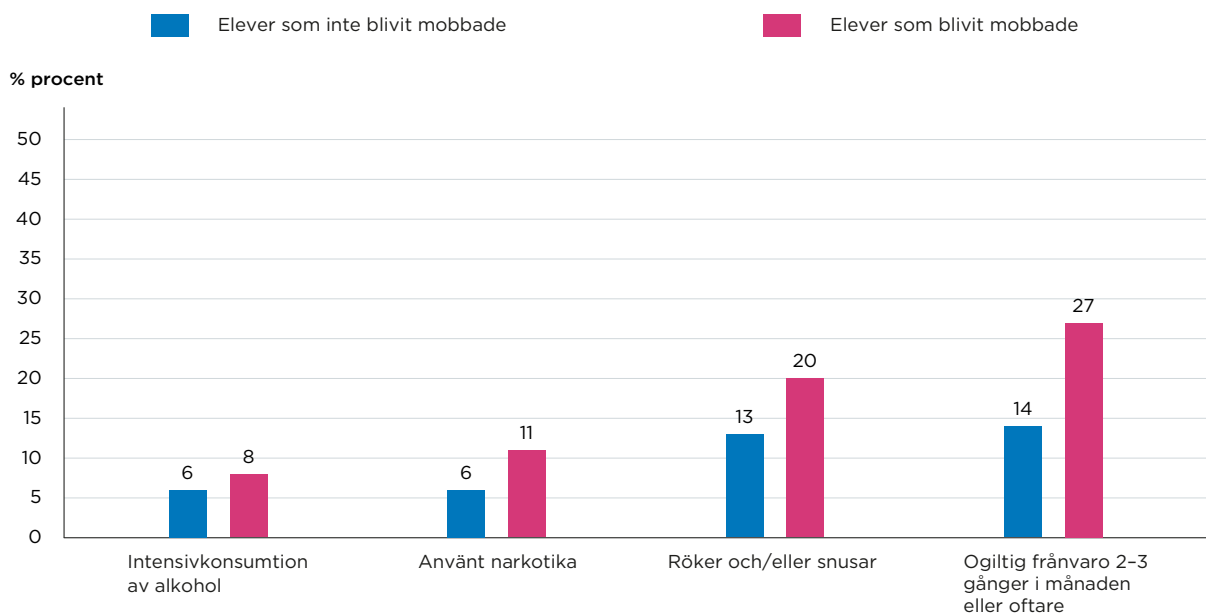

Diagram 51. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som blivit mobbade två gånger i månaden eller oftare det senaste året jämfört med dem som inte blivit mobbade. Årskurs 9, 2022.

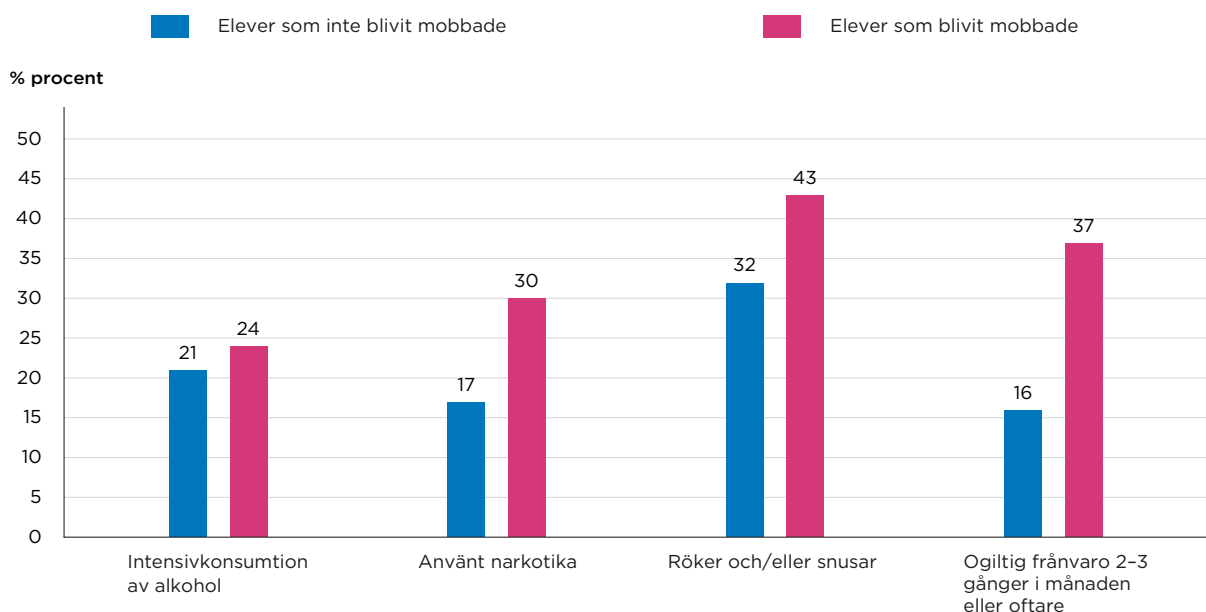

Diagram 52. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som blivit mobbade två gånger i månaden eller oftare det senaste året jämfört med dem som inte blivit mobbade. Gymnasiets år 2, 2022.

De elever som varit utsatta för mobbning anger i högre grad olika riskbeteenden. Skillnaden är inte så stor när det gäller intensivkonsumtion av alkohol men ungefär den dubbla när det gäller narkotikaerfarenhet och ogiltig frånvaro. I diagrammet nedan visas andelen elever som har mobbat någon annan. Observera att diagrammets axel är 10 procent.

I nedanstående diagram visas sedan 2007 elevernas svar om de varit med och mobbat någon annan. Även här uppmanas eleverna inkludera nätmobbning som är nytt för 2022 och kan ha viss inverkan på ökningen.

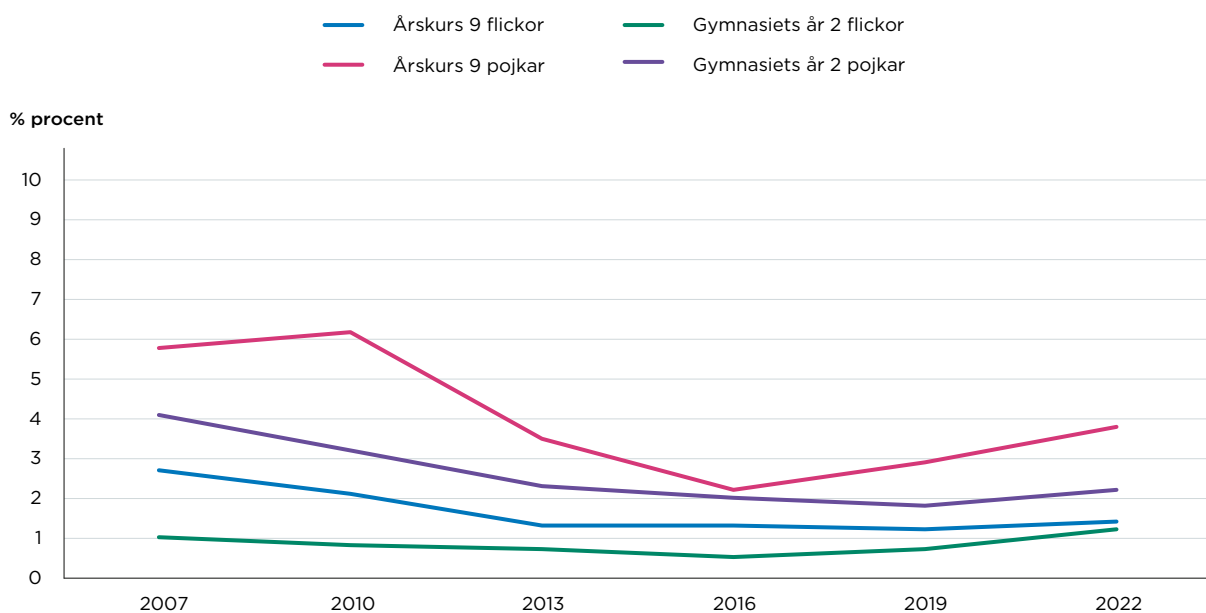

Diagram 53. Andelen elever som varit med och mobbat någon annan två gånger i månaden eller oftare det senaste året, efter kön. Årskurs 9 och gymnasiets år 2. 2007–2022.

Totalt är det nästan 3 procent i årskurs 9 och nästan två procent i gymnasiets år 2 som svarar att de varit med och mobbat någon annan. Detta är också en ökning sedan förra undersökningen. Det är främst i årskurs 9 fler pojkar än flickor som uppger att de mobbat någon. Till antalet är det 24 flickor och 69 pojkar i årskurs 9. I gymnasiets år 2 är det 19 flickor och 39 pojkar. I diagrammen nedan visas på samma sätt som tidigare sambanden mellan att ha mobbat någon och olika riskbeteenden.

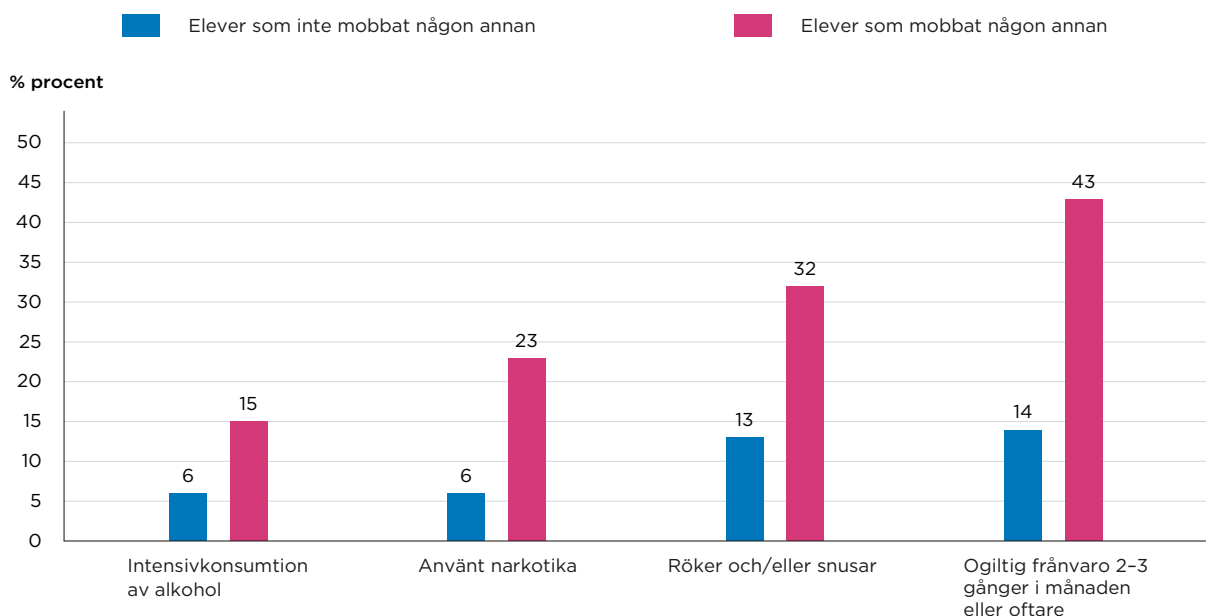

Diagram 54. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som mobbat någon annan två gånger i månaden eller oftare det senaste året jämfört med dem som inte mobbat någon. Årskurs 9. 2022.

Speciellt i grundskolan är det stora skillnader mellan grupperna, mer än dubbelt så stor andel av de elever som har mobbat någon annan intensivkonsumerar alkohol, tre–fyra gånger så stora andelar har narkotika-erfarenhet, använder tobak och har ogiltig frånvaro.

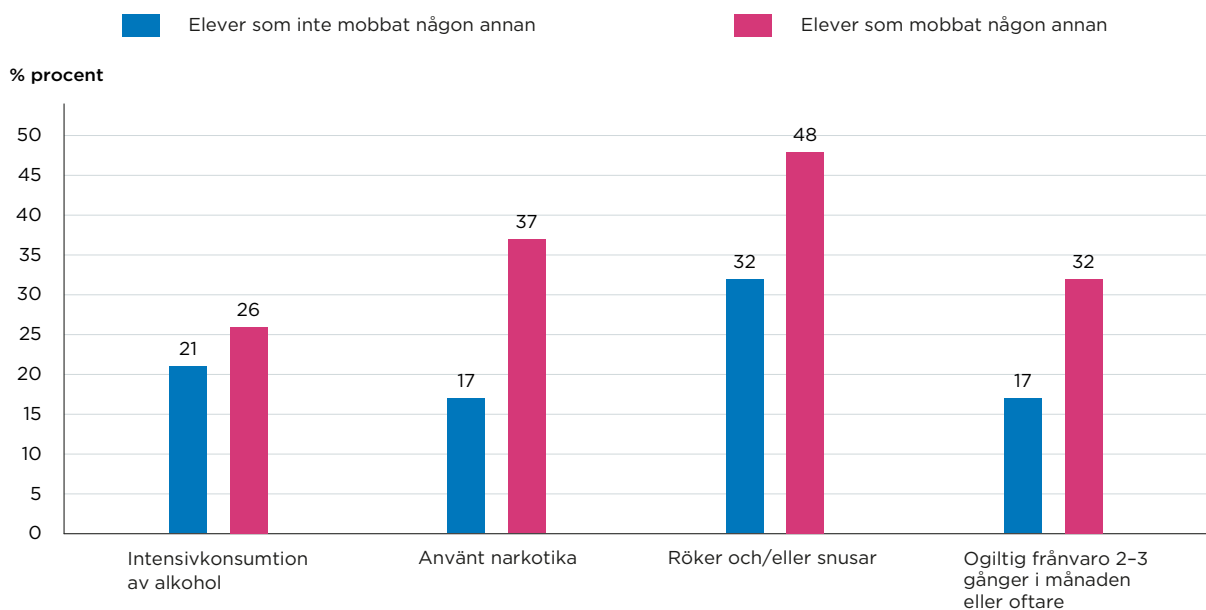

Diagram 55. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som mobbat någon annan två-tre gånger i månaden eller oftare det senaste året jämfört med dem som inte mobbat någon. Gymnasiets år 2. 2022.

Även i gymnasiet är det skillnad mellan grupperna dock inte lika stor som i årskurs 9. Andelarna som har använt narkotika och har regelbunden ogiltig frånvaro är ungefär fördubblade i gruppen som mobbat andra elever.

8. Risk- och skyddsfaktorer på fritids- och kamratnivå

Många unga människor saknar något meningsfullt att göra på fritiden. Vissa kan ha mindre möjlighet än andra ekonomiskt och socialt att delta i till exempel olika sportaktiviteter. I kamratgrupper kan det skapas egna normer och värderingar om vad som är viktigt i livet. Om en ungdom umgås i ett gäng som använder narkotika eller håller på med något annat avvikande skapas lätt en alternativ moral än den gängse (Lalander 2008).

Tvärtom visas också att goda kamratrelationer är skyddande. Jämnåriga kamrater kan agera som en buffert mot utveckling av normbrytande beteende (Andershed & Andershed 2019). I skolundersökningen finns flera frågor som handlar om elevernas fritid som till exempel skärmtid och om de deltar i organiserad fritidsaktivitet. Det finns även en fråga som rör vad vännerna gör.

8.1 Organiserad fritidsaktivitet

Barn och unga som deltar i vuxenledda och regelbundna aktiviteter löper mindre risk för normbrytande beteende än barn och unga som inte gör det. Anledningen är bland annat att de får positiva sociala influenser från kamraterna och de vuxna som leder verksamheten. (Andershed & Andershed 2019). Tvärtom är avsaknad av organiserad fritidsaktivitet en riskfaktor för missbruk/ANDTS och kriminalitet (Johansson 2022).

Frågan till eleverna är om de deltar regelbundet i någon organiserad fritidsaktivitet som leds av en vuxen person.

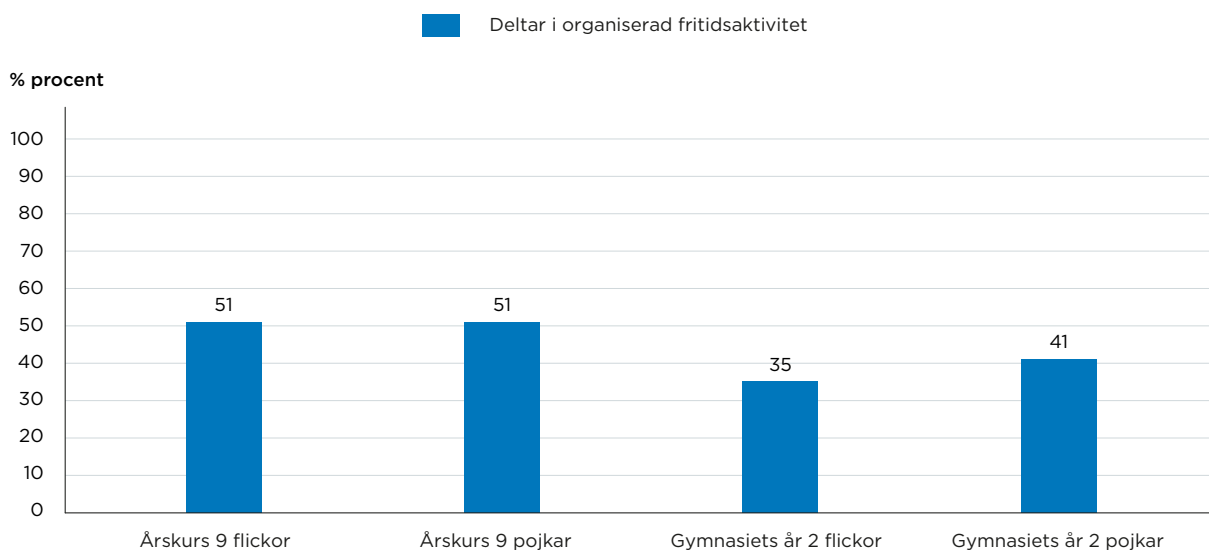

Diagram 56. Andelen elever som deltar i någon organiserad fritidsaktivitet, efter kön. Årskurs 9 och gymnasiet år 2. 2022.

I årskurs 9 är det ungefär hälften av alla eleverna som deltar i organiserad fritidsaktivitet som leds av någon vuxen. I gymnasiet år 2 har andelarna sjunkit till 35 procent bland flickorna och 41 procent bland pojkarna, totalt 38 procent. Nedan har deltagande i organiserad fritidsaktivitet satts i samband med olika riskbeteenden.

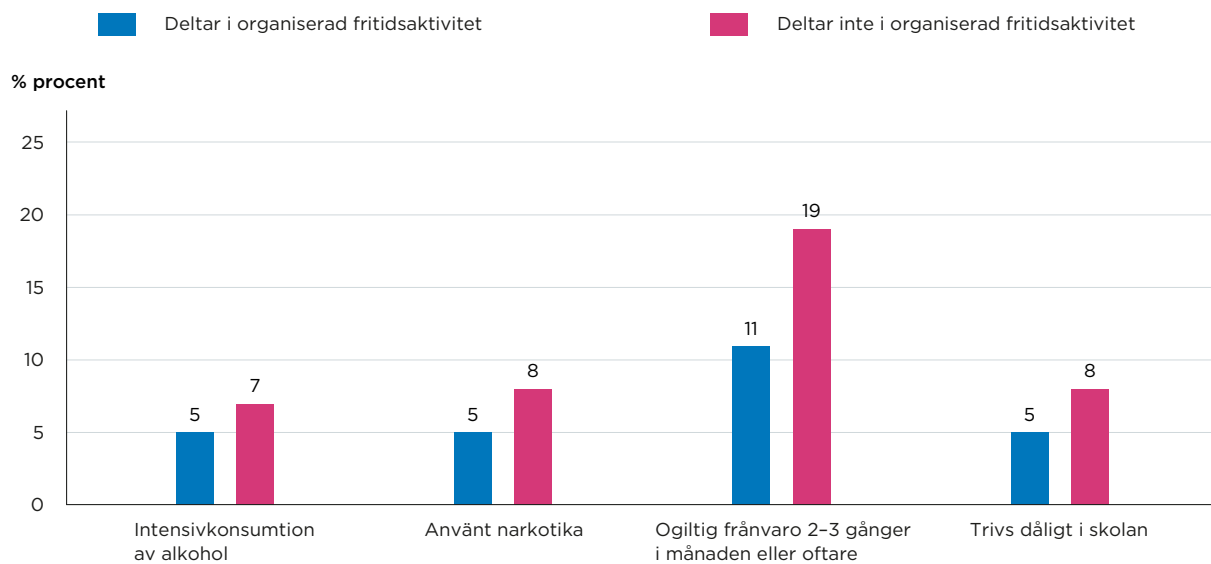

Diagram 57. Andelen elever som uppger olika riskfaktorer bland dem som deltar i organiserad fritidsaktivitet ledd av vuxen jämfört med dem som inte deltar. Årskurs 9, 2022.

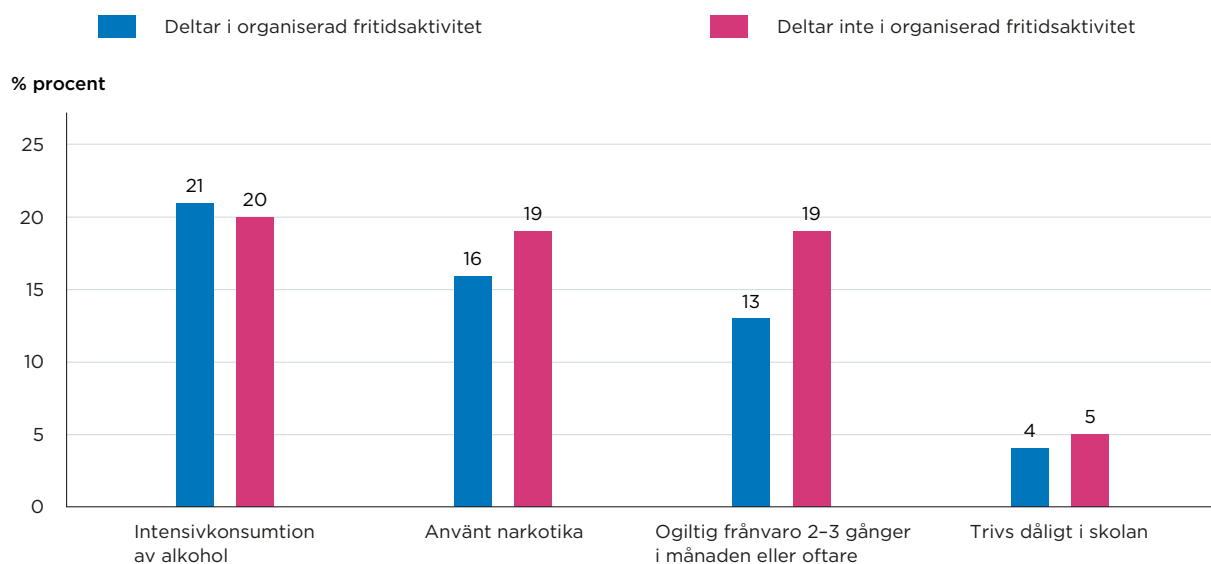

Diagram 58. Andelen elever som uppger olika riskfaktorer bland dem som deltar i organiserad fritidsaktivitet ledd av vuxen jämfört med dem som inte deltar. Gymnasiets år 2, 2022.

Skillnaderna är inte så stora mellan gruppen som deltar i organiserad fritidsaktivitet och gruppen som inte gör det. Narkotikaerfarenhet och ogiltig frånvaro är något vanligare i gruppen som inte deltar. Främst i årskurs 9 är det också fler elever som trivs dåligt i skolan bland dem som inte deltar i organiserad fritidsaktivitet.

8.2 Skärmtid

Diskussionen om barns och ungas skärmtid är ofta förekommande i media och har på senare år även studerats vetenskapligt. Forskningen har bland annat kommit fram till att höga nivåer av skärmtid bland barn och unga är förknippade med flera olika hälsoproblem. Starkast är risken för osund kost, depressiva symptom och livskvalitet (Stiglic & Viner 2019).

I undersökningen ställs två frågor om skärmtid, användning av sociala medier och dator-, TV-, eller mobilspel. Eleverna uppmanas beräkna hur mycket tid de spenderat på ovanstående en vanlig vardag under den senaste veckan.

8.2.1 Skärmtid på sociala medier

Nedan redovisas hur mycket skärmtid eleverna lägger på sociala medier. Eleverna har haft flera svarsalternativ som delats upp i två timmar eller mindre och tre timmar eller mer.

Anges i procent av samtliga elever	Årskurs 9		Gymnasiets år 2	
	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar
2 timmar eller mindre	17	33	16	28
3 timmar eller mer	81	64	83	69

Tabell 4. Andelen elever som anger tid de spenderar en vanlig vardag med att använda sociala medier, (Facebook, TikTok, Instagram, Twitter, Snapchat, YouTube osv.) efter kön. Årskurs 9 och gymnasiet år 2. 2022.

Ungefär tre fjärdedelar av eleverna i båda årskurserna svarar att de använder sociala medier tre timmar eller mer. Både i årskurs 9 och gymnasiet år 2 är det en större andel flickor än pojkar som använder sociala medier ofta. Likheten är större mellan kön än mellan ålder. Nedan sätts tiden eleverna är aktiva på sociala medier i samband med olika riskfaktorer.

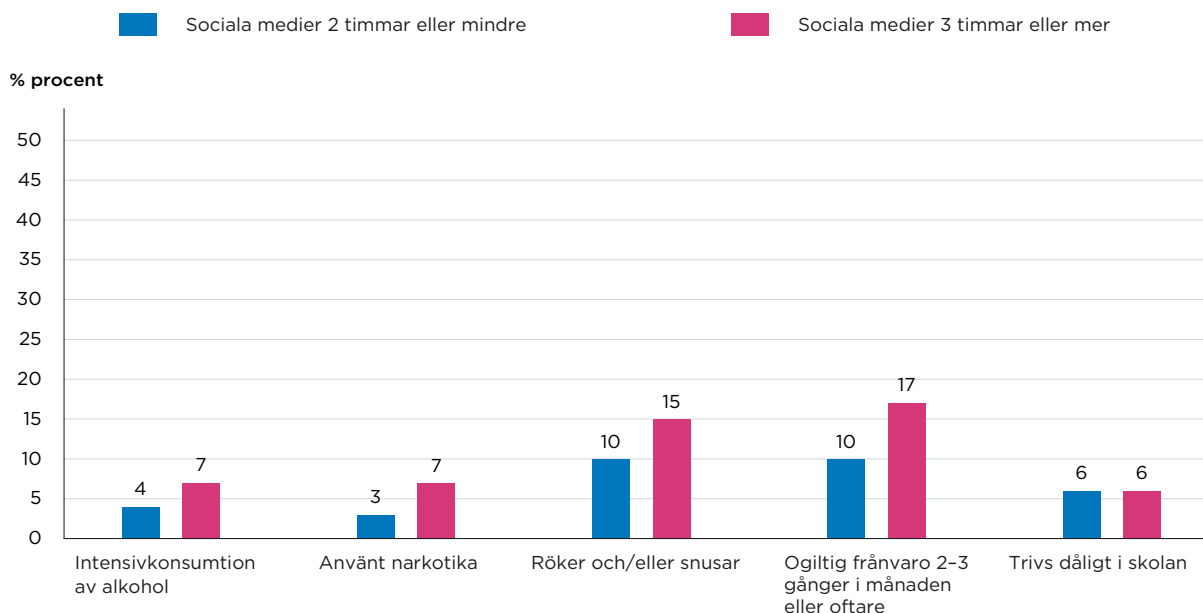

Diagram 59. Andelen elever som uppger olika riskfaktorer bland dem som använder sociala medier (Facebook, TikTok, Instagram, Twitter, Snapchat, YouTube osv.) två timmar eller mindre och de som gör det tre timmar eller mer. Årskurs 9. 2022.

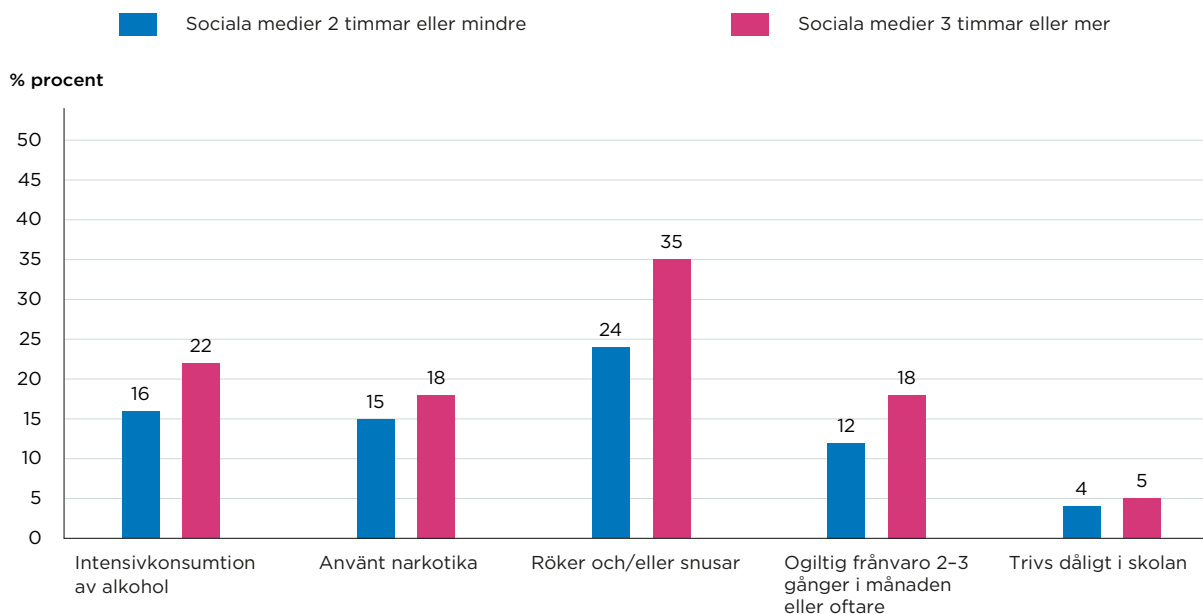

Diagram 60. Andelen elever som uppger olika riskfaktorer bland dem som använder sociala medier (Facebook, TikTok, Instagram, Twitter, Snapchat, YouTube osv.) två timmar eller mindre och de som gör det tre timmar eller mer. Gymnasiets år 2, 2022.

De två grupperna som antingen har upp till två timmar på sociala medier eller tre timmar och mer jämförs när det gäller olika riskfaktorer. En viss skillnad framgår på så sätt att de som har mycket skärmtid anger i större utsträckning olika riskfaktorer. Att trivas dåligt i skolan ligger på samma nivå.

8.2.2 Skärmtid datorspel

I tabellen nedan redovisas datorspel, TV-spel eller mobilspel där indelningen av tidsomfattningen är samma som för sociala medier.

Anges i procent av samtliga elever	Årskurs 9		Gymnasiets år 2	
	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar
2 timmar eller mindre	86	54	87	61
3 timmar eller mer	12	42	12	36

Tabell 5. Andelen elever som anger tid de spenderar en vanlig vardag med att spela datorspel, TV-spel eller mobilspel, efter kön. Årskurs 9 och gymnasiet år 2, 2022.

Det är vanligast att använda olika former av spel upp till två timmar per dag. Till skillnad från sociala medier är det en klar övervikt bland pojkarna att spendera många timmar på spel. Det är 42 procent av pojkarna i årskurs 9 och 36 procent av pojkarna i gymnasiet år 2 som ägnar sig åt olika typer av spel tre timmar eller mer varje dag. Under hälften av flickorna uppger ingen tid alls.

Nedan sätts även tiden för olika former av spel på skärm i relation till olika riskfaktorer.

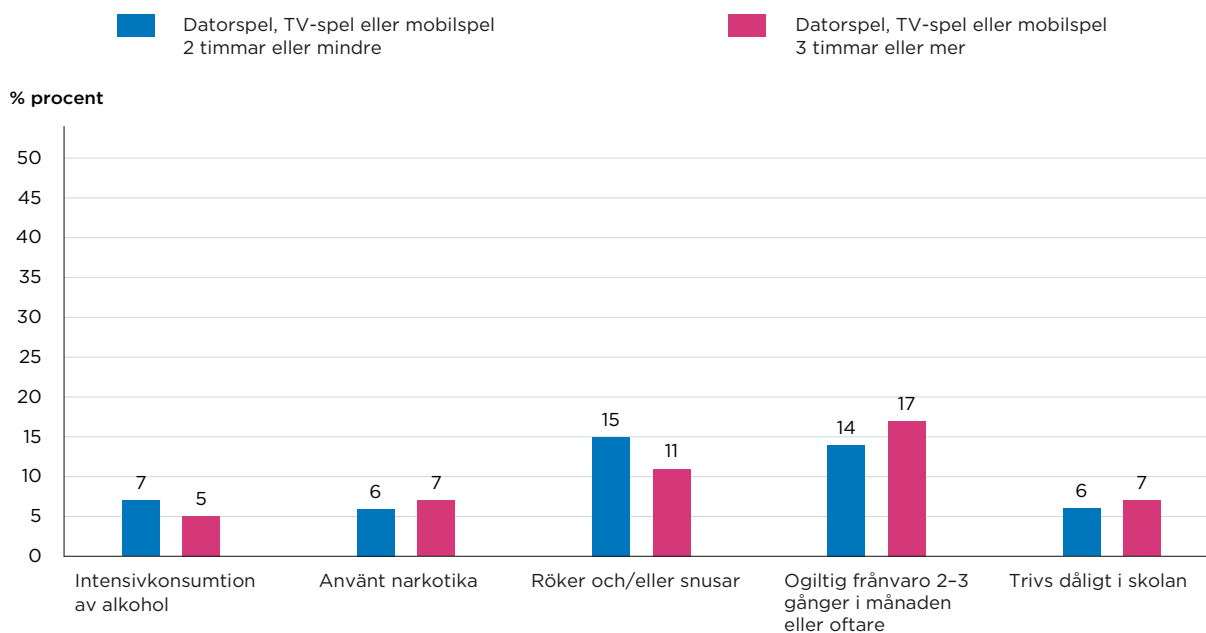

Diagram 61. Andelen elever som uppger olika riskfaktorer bland dem som spelar datorspel, Tv-spel eller mobilspel två timmar eller mindre och de som gör det tre timmar eller mer. Årskurs 9. 2022.

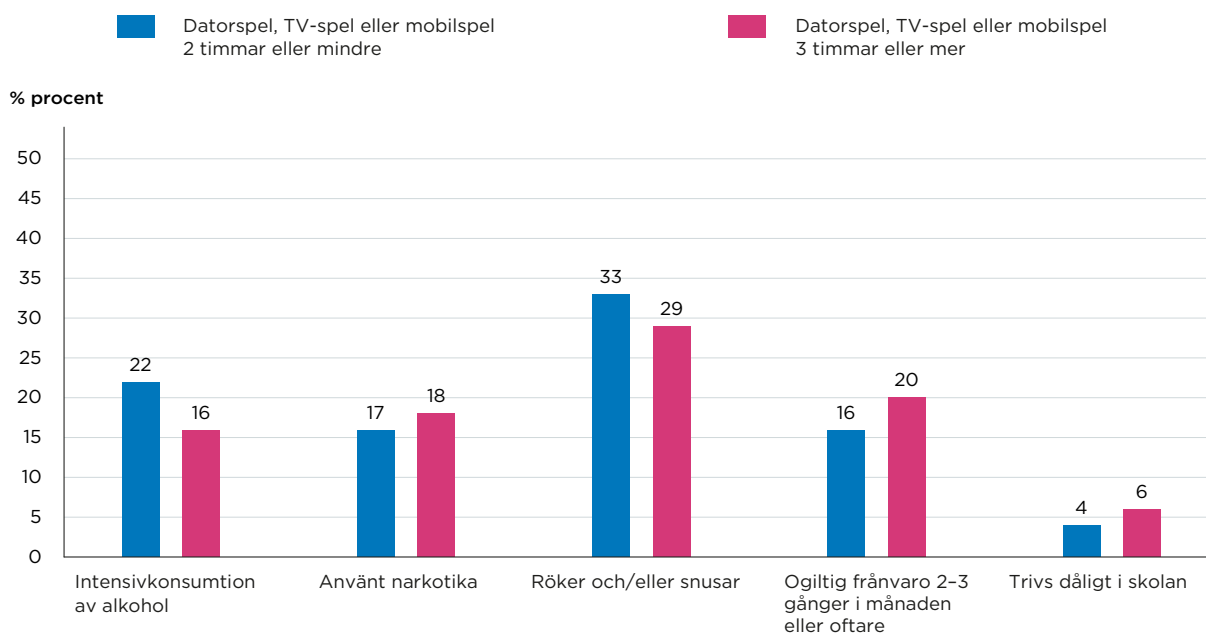

Diagram 62. Andelen elever som uppger olika riskfaktorer bland dem som spelar datorspel, Tv-spel eller mobilspel två timmar eller mindre och de som gör det tre timmar eller mer. Gymnasiets år 2. 2022.

På samma sätt som tidigare jämförs grupperna som spelar två timmar eller mindre med de som spelar tre timmar eller mer. När det gäller intensivkonsumtion av alkohol och tobakskonsumtion är det mindre användning i gruppen som spelar i många timmar. I övrigt är skillnaderna inte så stora.

8.3 Utsatt för våld

Enligt en undersökning av Brottsförebyggande rådet är ungdomar i åldern 15–24 år den grupp i samhället som är mest utsatt för våld. Pojkar är i större utsträckning utsatta för fysiskt våld i offentliga miljöer och flickor är i större utsträckning utsatta för sexuellt våld och våld i nära relationer. Enligt Brås statistik uppger nästan en femtedel av eleverna i årskurs 9 att de blivit utsatta för något misshandelsbrott under de senaste tolv månaderna. Den vanligaste brottsplatsen för lindrig misshandel är skolmiljö (BRÅ 2022).

Våld i ungas nära relationer skiljer sig inte från våld i nära relationer i stort men unga lever under andra villkor än vuxna och det kan påverka utsattheten. Den som utsätts går kanske i samma skolklass som sin förövare och tvingas möta den personen varje dag (NCK 2022).

Utöver frågorna om mobbning finns också en fråga om eleven blivit med avsikt slagen, sparkad eller utsatt för annat våld vid något tillfälle under de senaste tolv månaderna, där eleven skadades så mycket att hen fick besöka sjuksystem, läkare eller tandläkare. Alternativen en gång och flera gånger har lagts ihop. Det finns också en följdfråga om det gjordes en polisanmälan.

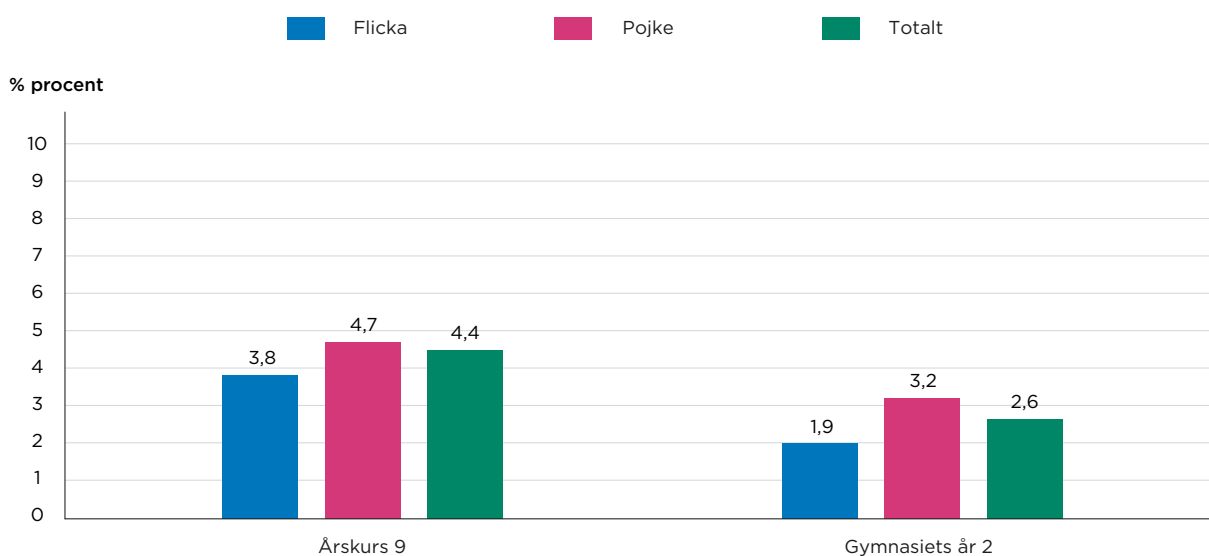

Diagram 63. Andelen elever som blivit avsiktligt slagna, sparkade eller utsatta för annat våld en eller flera gånger under de senaste tolv månaderna, så att de skadats så mycket att de fick besöka sjuksystem, läkare eller tandläkare, efter kön. Årskurs 9 och gymnasiet år 2. 2022.

Det är fler i grundskolan än i gymnasiet som uppger att de blivit utsatta för våld så att de behövt uppsöka medicinsk hjälp. Det är genomgående fler pojkar än flickor i båda årskurserna. Totalt är det 64 flickor och 86 pojkar i årskurs 9 och 30 flickor och 55 pojkar i gymnasiet år 2. Nedan visas andelen bland alla elever där polisanmälan gjorts.

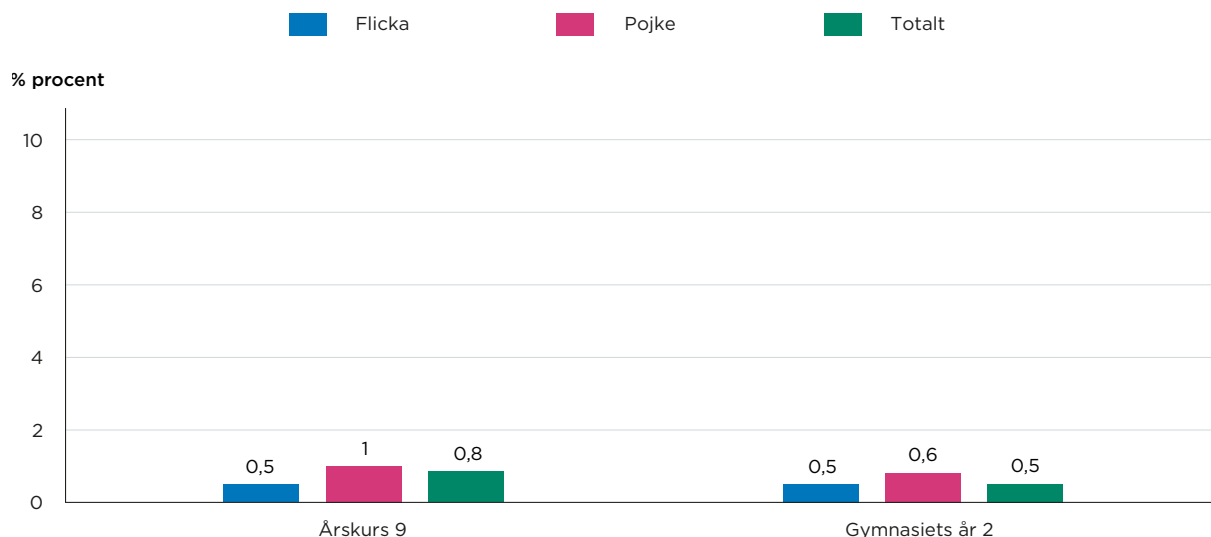

Diagram 64. Andelen elever där polisanmälan gjorts när de blivit avsiktligt slagna, sparkade eller utsatta för annat våld en eller flera gånger under de senaste tolv månaderna, så att de skadats så mycket att de fick besöka sjuksystem, läkare eller tandläkare, efter kön. Årskurs 9 och gymnasiets år 2. 2022.

Det är i årskurs 9 under 1 procent som anger att våldet har polisanmälts och 0,5 procent i gymnasiets år 2. Totalt är det 31 elever i nian och 19 elever andra året på gymnasiet, fler pojkar än flickor främst i grundskolan.

8.4 Om vännerna har riskbeteenden

Kamrater har stor betydelse för tonåringar. En allvarlig riskfaktor är att umgås med vänner som har ett normbrytande beteende, till exempel använder droger eller begår brott. Om kamraterna fungerar väl är det däremot skyddande (Sundell & Forster 2005, Andershed & Andershed 2019).

I tidigare drogvanundersökningar har det funnits tydliga samband mellan att ha kamrater som använder olika substanser och att eleven själv gör det. Det ökar benägenheten både för att använda droger och att begå brott. I skolundersökningen ställs frågan hur många vänner inom och utom skolan eleven har som använder olika substanser.

Svarsalternativen ingen och någon enstaka är sammanräknade och en del och de flesta har lagts ihop. De senare redovisas nedan. Svarsalternativet vet ej finns också.

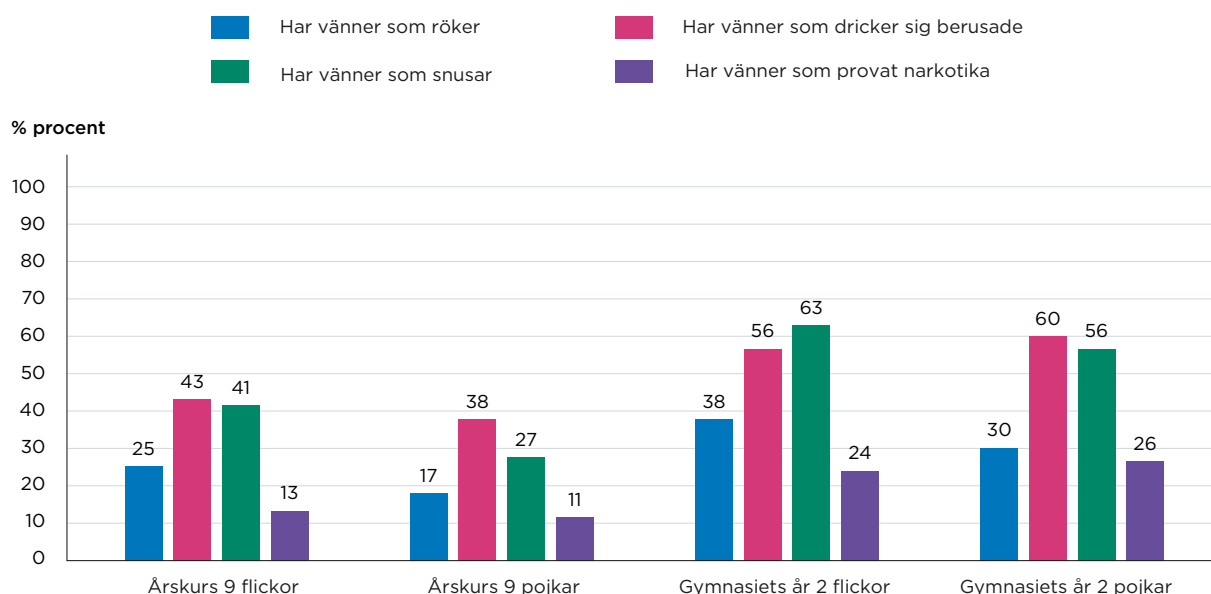

Diagram 65. Andelen elever som har vänner, en del eller de flesta, som röker, snusar, berusar sig och har narkotikaerfarenhet, efter kön. Årskurs 9 och gymnasiets år 2. 2022.

Naturligt nog är det större andelar i gymnasiet som anger att en del eller de flesta vännerna använder olika substanser eftersom användningen är större bland 17-åringarna än 15-åringarna. Överlag är det relativt många elever som anger att de har vänner som snusar och dricker sig berusade. Det är inte lika vanligt att ha vänner som provat narkotika. I diagrammet nedan ges exempel på samband mellan att ha vänner som uppvisar riskbeteende och egen användning av olika substanser och andra riskfaktorer.

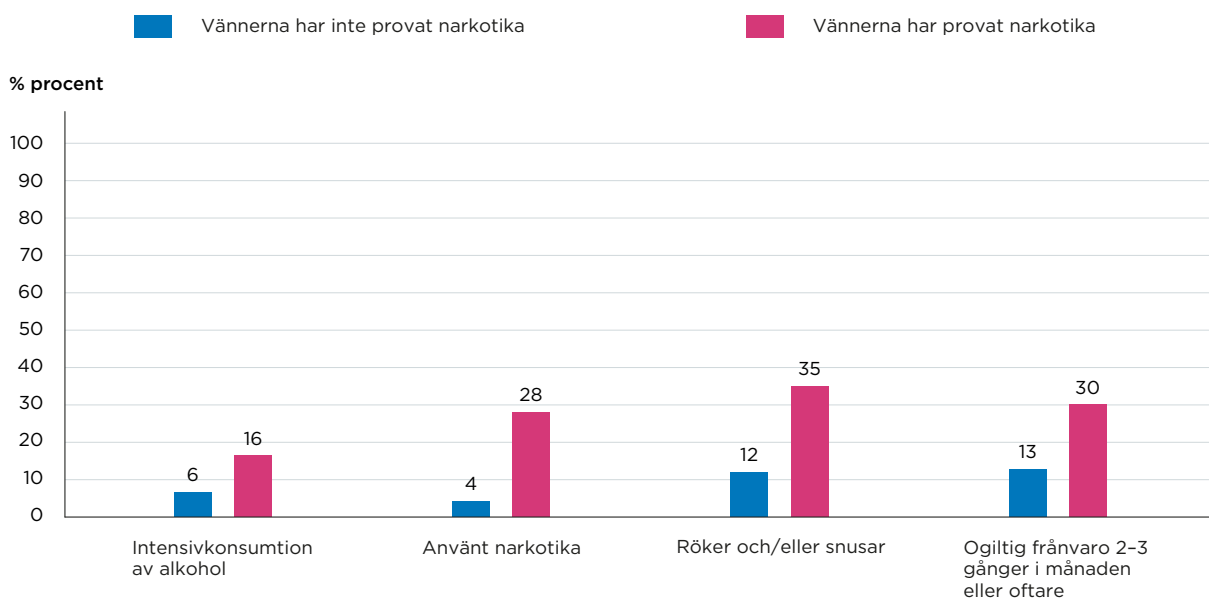

Diagram 66. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som har vänner som inte provat narkotika respektive provat narkotika. Årskurs 9, 2022.

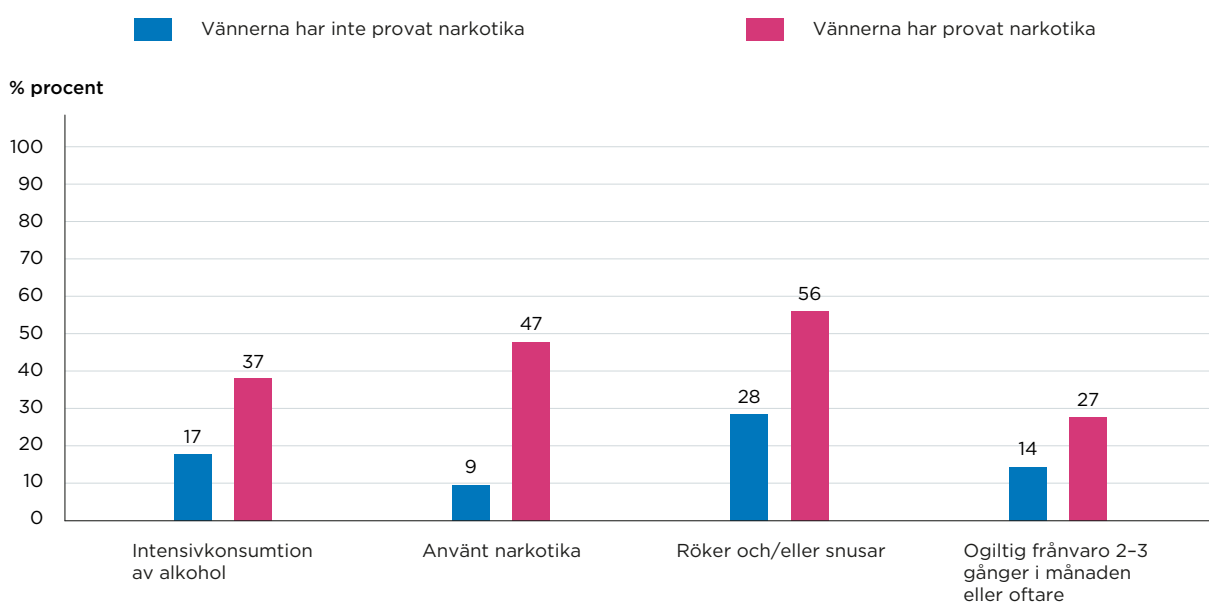

Diagram 67. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som har vänner som inte provat narkotika respektive provat narkotika. Gymnasiets år 2, 2022.

Både i årskurs 9 och gymnasiet år 2 blir sambandet starkt mellan att vännerna använder olika substanser och att eleven själv gör det. I årskurs 9 är det till exempel sju gånger så vanligt att ha narkotikaerfarenhet om vännerna har använt narkotika. Det är nästan tre gånger vanligare att eleven berusningsdricker och röker eller snusar. Skillnaden är stor även i gymnasiet dock något mindre än i grundskolan.

I nedanstående diagram syns också sambandet mellan om vännerna röker och olika riskfaktorer för eleven.

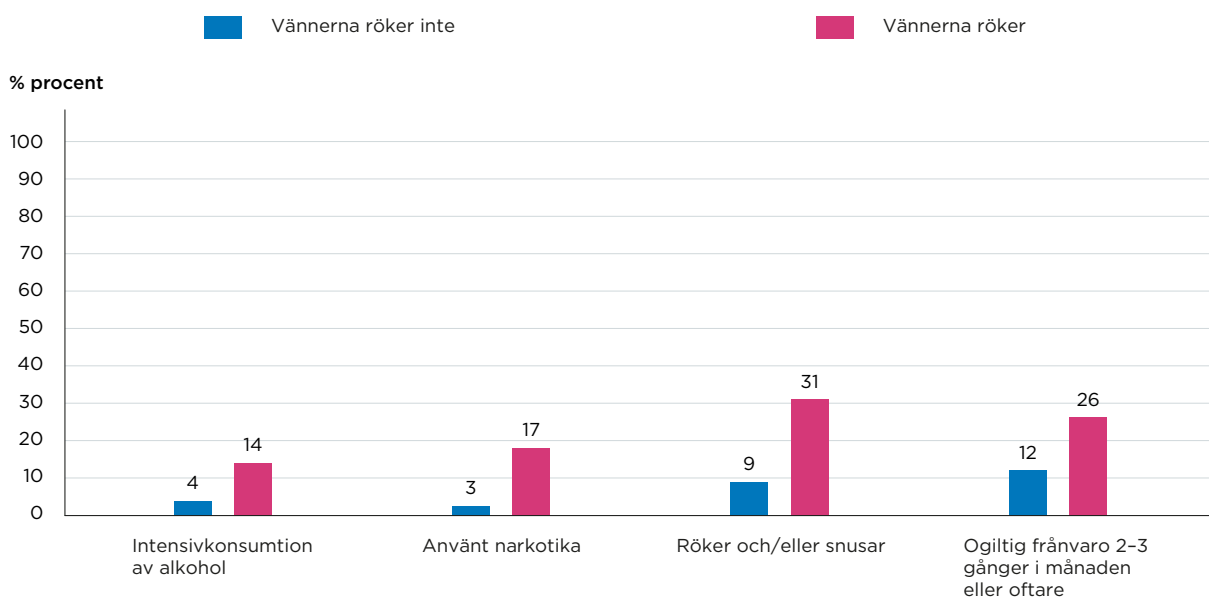

Diagram 68. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som har vänner som inte röker respektive röker. Årskurs 9. 2022.

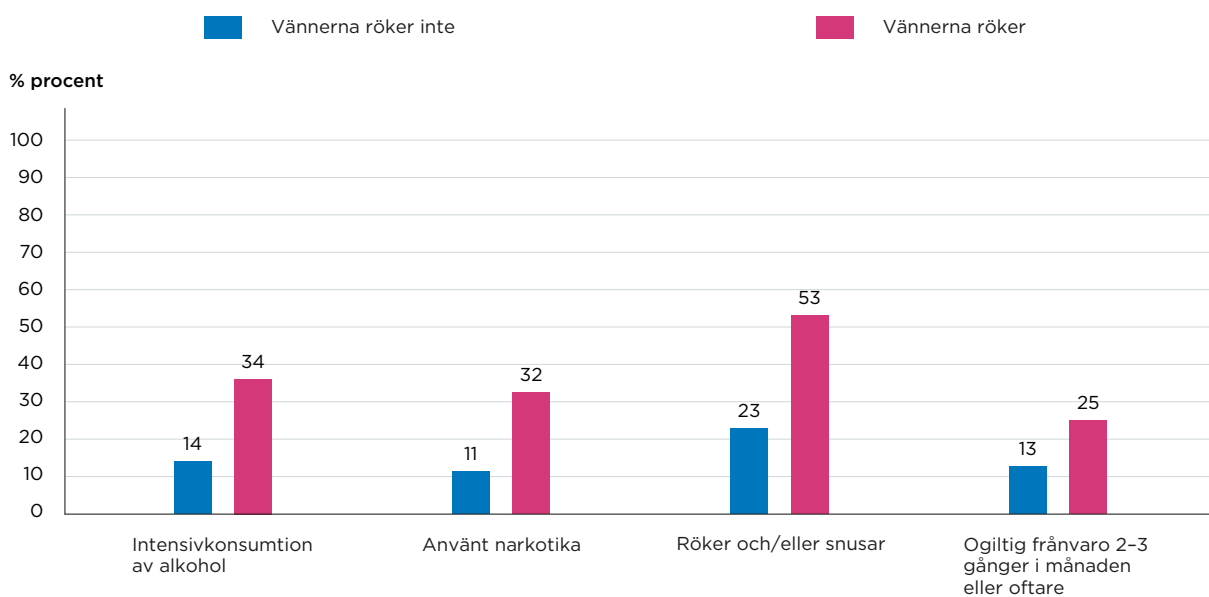

Diagram 69. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som har vänner som inte röker respektive röker. Gymnasiets år 2. 2022.

På samma sätt som tidigare visas i diagrammen vilken betydelse vännernas beteende har. I båda årskurserna är det flera gånger större andelar som själva använder olika substanser om vännerna röker.

Nedan redovisas hur eleverna svarar på frågan om vännerna är duktiga i skolan och hur det påverkar det egna beteendet. Svartalternativen en del av vännerna och de flesta vännerna har lagts ihop.

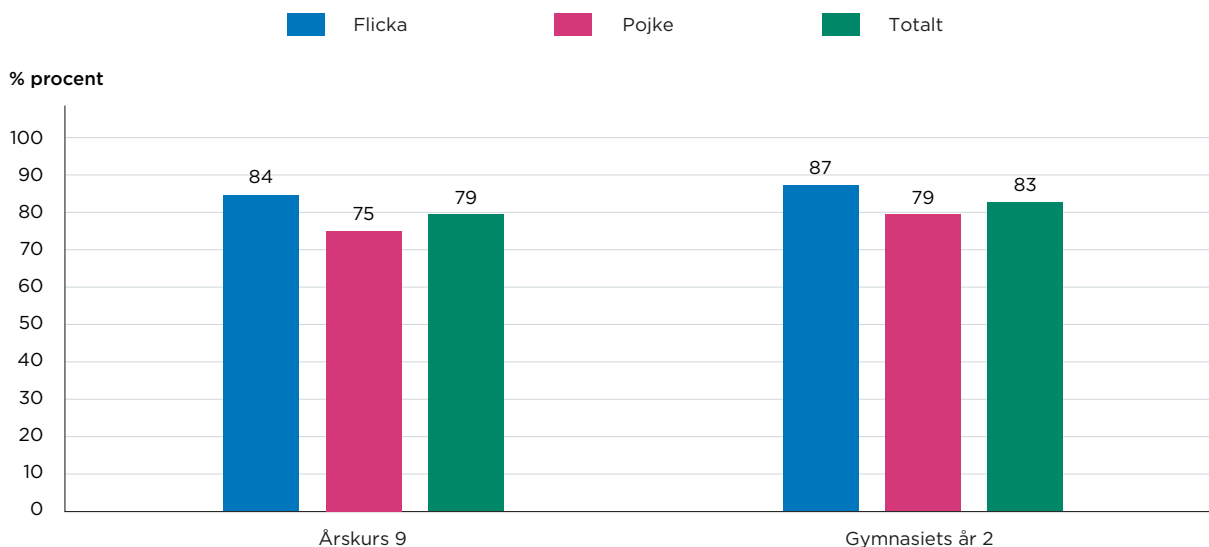

Diagram 70. Andelen elever som uppger att en del eller de flesta av vännerna är duktiga i skolan, efter kön. Årskurs 9 och gymnasiets år 2. 2022.

En majoritet av eleverna i båda årskurserna svarar att vännerna till stor utsträckning är duktiga i skolan, runt 80 procent. Det är lite vanligare att flickorna svarar det än pojkarna. Nedan jämförs dessa svar med gruppen som svarat att endast någon enstaka eller ingen av vännerna är duktig i skolan när det gäller olika riskbeteenden.

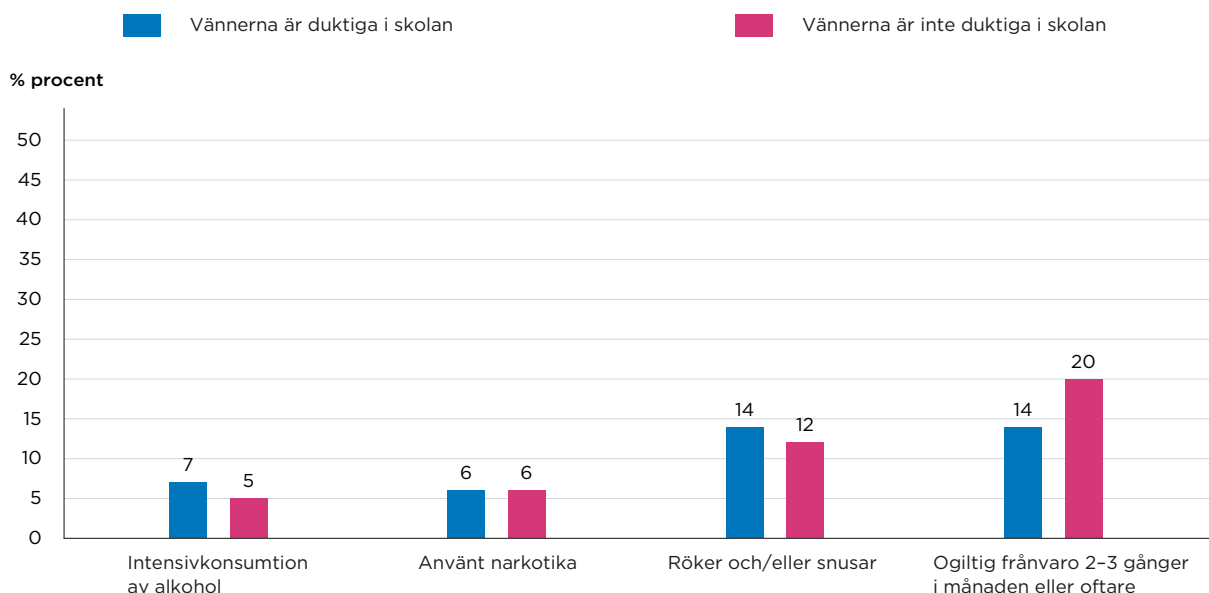

Diagram 71. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som har vänner som är duktiga i skolan respektive inte duktiga i skolan. Årskurs 9. 2022.

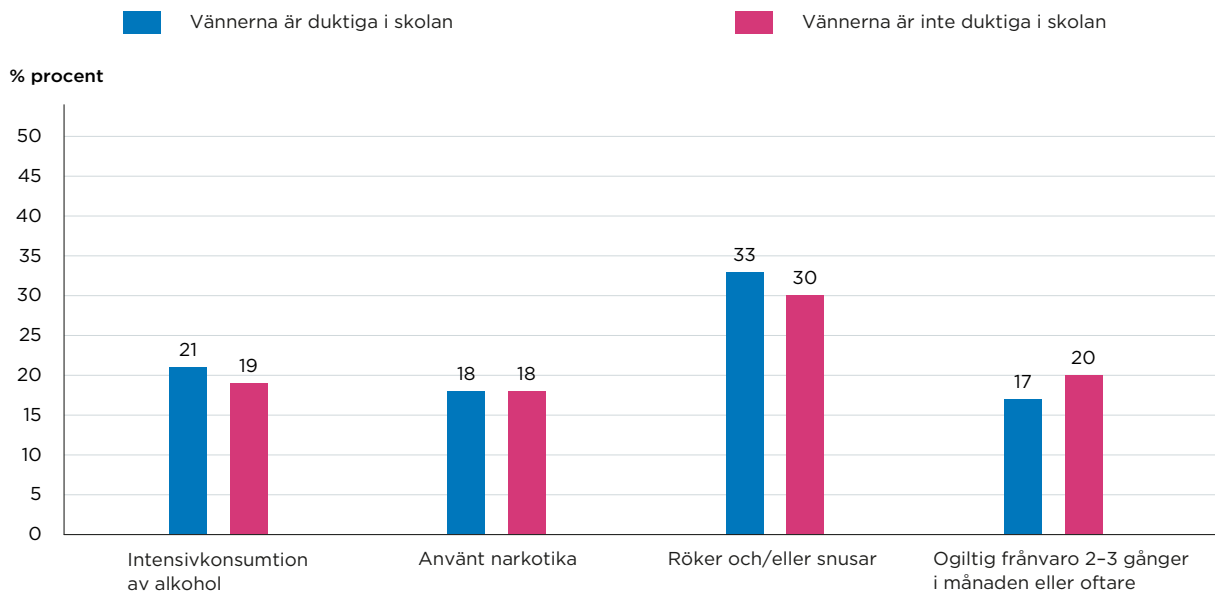

Diagram 72. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som har vänner som är duktiga i skolan respektive inte duktiga i skolan. Gymnasiets år 2. 2022.

I den mindre gruppen som svarat att vännerna inte är duktiga i skolan blir det ungefär lika stora andelar som anger olika riskbeteenden till och med något större när det gäller berusningsdrickande och tobaksanvändning. Däremot ogiltig frånvaro blir mindre i gruppen som har vänner som är duktiga i skolan.

9. Risk- och skyddsfaktorer på samhällsnivå

Faktorer på strukturell nivå i samhället påverkar barns och ungas livsmiljö. Det handlar om allt från lagar och regler till rådande normer och värderingar. Faktorer på samhällsnivå vävs ihop med risk- och skyddsfaktorer både på det personliga planet och i den närmsta omgivningen som familj och skola och fritid. Till exempel har det stor betydelse när det gäller användning av olika substanser om man växer upp i ett område med stor tillgång och en positiv inställning till alkohol och droger (Sundell & Forster, 2005). I skolundersökningen finns frågor om hur eleverna upplever området där de bor och om de känner sig trygga där.

9.1 Bostadsområdet

Vilket bostadsområde man växer upp i kan ha stor betydelse för barn och ungas utveckling. Om det är ett mindre gynnat område med väldigt lite samhällsservice och där det brister i sociala nätverk och social kontroll ökar risken för normbrytande beteende. Det samma gäller om barn och unga exponeras för våld och kriminalitet i sitt område (Andershed & Andershed 2019). Att känna otrygghet i sitt bostadsområde har också ett tydligt samband med att utveckla problemspelande (Statens folkhälsoinstitut 2013).

Det är en riskfaktor att växa upp i ett område där det förekommer vandalism och småbrott och vuxnas tolerans är hög mot normöverträdelser. Vuxna som inte reagerar på cykelstölder, klotter och förstörelse signalerar att det är tillåtet.

Vid dålig trivsel i området ökar omflyttningarna vilket leder till att än färre vuxna känner ungdomarna och ingriper. I en ungdomsgrupp i ett område kan starka normer uppstå som gynnar droganvändning och kriminalitet något som, i sin tur ökar tillgången på droger i området. Det blir en kedja med riskfaktorer som påverkar varandra (Sundell & Forster, 2005).

Frågorna nedan berör hur eleverna upplever förhållandena i sitt bostadsområde. Svartalternativen är: **Stämmer ganska eller mycket bra** och **Stämmer ganska eller mycket dåligt**. Här redovisas de förstnämnda svaren sammanslagna.

Anges i procent av samtliga elever	Årskurs 9		Gymnasiets år 2	
	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar
Skadegörelse (klotter, olaglig graffiti, förstörelse) är vanligt där jag bor	28	24	27	23
Så fort jag kan vill jag flytta till ett annat område	20	16	21	20
Jag trivs i området där jag bor	85	82	87	84
Om en vuxen såg mig göra något olagligt i området där jag bor skulle mina föräldrar få reda på det	61	57	59	52

Tabell 6. Andelen elever som anger att det stämmer ganska eller mycket bra med olika påståenden om deras bostadsområde, efter kön. Årskurs 9 och gymnasiets år 2. 2022.

Svaren från 15- och 17-åringarna överensstämmer väl. I båda årskurserna är det totalt cirka en fjärdedel av eleverna som svarar att skadegörelse är vanligt där de bor. Det är runt 20 procent som vill flytta till något annat område. Samtidigt är det över 80 procent som trivs i sitt område. Över hälften av eleverna som uppger att föräldrarna skulle få reda på det om de gjorde något olagligt i området, något större andel i grundskolan.

På samma sätt som tidigare har påståendena satts i relation till olika riskbeteenden. Till exempel har de elever som inte vill flytta från området jämförts med dem som vill flytta så fort de kan.

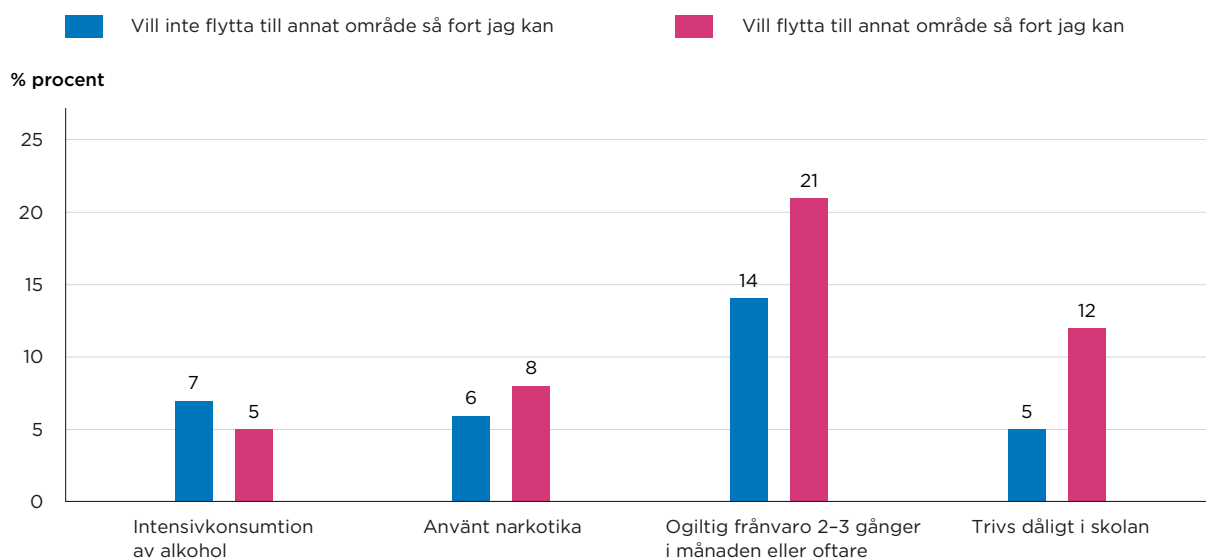

Diagram 73. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som inte vill flytta från sitt område jämfört med dem som vill flytta så fort de kan. Årskurs 9. 2022.

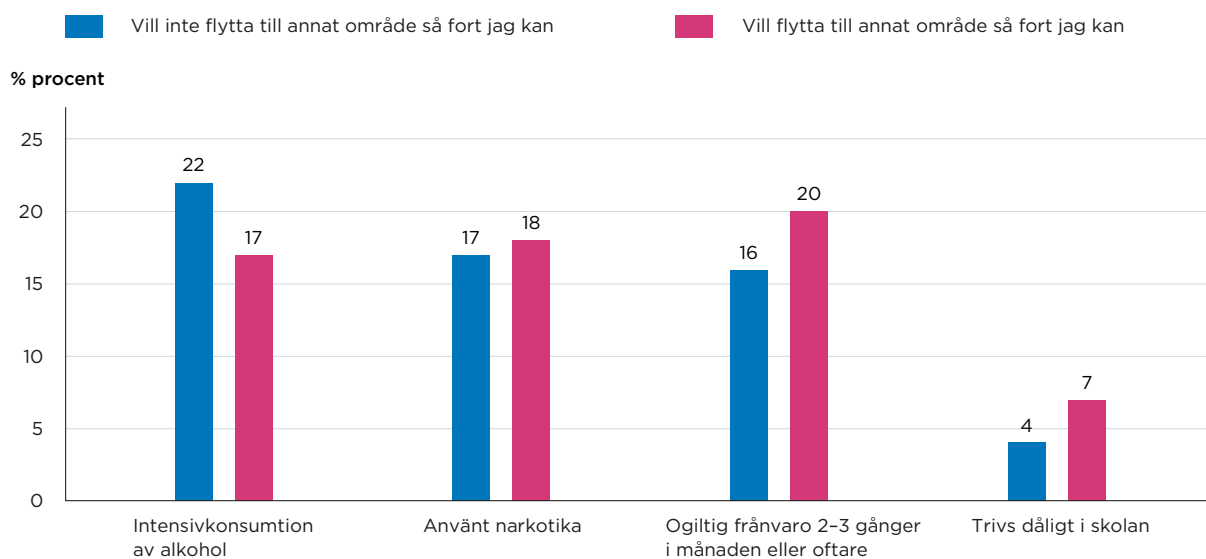

Diagram 74. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som inte vill flytta från sitt område jämfört med dem som vill flytta så fort de kan. Gymnasiets år 2. 2022.

När det gäller frågorna som rör skolan, ogiltig frånvaro och dålig trivsel så blir det högre andelar i gruppen som vill flytta jämfört med dem som inte vill flytta. Det blir tvärtom när det gäller intensivkonsumtion av alkohol, främst i gymnasiet, där den högre andelen finns i gruppen som inte vill flytta. När det gäller erfarenhet av narkotika är det ungefär liknande förhållanden i grupperna.

9.2 Känner trygghet i sitt område

Eleverna har fått svara tre frågor om hur trygga de är i sitt område och på väg till och från skolan och fritidsaktiviteterna. De två svarsalternativen stämmer ganska eller mycket bra har lagts ihop.

Anges i procent av samtliga elever	Årskurs 9		Gymnasiets år 2	
	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar
Jag känner mig trygg på väg till och från mina fritidsaktiviteter	80	83	84	86
Jag känner mig trygg att gå ut på kvällen i mitt bostadsområde	66	78	70	81
Jag känner mig trygg på väg till och från skolan	90	87	91	89

Tabell 7. Andelen elever som anger att det stämmer ganska eller mycket bra med olika påståenden om hur trygga de känner sig där de bor, efter kön. Årskurs 9 och gymnasiets år 2. 2022.

Om flickor och pojkar räknas samman är det 81 procent i årskurs 9 och 85 procent i gymnasiets år 2 som känner sig trygga på väg till och från fritidsaktiviteter. Det är något fler som känner sig trygga på väg till och från skolan, över 90 procent av flickorna i båda årskurserna. Speciellt bland flickorna är det färre som känner sig trygga med att gå ut på kvällen i sitt område. Totalt är det runt tre fjärdedelar som uppger att de känner sig trygga med att gå ut på kvällen i området.

I de två följande diagrammen jämförs de som känner sig trygga med att gå ut på kvällen i sitt område med dem som känner sig otrygga.

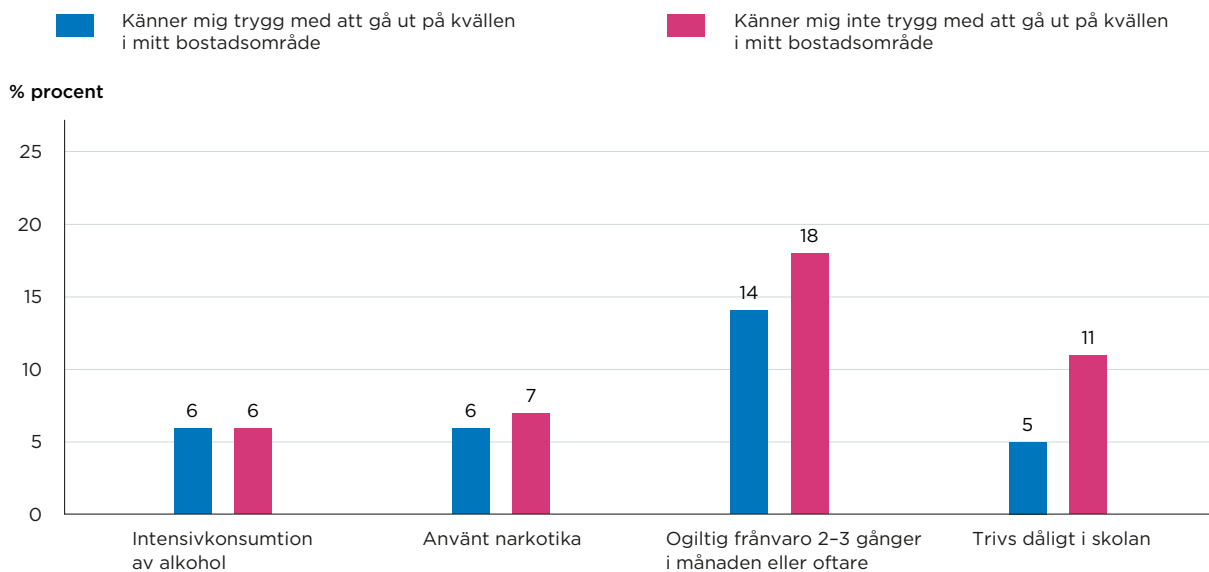

Diagram 75. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som känner sig trygga med att gå ut på kvällen i sitt område jämfört med dem som känner sig otrygga. Årskurs 9, 2022.

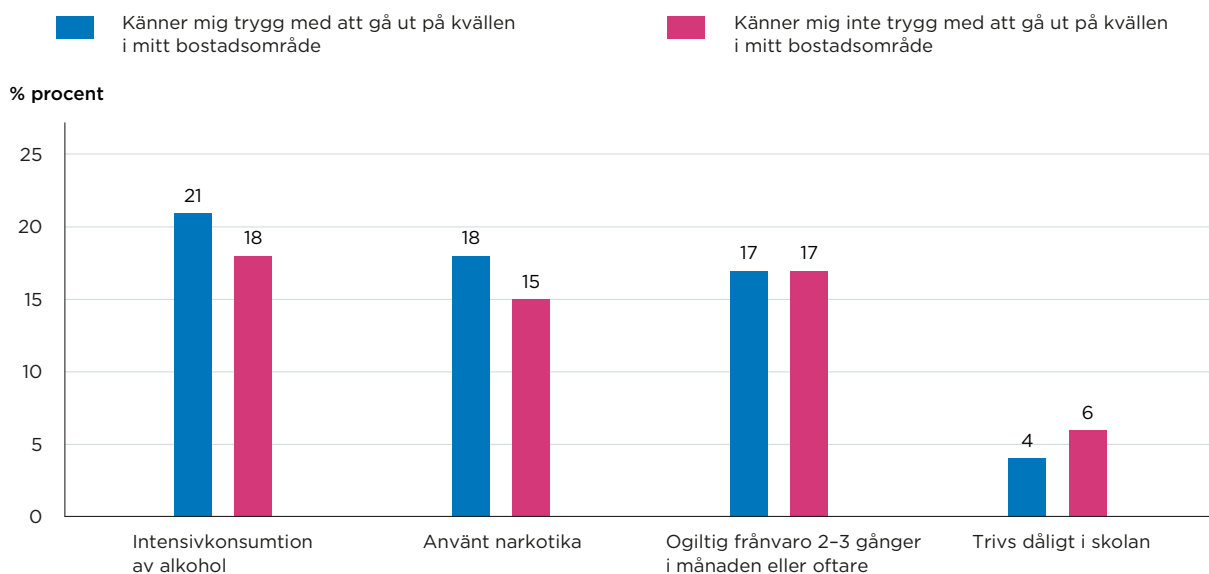

Diagram 76. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som känner sig trygga med att gå ut på kvällen i sitt område jämfört med dem som känner sig otrygga. Gymnasiets år 2, 2022.

I årskurs 9 är det ingen skillnad mellan de två grupperna när det gäller berusningsdrickande och narkotikaerfarenhet. I gymnasiet är det en liten övervikt av de här riskbeteendena i gruppen som känner sig trygg med att gå ut på kvällen. Ogiltig frånvaro är något lägre i årskurs 9 i gruppen som känner sig trygg med att gå ut på kvällen medan det inte är någon skillnad i gymnasiet. I viss mån svarar gruppen som inte känner sig trygg med att gå ut på kvällen att de trivs sämre i skolan, främst i årskurs 9.

10. Risk- och skyddsfaktorer vid annan könsidentitet

Flera studier visar att unga HBTQ-personer, personer med en annan könsidentitet eller könsuttryck har en ökad risk för psykisk ohälsa, i synnerhet depression, ångest och självmordsbeteende. De utsätts ofta för mobbning och våld i skolan. Forskning visar att det beror på en ökad utsatthet för olika stressfaktorer som diskriminering, våld, stress kring att inte kunna vara öppen med sin sexuella identitet eller könsidentitet och förväntningar på att bli avvisad eller socialt isolerad. Större delen av forskningen inom det här området är inriktad på riskfaktorer. Exempel på skyddande faktorer från forskningen är att känna stöd från och samhörighet med familj och vänner (Forte 2018b).

I undersökningen har eleverna kunnat fylla i svarsalternativen man, kvinna eller annan könsidentitet. Då det handlar om skolelever har man och kvinna i texten nedan bytts ut mot flicka och pojke.

Det är sammantaget i årskurs 9 och år 2 i gymnasiet 6 822 elever som svarar antingen flicka eller pojke och det är sammanlagt 126 elever som svarar annan könsidentitet, 72 elever i årkurs 9 och 54 i gymnasiets år 2. Sammanslagningen av årskurserna har gjorts för att få ett större och därmed mer tillförlitligt underlag för den mindre gruppen när olika risk- och skyddsfaktorer redovisas.

I diagrammen nedan redovisas andelen elever som uppger olika risk- och skyddsfaktorer i gruppen som anger flicka eller pojke jämfört med annan könsidentitet.

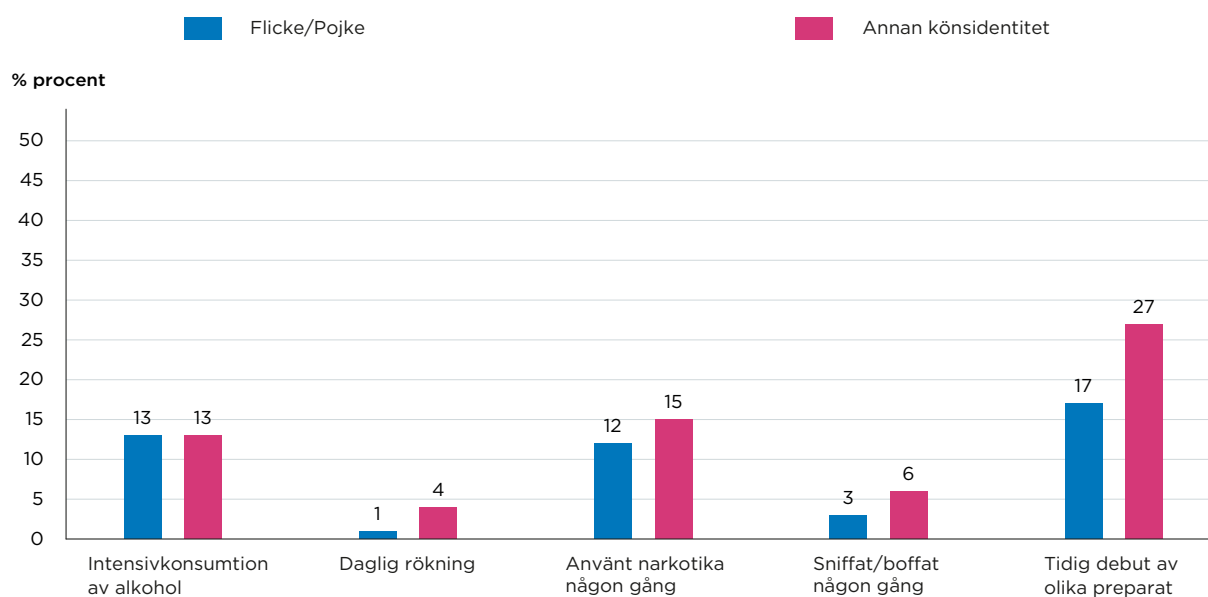

Diagram 77. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som anger flicka eller pojke jämfört med dem som anger annan könsidentitet. Årskurs 9 och gymnasiets år 2 sammanslaget. 2022.

Det är ingen skillnad mellan grupperna när det handlar om att berusningsdricka alkohol, 13 procent. När det gäller sniffning och narkotikaerfarenhet är det procentuellt en övervikt i elevgruppen som anger annan könsidentitet jämfört med den stora elevgruppen. Det är relativt stor skillnad när det gäller daglig rökning även om det rör sig om få elever. En tydlig tendens är att eleverna i gruppen med annan könsidentitet har en tidig debut av olika preparat jämfört med gruppen flickor och pojkar.

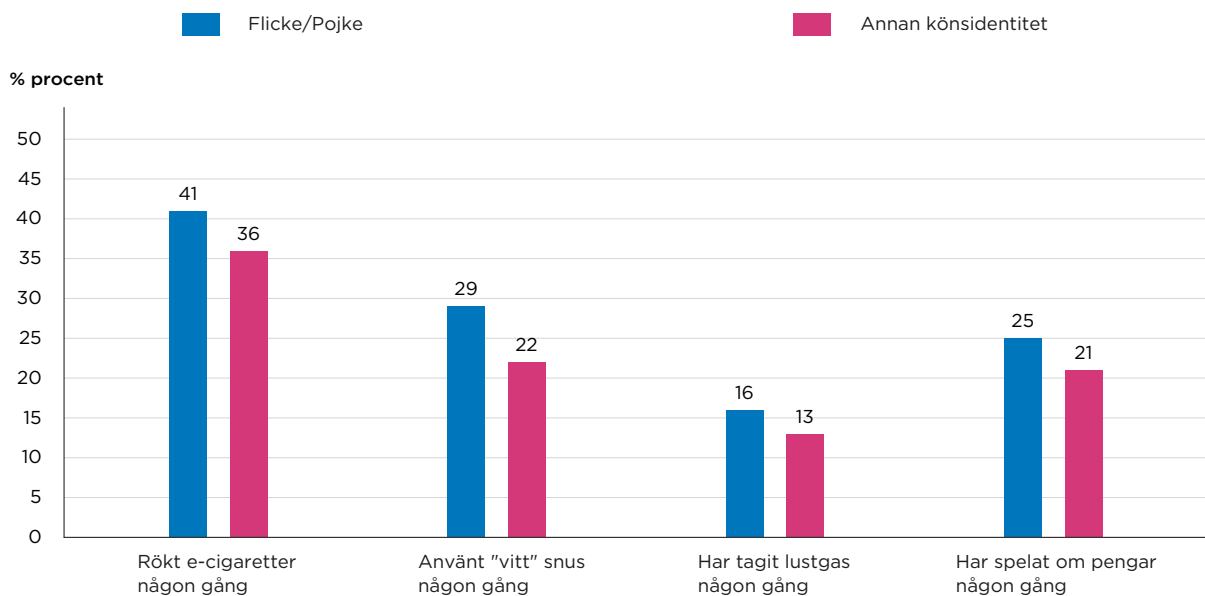

Diagram 78. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som anger flicka eller pojke jämfört med dem som anger annan könsidentitet. Årskurs 9 och gymnasiet år 2 sammanslaget. 2022.

I den stora elevgruppen flickor och pojkar är det tvärtom, där finns en övervikt av elever som använt e-cigarett, vitt snus (tobaksfritt snus som innehåller nikotin), har tagit lustgas någon gång eller spelat om pengar jämfört med gruppen som anger annan könsidentitet.

Nedan redovisas konsekvenser då eleven druckit alkohol. Observera att andelarna anges i procent av dem som druckit alkohol det senaste året.

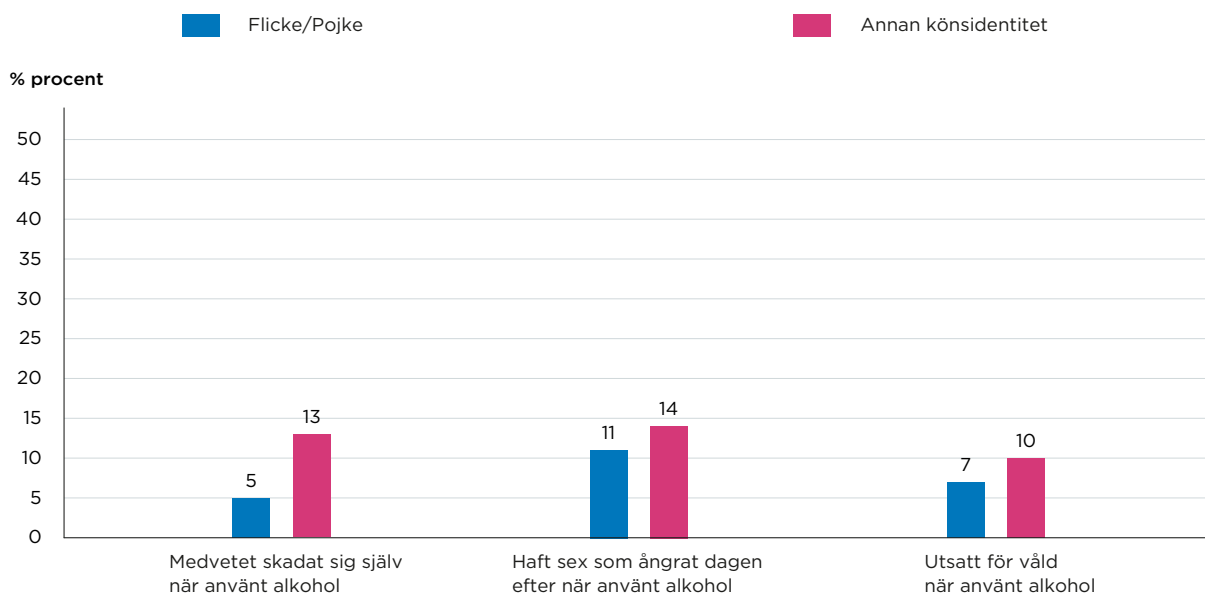

Diagram 79. Andelen elever som uppger olika alkoholrelaterade problem det senaste året bland dem som anger flicka eller pojke jämfört med dem som anger annan könsidentitet. Årskurs 9 och gymnasiet år 2 sammanslaget. 2022. Anges i procent av alkoholkonsumenter.

Till gruppen som druckit alkohol ställs frågor om vad som hänt i samband med drickandet det senaste året. Här redovisas tre av svaren. Det rör sig om ett knappt tiotal elever i gruppen som har annan könsidentitet. Att en elev medvetet skadat sig själv i samband med alkohol är nästan tre gånger vanligare i gruppen med annan könsidentitet.

Utsatthet för våld och mobbning är mer vanligt förekommande bland unga HBTQ-personer jämfört med heterosexuella (Forte 2018b). I diagrammet nedan redovisas riskfaktorer som rör skolan och fritiden.

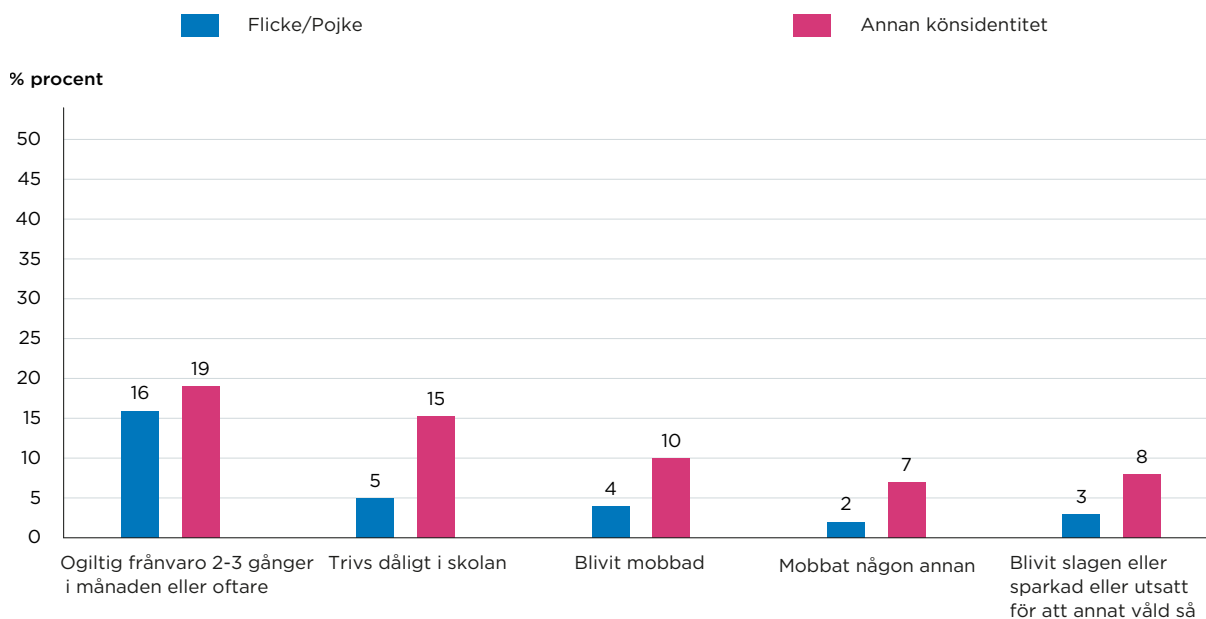

Diagram 80. Andelen elever som uppger olika riskfaktorer som rör skolan bland dem som anger flicka eller pojke jämfört med dem som anger annan könsidentitet. Årskurs 9 och gymnasiets år 2 sammanslaget. 2022.

En större andel elever i gruppen med annan könsidentitet har regelbunden ogiltig frånvaro jämfört med den stora elevgruppen. Det är tre gånger större andel som inte trivs i skolan. Även om det rör sig om få elever är de med annan könsidentitet mer utsatta för mobbning och är också i större utsträckning med och mobbar andra. Andelen som svarar att de blivit slagna, sparkade eller utsatta för annat våld det senaste året så att de fått uppsöka sjuksystem, läkare eller tandläkare är nästan tre gånger större i gruppen med annan könsidentitet jämfört med elevgruppen som anger flicka eller pojke.

På familjenivå finns frågor som till exempel handlar om upplevt våld eller hot om våld i hemmiljön och ett index, Cast6 som visar att eleven upplever föräldrarnas drickande som problematiskt. Nedan redovisas faktorer som berör familjeförhållandena.

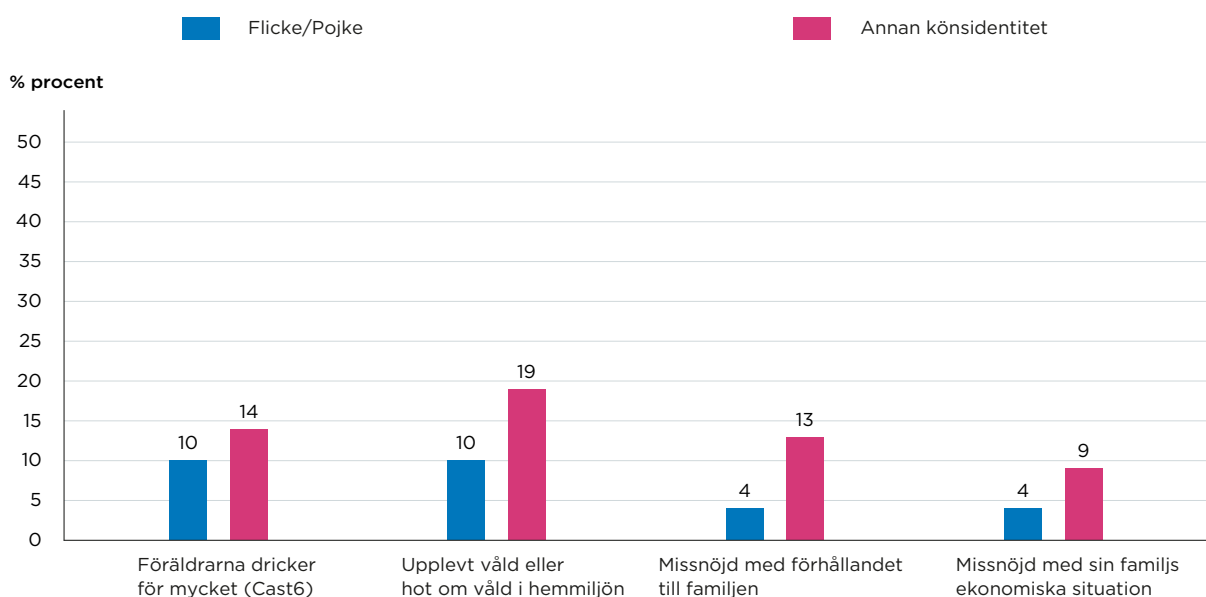

Diagram 81. Andelen elever som uppger olika riskfaktorer i familjen bland dem som anger flicka eller pojke jämfört med dem som anger annan könsidentitet. Årskurs 9 och gymnasiets år 2 sammanslaget. 2022.

Det är genomgående vanligare att eleverna med annan könsidentitet anger missförhållanden i hemmet eller att de är missnöjda med familjen än den stora elevgruppen. Tre gånger större andel är missnöjd med relationen till familjen och dubbla andelen är missnöjd med familjens ekonomi. Det är också dubbelt så vanligt att ha upplevt våld eller hot om våld i hemmiljön.

Diagrammet nedan visar hur eleverna svarar på olika påståenden om hur nöjda de är med sig själv och sin hälsa och hur trygga de är i området där de bor.

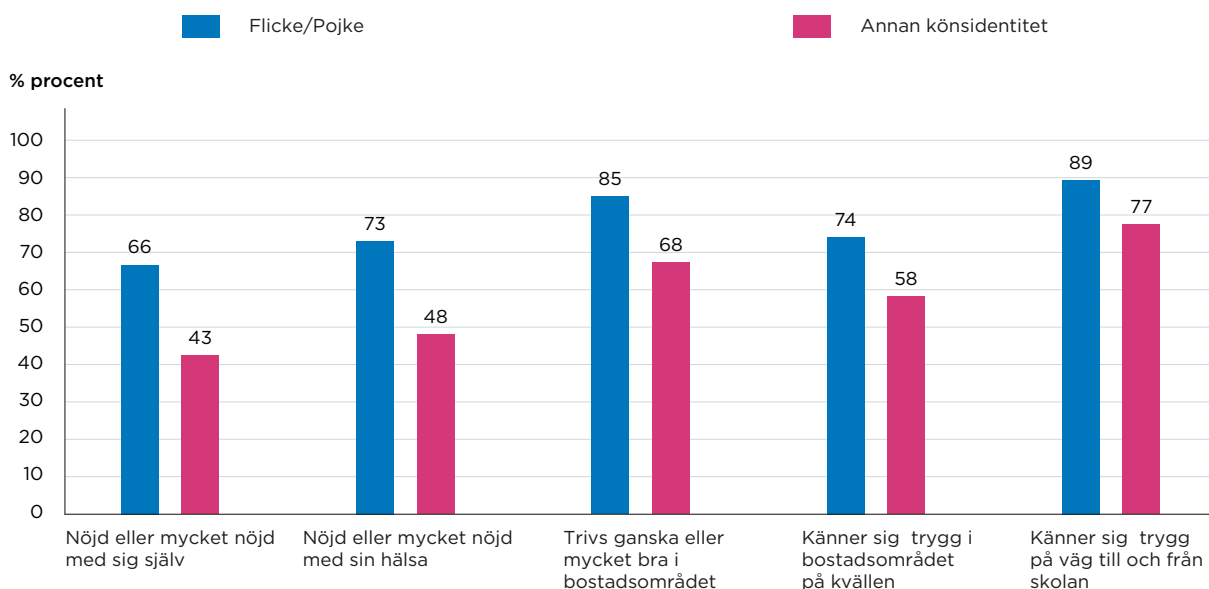

Diagram 82. Andelen elever som uppger olika faktorer bland dem som anger flicka eller pojke jämfört med dem som anger annan könsidentitet. Årskurs 9 och gymnasiets år 2 sammanslaget. 2022.

Eleverna i gruppen som anger flicka eller pojke är mer nöjda med sig själv och sin hälsa. Det är också en större andel i den gruppen som anger att de trivs i sitt bostadsområde än gruppen med annan könsidentitet. På frågorna om hur trygg eleven känner sig i sitt bostadsområde och på väg till och från skolan är det en högre andel i den stora gruppen flickor och pojkar som anger det.

Sammanfattningsvis kan sägas att elevernas svar i skolundersökningen överensstämmer med forskningen som visar att personer som identifierar sig ha en annan könsidentitet är en riskutsatt grupp. Diagrammen visar genomgående, med några få undantag, att riskfaktorer inom individ- familje- och skolområdet och trygghet i bostadsområdet är mer vanliga i gruppen som anger annan könsidentitet än bland dem som anger flicka eller pojke. Undantagen är substansanvändning av nyare form: e-cigarett, vitt snus och lustgas samt spel om pengar, vilket är vanligare bland dem som anger flicka eller pojke. Intensivkonsumtionen av alkohol ligger på samma nivå i de två grupperna.

11. Referenser

- Andershed, A-K. & Andershed, H. (2019). Risk- och skyddsfaktorer för normbrytande beteende bland unga: Att använda teori och forskning i praktiken. I *Barn och unga som begår brott eller riskerar att begå brott. Kunskapsstöd för socialtjänsten om att identifiera, utreda och bedöma behov*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Bakermans-Kranenburg M. J. & van IJzendoorn, M. H. (2011). Differential susceptibility to rearing environment depending on dopamine-related genes: new evidence and a meta-analysis. *Development and psychopathology*, 2011, 23 (1): 39-52.
- Bond, I. Tourmbourou, J. W., Thomas, L., Catalano, R. F. & Patton, G. (2005). Individual, family, school and community risk protective factors for depressive symptoms in adolescence: a comparison of risk profiles for substance abuse and depressive symptoms. *Prevention science*, 2005, June; 6 (2): 73-88.
- Bremberg, S.(red.) (2004). *Nya verktyg för föräldrar-förslag till nya former av föräldrastöd*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.
- Bremberg, S. (2008), Narkotikaförebyggande insatser i skolan i Andréasson, S. red. *Narkotikan i Sverige. Metoder för förebyggande arbete*. Östersund: Statens folkhälsoinstitut.
- Brå (2015). *Alkohol. och drogpåverkan vid misshandel, hot, personrån och sexualbrott*. Kortanalys. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brå (2018). *Brott i nära relation bland unga*. Kortanalys 6/2018. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brå (2022). *Nationella trygghetsundersökningen*. Om utsatthet, otrygghet och förtroende. Rapport 2022:9. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Costa B. M., Kaestle C. E., Walker A., Curtis A., Day A., Toumbourou J.W., et al. (2015). Longitudinal predictors of domestic violence perpetration and victimization: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior* 2015; 24:261-72.
- Dubow, E.F., Husemann, L.R., Boxer, P. & Smith, C. (2016). Childhood and adolescent risk and protective factors for violence in adulthood. *Journal of Crime Justice*, 2016, Volume 45, Pages 26-31.
- El-Khoury, B., Sundell, K. & Strandberg, A. (2005). *Riskfaktorer för normbrytande beteenden. Skillnader mellan flickor och pojkar i tonåren*. FoU-rapport 2005:17. Stockholm: Forsknings- och Utvecklingsenheten.
- Folkhälsomyndigheten (2018). *Skolbarns hälsovanor i Sverige 2017/2018. Grundrapport*. Stockholm: Folkhälsomyndigheten.
- Forte (2018a). *Ungdomar och unga vuxnas levnadsvillkor i Sverige. En kunskapsöversikt med fokus på ojämlikhet*. Stockholm: Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd.
- Forte (2018b). *Hälsa och livsvillkor bland unga HBTQ-personer*. Stockholm: Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd. [ungas-levnadsvillkor-2018-06-15.pdf \(forte.se\)](#) (Hämtad 2023-03-14).

Forté (2022). *Förebyggande arbete och riskhantering av våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. En systematisk översikt*. Stockholm: Forskningsrådet för hälsa arbetsliv och välfärd. [Förebyggande arbete och riskhantering av våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck—En systematisk kartläggning \(forte.se\)](#) (Hämtad 2023-03-24).

Gerard, J. M. & Buehler, C. (2004). Cumulative environmental risk and youth maladjustment: The role of youth attributes. *Child development*, 2004: 75, 1832–1849.

Gruber, S. A., Sagar, K. A., Dahlgren, M. K., Racine, M., & Lukas, S. E. (2012). “Age of onset of marijuana use and executive function”: (2011). *Psychology of Addictive Behaviours*, 26 (3), 506. <https://doi.org/10.1037/a0026770> (Hämtad 2023-03-31).

Gunnarsson, M. (2012). *Psychological factors associated with substance use in adolescents*. Göteborg: Göteborgs universitet.

Guttormsson, U. & Zetterqvist, M. (2019). *Det går uppåt i åldrarna—Substansdebut bland skolungdomar 1999–2019*. Fokusrapport 5. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Göteborgs Stad (2017). *Jämlikhetsrapporten 2017, Skillnader i livsvillkor i Göteborg*. Göteborg: Social resursförvaltning, Göteborgs Stad. [Jämlikhetsrapporten2017_171219.pdf \(goteborg.se\)](#) (Hämtad 2023-03-15).

Göteborg Stad (2022). *Göteborgs skolundersökning 2022. Ungas erfarenhet av alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel*. Göteborg: socialförvaltningen Centrum, Göteborgs Stad.

Heldmark, T. (2020). Därför påverkar riskinformation inte beteende. *Alkohol & Narkotika*, 3/ 2020. [Därför påverkar riskinformation inte beteende—Alkohol & Narkotika \(alkoholochnarkotika.se\)](#) (Hämtad 2023-03-02).

Hiltunen, L. (2017). *Lagom perfekt: Erfarenheter av ohälsa bland unga tjejer och killar*. Växjö: Linnéuniversitet.

Johansson, M. (2022). *Risk- och skyddsfaktorer—vad vet vi och vad kan göras med kunskapen?* RISE rapport 2022:34. Research Institutes of Sweden (RISE), Säkerhet och transport, Mätteknik. Rapporten: [Microsoft Word—RISE LST RS-faktorer rapport MJ v10b_D.docx \(diva-portal.org\)](#), tillgång till material och vetenskapligt underlag: [OSF | Risk- och skyddsfaktorer kunskapssammanställning](#) (Hämtat 2022-11-21).

Jokinen, T., Alexander, E.C., Manikam, L., Huq, T., Patil, P., Benjumea, D., Das, I. & Davisson, L.L. (2020). A Systematic Review of Household and Family Alcohol Use and Adolescent Behavioural Outcomes in Low- and middle-Income Countries. *Child Psychiatry & Human Development*. 12 august 2020, 52, 554–570.

JP Infonet AB (2016), *Vad innebär de nya diskrimineringsreglerna från och med den 1 januari 2017?* [Vad innebär de nya diskrimineringsreglerna från och med den 1 januari 2017?—JP Infonet](#) (Hämtad 2023-03-28).

Jämställdhetsmyndigheten (2019). *Inget att vänta på. Handbok för våldsförebyggande arbete*. Göteborg: Jämställdhetsmyndigheten.

Jämställdhetsmyndigheten (2021). *Samordning av våldsförebyggande insatser. Slutredovisning av uppdrag om utveckling av samordning avseende våldsförebyggande insatser*. Rapport 2021:10. Göteborg: Jämställdhetsmyndigheten.

Kadesjö, C. (2008). Föräldrars betydelse för bruk och skadligt bruk av narkotika hos barn och unga. I Andréasson, S. (red.) *Narkotikan i Sverige: Metoder för förebyggande arbete. En kunskapsöversikt*. Östersund: Statens folkhälsoinstitut.

Lalander, P. (2008). Ungdomskultur, normer och narkotika. I Narkotikan i Sverige. Metoder för förebyggande arbete, i Andréasson, S. red. *Narkotikan i Sverige. Metoder för förebyggande arbete*. Östersund: Statens folkhälsoinstitut.

Langenderfer-Magruder, L., Whitfield, D.L., Walls, N.E., Kattari, S.K. & Ramos, D. (2014). Experiences of Intimate Partner Violence and Subsequent Police Reporting Among Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, and Queer Adults in Colorado: Comparing Rates of Cisgender and Transgender Victimization. *Journal of Interpersonal Violence*, 2014, Volume 31, Issue 5.

Larm, P (2017). Alkohol i uppväxtmiljön. I Thor, S (red.). *Skolelevers drogvanor 2017*. Rapport 170. Stockholm. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

NCK (2018). *Väld mot HBTQ-personer—en forsknings- och kunskapsöversikt*. Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) Uppsala universitet.

NCK (2022). *Ungas utsatthet för våld*. [Ungas utsatthet för våld—Nationellt centrum för kvinnofrid \(NCK\)—Uppsala universitet \(uu.se\)](https://www.nck.se/utredningar/ungas-utsatthet-for-vald) (Hämtad 2023-04-05)

NIDA (2018). *Proven Prevention Program Aims To Adapt for Native Americans*. [Proven Prevention Program Aims To Adapt for Native Americans | National Institute on Drug Abuse \(NIDA\) \(nih.gov\)](https://www.nida.nih.gov/news-events/proven-prevention-program-aims-to-adapt-for-native-americans) (Hämtad 2023-02-27). Den källa sidan hänvisar till är: Guttmanova, K., Wheeler, M.J., Hill, K.G., et al. (2017). Assessment of risk and protection in Native American youth: Steps toward conducting culturally relevant, sustainable prevention in Indian country. *Journal of Community Psychology* 45(3):346-362, 2017.

Olsson, G., Brodin Låftman, S. & Modin, B, (2018). Problematic familial alcohol use and adolescents' heavy drinking: can conditions in school compensate for the risk of heavy drinking among adolescents from families with problematic alcohol use? *International Journal of Adolescence and Youth*. Volume 24. 2019—Issue 3.

Pålshammar, Å. (2010). *Tonårshjärnan, risk och sex*. Läkartidningen nr 6 2010 volym 107, s. 354–355. [Tonårshjärnan, risk och sex \(lakartidningen.se\)](https://www.lakartidningen.se/2010/06/tonarshjarnan-risk-och-sex) (Hämtad 2023-03-10).

Ramstedt, M., Raninen, J., Larm, P. & Livingston, M. (2023). Children with problem-drinking parents in a Swedish national sample: is risk of harm related to the severity of parent problem drinking? *European Journal of Public Health*, 15 February 2023.

Richmond-Rakerd, L.S., Slutske, W.S., Lynskey, M.T., Agrawal, A., Madden, P.A.F., Bucholz, K.K., Heath, A.C., Statham, D.J., and Martin, N.G. (2016). Age at First Use and Later Substance Use Disorder: Shared Genetic and Environmental Pathways for Nicotine, alcohol and Cannabis. *Journal of Abnormal Psychology* 2016 Oct; 125(7): 946–959.

Romer, D., Reyna, V.F. & Satterthwaite, T.D. (2017). Beyond stereotypes of adolescent risk taking. Placing adolescent brain in developmental context. *Developmental Cognitive Neuroscience* Volume 27, 2017, 19-34.

Rossow I., Keating P., Felix L. & McCambridge J. (2016). Does parental drinking influence children's drinking? A systematic review of prospective cohort studies. *Addiction*, 2016, 111, 204–17.

Ryan, J., Roman, N.V. & Okwany, A. (2015). The Effects of Parental Monitoring and Communication on Adolescent Substance Use and Risky Sexual Activity: A Systematic Review. *The Open Family Studies Journal*. 2015, 7: 12–27.

SFS 2008:567. *Diskrimineringslagen*. [Diskrimineringslag \(2008:567\) Svensk författningssamling 2008:2008:567 t.o.m. SFS 2022:848–Riksdagen](#) (Hämtad 2023-03-28).

Silveri, M.M, (2012). Adolescent Brain Development and Underage Drinking in the United States: Identifying Risk of Alcohol Use in Collage Populations. *Harvard Review of Psychiatry*. Volume 20, 2012–Issue 4.

Skolverket (2022). *Främja, förebygga, upptäcka och åtgärda. Hur skolan ska arbeta mot diskriminering och kränkande behandling*. Stockholm: Skolverket.

Socialstyrelse och Skolverket (2016). *Vägledning för elevhälsan*. Stockholm: Socialstyrelsen. [Vägledning för elevhälsan–Tredje upplagan \(socialstyrelsen.se\)](#) (Hämtad 2023-02-06).

Statens folkhälsoinstitut (2013). *Risk- och skyddsfaktorer för problemspelande. Resultat från Swelogs fördjupningsstudier*. Östersund: Statens folkhälsoinstitut.

Stiglic, N. & Viner, R.M. (2019). Effects of screentime on the health and well-being of children and adolescents: a systematic review of reviews. *BMJ Journals, BMJ Open*. Jan 2019. Volyme 9, Issue 1.

Stockholms stad (2013). *Ungdomar och cannabis-frågor och svar om tidig upptäckt*. Stockholm: Stockholms stad, Socialförvaltningen, Utvecklingsenheten.

Sundell, K. & Forster, M. (2005) *En grund för att växa-forskning om att förebygga beteendeproblem hos barn*. FoU-rapport 2005:1. Stockholm: Forsknings och utvecklingsenheten, Stockholms stadsledningskontor.

Sundell, K. (2008). Risk- och skyddsfaktorer för narkotikabruk, i Andréasson, S. red. *Narkotikan i Sverige. Metoder för förebyggande arbete*. Östersund: Statens folkhälsoinstitut.

Özdemir, M. & Koutakis, N. (2015). Does parents' negative attitudes to underage drinking reduce adolescents' drinking? The mediating process and moderators of the effects of the Örebro Preventing program. *Addiction* 2015 volume 111, Issue 2 / p. 263-271.

Socialförvaltningen Centrum

Telefon: 031-365 00 00 (kontaktcenter)

E-post: socialcentrum@socialcentrum.goteborg.se